

Mladí lidé a alkohol

závěrečná zpráva z výzkumu

květen 2016, verze 2

Tato studie vznikla za finanční podpory dotačního projektu ministerstva zdravotnictví „Národní program zdraví - projekty podpory zdraví“ pro rok 2016, číslo projektu 10563, název projektu Projekt prevence k omezení škodlivé konzumace alkoholu.

Zadavatel

Potravinářská komora České republiky

Česká technologická platforma pro potraviny

Realizátor

Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

Základní shrnutí

Konzumace alkoholu mladistvými je v České republice stále problém. To ukazují nejen data Státního zdravotnického ústavu, ale také třeba mezinárodní studie ESPAD a HSBC. Studie poskytují relativní dostatek statistických a číselných údajů, ale není jasné, co přesně se za čísla skrývá. **Rozhodli jsme se jít za tyto statistiky a vytvořit jejich potřebné doplnění a vysvětlení.**

Studie Mladí lidé a alkohol je unikátní tím, že představuje problematiku konzumace alkoholu z pohledu mladých lidí, nehovoří jen o nich, ale především s nimi. Setkávali jsme se s mladými lidmi a jejich rodiči po celé České republice a hovořili jsme s nimi o roli alkoholu v jejich každodenním životě, důvodech jeho (ne)konzumace, strategiích jeho obstarávání a mnoha dalších tématech. Otevřel se nám komplexní svět, pro jehož základní pochopení shrnujeme pět klíčových zjištění:

1. **Existuje mnoho strategií** způsobů obstarávání alkoholu, míst, situací a důvodů pro jeho (ne)konzumaci, norem a tlaků, kterým mladí lidé čelí. **Je proto důležité nespoléhat se na vlastní intuitivní vysvětlení**, vlastní vzpomínky nebo stereotypy. Vyprávění a realita jsou mnohem bohatší.
2. **Jemný a skrytý, přesto neustále přítomný a setrvalý sociální tlak je klíčovým důvodem ke konzumaci alkoholu.** Mladí lidé jej často ani nevnímají. Pití je proto pro ně výhradně kolektivní činnost, která slouží k tmelení kolektivu, k navození dobré nálady a zážitků. U těch, kteří tlaku vzdorují, vidíme, jak může být nepití alkoholu stigmatizující, jak složité strategie vymýšlí, aby ho mohli odmítnout.
3. Ve vyprávěních mladistvých je **alkohol vždy prostředek nebo doplněk další činnosti, nikoliv cíl sám o sobě.** Přesto bývá „přirozenou“ součástí některých událostí. Konzumaci alkoholu mladí lidé vždy dávají „smysl“. Naopak často hovoří o „těch druhých“, kteří pijí jen proto, aby se opili, což je pro naše respondenty nepřijatelné a nepřipustné.
4. K **prvnímu setkání s alkoholem** dochází zpravidla dvakrát. Poprvé jde o ochutnání v přípitkovém množství. To se odehrává skoro vždy v rodinách, často před 15. rokem života. **K první větší konzumaci (někdy až excesivní) dochází naopak ve vrstevnických skupinách** a prakticky vždy na akcích, kdy mohou mladí spát mimo domov.
5. **„Opít se“ znamená, že ztrácím sebekontrolu, zvracím, nepamatuji si některé události nebo ztrácím vědomí.** Opít se je špatné a svůj vlastní exces v tomto ohledu mladí lidé berou jako něco, z čeho se poučili a nyní už znají „míru“. Pravidelné opíjení se připisují „těm druhým“, kteří míru neznají a nemají sami sebe pod kontrolou. Pití alkoholu je tedy problematizováno až od poměrně vysokých dávek.

Nyní víte to klíčové, detailní studie přináší dalších 100 stran zjištění. Výzkum mladí lidé a alkohol pro Potravinářskou komoru České republiky a Českou technologickou platformu pro potraviny vypracoval Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

Obsah

Základní shrnutí	2
1. Úvod	6
2. Shrnutí	8
Pět základních zjištění	8
Mnohost strategií	8
Sociální tlak	9
Prostředek, nikoliv cíl	10
První setkání s alkoholem	10
Co vlastně znamená „opít se“?	11
Často diskutované teze.....	11
Vysoká tolerance k alkoholu	11
Celková krize kultury a společnosti	12
Dostupnost a standardy distribuce alkoholu.....	12
Výchova v rodině a vliv rodičů.....	13
Epizodické pití nadměrných dávek alkoholu	14
Osobní finance a cena alkoholu	14
Různorodost strategií v různých skupinách	15
Brzká první zkušenost s alkoholem.....	15
Mimo záběr analýzy	16
3. Základní doporučení	17
Komunikace	17
Distribuce a prevence	18
4. Alkohol u mladých: praxe ne/pití	19
Praxe pití.....	19
Typy mladistvých konzumentů alkoholu	19
Používané argumenty	23
Způsoby konzumace alkoholu, příležitosti	26
Praxe nepití	30

5. Důvody ne/konzumace alkoholu.....	34
Důvody konzumace alkoholu mezi mladými.....	34
Důvody nekonzumace alkoholu mezi mladými.....	39
6. Alkohol pod lupou: přístup, opití, bariéry, normy	43
Přístup k alkoholu	43
Situace, kdy se k alkoholu nedostanou.....	46
První zkušenost s pitím/opitím.....	47
První zkušenost s pitím	47
První zkušenost s opitím.....	49
Co pití omezuje, umožňuje (externí omezení)	50
Co konzumací alkoholu získávám a ztrácím.....	54
Normativita, hodnocení a funkce alkoholu ve vyprávěních	57
Rozdíly mezi sociálními skupinami v normách a důvodech ne/konzumace alkoholu.....	63
Porovnání důvodů ne/konzumace alkoholu u mladistvých a jejich rodičů.....	64
Jaké důvody konzumace alkoholu u mladých lidí rodiče uvádějí?	66
Shrnutí postojů mladých lidí ke konzumaci alkoholu	67
7. Vliv sociálních skupin	68
Rodiče a rodina.....	68
Výchova a kontrola	69
Důvěra	72
Konzumace alkoholu rodiči / s rodiči.....	74
Sourozenci.....	76
Finance.....	76
Pohled rodičů	78
Rodiče a alkohol v mládí	78
Kontrola pití v rodině a výchova	81
Trávení volného času	83
Sociální okolí.....	84

Kamarádi jako referenční skupina	84
Školní prostředí	88
Partner/ka.....	90
Rodiče	91
Typy konzumentů alkoholu a trávení volného času	91
8. Metodologie projektu	95
Cílová skupina	95
9. Příloha č. 1: Scénáře rozhovorů.....	97

1. Úvod

Konzumace alkoholu mladistvými je považována za sociální problém, který je třeba řešit. Jak vyplývá ze závěrů Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD), je v evropském kontextu Česká republika jednou ze zemí s nejvyšší mírou konzumace alkoholu mladistvými.

Cílem studie *Mladí lidé a alkohol* je poskytnout podrobnější vhled do této problematiky a doplnit tak kvantitativní údaje o kvalitativní pohled. Výstupy výzkumu mají především usnadnit rozhodování o rozvoji strategií směřujících ke snížení konzumace alkoholu dětmi a mladistvými na celospolečenské úrovni. Jde o robustní případovou studii zaměřující se na strategie spojené s každodenní praxí konzumace alkoholu, důvody a příčiny k ní vedoucí a vliv rodiny a vrstevníků v tomto ohledu.

Tato analytická studie obsahuje hlavní zjištění z projektu *Mladí lidé a alkohol*. Je uvedena shrnutím, které zdůrazňuje pět klíčových zjištění, která tvoří páteř další argumentace. Následuje stručná diskuse hlavních zjištění v kontextu tematických okruhů obsažených ve formálních materiálech vládních institucí a závěrečných zpráv z jiných výzkumů.

Tělo studie je pak rozděleno do čtyř kapitol. Téma otevíráme z obecného pohledu praxe ne/pití, představujeme základní typologii mladých lidí z hlediska jejich vztahu k alkoholu. Dále se věnujeme důvodům, proč alkohol ne/konzumují. Ve třetí kapitole se zaměříme na klíčová témata, která považujeme za důležitá detailně diskutovat: přístup k alkoholu, jeho vztah k němu, bariéry a motivace pro jeho pití a vliv sociálních norem okolí na postoje k ne/pití. V závěrečné čtvrté kapitole podrobněji diskutujeme vliv kolektivit, ve kterých se mladí lidé pohybují, zejména tedy rodiny a přátel. Text uzavírá popis designu výzkumu a scénář rozhovorů. Každá z kapitol je koncipována tak, aby sama o sobě poskytla celistvý pohled na problematiku. V některých momentech se tedy kapitoly mohou v malé míře překrývat.

Tuto studii realizoval *Sociologický ústav AV ČR v.v.i.* pro pracovní skupinu *Alkohol zodpovědně, České technologické platformy pro potraviny*.

Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Jilská 1, 110 00 Praha 1

www.soc.cas.cz

Vedoucí projektového týmu a hlavní kontaktní osoba:

PhDr. Martin Buchtík (martin.buchtik@soc.cas.cz; tel.: 210 310 593)

Autoři a autorky závěrečné zprávy:

PhDr. Martin Buchtík

PhDr. Marie Dlouhá

PhDr. Filip Lachmann

Mgr. Tomáš Samec

Další členky a členové projektového týmu:

Mgr. Naděžda Čadová

Mgr. Lucie Černá

Mgr. Jiří Mertl, Ph.D.

Bc. Jarmila Pilecká

Mgr. Lucie Varvařovská

Projekt konzultovali:

PhDr. Ladislav Csémy (Národní ústav duševního zdraví)

MuDr. Viktor Mravčík, Ph.D. (Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti)

Mgr. Pavla Chomynová (Národní ústav duševního zdraví, Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti)

Mgr. Ladislav Kázmér (Národní ústav duševního zdraví, SOÚ AV ČR, v.v.i.)

Mgr. Jan Rössler (FSV UK)

2. Shrnutí

Ve studii *Mladí lidé a alkohol*, kterou pro Potravinářskou komoru České republiky vypracoval Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., jsme se zaměřili na problematiku konzumace alkoholu mladistvými, na důvody ne/pití alkoholu, různost strategií jeho získávání a na význam alkoholu v každodenním životě, ve vrstevnických skupinách a rodinách mladých lidí. Známé kvantitativní údaje tak doplňujeme o jemnější a detailnější pohled kvalitativního charakteru, ve kterém vycházíme z hloubkových rozhovorů s mladými lidmi a jejich rodiči.

Ve shrnutí se soustředíme na reflexi argumentů a problémů vycházejících z formálních a odborných materiálů, jako jsou například: *Akční plán k omezení škod působených alkoholem v České republice pro období 2015-2018*, *Zdraví 2020 - Národní strategie ochrany a podpory zdraví a prevence nemocí* a *The 2011 ESPAD Report: Substance Use Among Students in 36 European Countries*. Vybíráme z nich argumenty, které studie diskutují, a doplňujeme je o zjištění z této studie, jež se zaměřuje na strategie ne/pití mladistvých.

Pět základních zjištění

Nejprve však představujeme pět základních zjištění, která jsou leitmotivem nejen celé analýzy, ale především se objevují ve vyprávěních mladých lidí a jejich rodičů. Tato zjištění ukazují základní kontext všech dalších závěrů a doporučení, které budeme formulovat v tomto shrnutí.

Mnohost strategií

Mladí lidé přistupují k problematice alkoholu mnoha různými způsoby, ať už s nimi hovoříme o jeho konzumaci, důvodech nebo způsobech, jak si ho získat. Jde o celý kaleidoskop vyprávění a argumentů, a proto považujeme za důležité zdůraznit riziko intuitivních nebo stereotypních interpretací, které každému, kdo se o problému něco dozví, vytanou na mysl. V mnoha případech stejný jev vede k diametrálně odlišným interpretacím.

Typickým příkladem je přístup k alkoholu na vesnicích a v malých sídlech. Neanonymní prostředí mohlo být interpretováno jako zásadní bariéra („*Rodiče by o tom hned věděli*“), tak naopak jako usnadnění („*Zná mamku, takže mi to prodá, nemá s tím problém*“). Druhým aspektem je vlastní paměť. Jak se ukazuje, při

vyprávění o alkoholu si vybavujeme zejména alarmující příklady nebo vyprávění s anekdotickým nádechem. To se ukazuje nejen u mladých lidí, ale především u jejich rodičů, pokud vyprávějí o svém mládí. Proto si myslíme, že by ani reflexe osobní zkušenosti nebo bezprostředního okolí neměla být základem pro širší závěry nebo vytvoření komplexnějšího obrazu problematiky.

Sociální tlak

No mně přijde, že v dnešní době, kdo nepije, že už je takový out nebo takhle nějak, že je mimo. Někdo, kdo si za celý večer nic nedá, tak už je takový, že na něj ostatní koukají přes prsty a že „ty si fakt nic nedáš“ a tak. Mně přijde, že to všichni tak vnímají no.

Marie 18 let

Není překvapením, že převládající postoj (byť někdy implicitní) je, že normální je pít, a to i před dosažením plnoletosti. Konzumace alkoholu je pro mladé lidi jednoznačně kolektivní činností. Analýza ukazuje, že je tato norma spojena se sociálním tlakem, který na své členy skupiny vyvíjejí. Ten má relativně skrytou a jemnou podobu (otevřený nátlak je zcela ojedinělý), která se projevuje různými způsoby: některé události jsou s pitím alkoholu spojené do takové míry, že jej při jejich popisování respondenti vnímají jako samozřejmé a nevyhnutelné. Kromě pravidelně opakujících se událostí jde o situace, ve kterých je alkohol vnímán jako prostředek k tmelení kolektivu, pro lepší zábavu a náladu, nové zážitky, uvolnění zábran nebo zdůraznění svátečního charakteru konkrétní události.

Tento tlak samozřejmě silněji vnímají ti, kteří alkohol nekonzumují. Někteří respondenti vehementně odmítají, že by je někdo mohl přemluvit ke konzumaci alkoholu, pokud sami nechtějí. Zároveň na druhou stranu připouštějí, že některé skupiny/party stigmatizují členy, kteří nejsou ochotní alkohol konzumovat alespoň v malém množství. Musí aktivně vymýšlet strategie, jak alkohol odmítat, protože ke konzumaci byli přemlouváni mnohdy i ze strany těch, které respektovali, na kterých jim záleželo. To vedlo buď ke strategii adaptace (začali alespoň symbolicky alkohol konzumovat) nebo exitu (snížili míru kontaktu s danou skupinou a/nebo na určitých událostech a volili jiné vrstevnické skupiny).

Prostředek, nikoliv cíl

Tazatel: A jakou roli při těchhle akcích, ať už v tý hospodě, nebo na tý party na tý diskotéce, jakou roli tam ten alkohol hraje?

Respondent: No, pro někoho velkej, že jde a jde se opít. A někdo si to tam jde užít a moc nepije.

Tazatel: A pro tebe konkrétně?

Respondent: Pro mě to nemá zas tak velkou roli.

Tazatel: A když říkáš, že to nemá zas tak velkou roli, tak z jakýho důvodu tam vlastně piješ?

Respondent: Já... Když si chce někdo připít nebo tak.

Čenda 16 let

Pití alkoholu je z osobní perspektivy vnímáno výhradně jako prostředek nebo doplněk jiných aktivit, což mu dodává smysl. Naši respondenti zdůrazňují, že se nebaví jen kvůli alkoholu, ten jim slouží jako mazivo k rozproudění zábavy. Alkohol ve výpovědích zpravidla nemá hlavní roli, je dokreslením nebo zdůrazněním konkrétních situací, případně jejich „přirozenou“ součástí.

Mladí lidé se ve svých vyprávěních ostře vyhraňují vůči „známým“ nebo „těm druhým“, kteří alkohol konzumují pro něj samotný („*jen aby se opili*“) nebo o samotě. Pokud hovoří o tom, že jim chutná, pak ale mezi našimi respondenty nikdy tento zmíněný důvod nestojí sám o sobě, vždy je doplněn o společenský důvod.

První setkání s alkoholem

Tazatel: A pamatuješ si, kdy jsi ochutnal alkohol poprvý?

Respondent: Jako úplně poprvý, kdy jsem ochutnal alkohol, nebo poprvý, kdy jsem si ho úplně dal?

Šimon 17 let

K prvnímu setkání s alkoholem dochází prakticky vždy v rodinách. K ochutnání („*ochutnat si pívni pěnu*“, „*srknout si vína*“) dochází již před patnáctým rokem života. V rodinném prostředí se pití alkoholu omezuje na jednu skleničku vína nebo

jedno pivo, případně malé množství domácí pálenky, nejčastěji jde o přípitkové množství.

K první konzumaci alkoholu nad rámec jedné sklenice však dochází prakticky výhradně ve vrstevnických skupinách, specificky pak při událostech, kde mají ženy a muži mladší 18 let možnost přespat mimo dosah rodičů. To jsou také místa, kde se setkávají s nadměrnou konzumací alkoholu, jejímž důsledkem jsou různé excesy.

Co vlastně znamená „opít se“?

No, třeba. Ono je toho i víc. Ani jako sama nechci bejt nějak přímo opilá, že chci vědět, co dělám. Abych se pak druhej den neptala „ježiš, co se tady stalo“, nebo bych nevěděla nic. Chci vědět. Ve středu dění chci vždycky u všeho.

Klára 19 let

Když naši respondenti hovořili o „opítí“ se, mluví spontánně o stavech, ve kterých ztrácí sebekontrolu, zvracejí, nepamatují si některé události nebo ztrácí vědomí, tedy o excesivním pití. To oni sami považují za věc, která se jim sice přihodila, ale „poučili“ se z ní. Opítí se pak slouží jako argument vymezení se vůči „těm druhým“, z jejich pohledu závažnějším případům. O svém pití hovoří jako o přiměřeném, rozumném pití či pití s mírou. U některých je i obrat „pít alkohol“ spojen s vyšší mírou konzumace, často spojený s tvrdým alkoholem (pivo není vnímáno jako alkohol „v pravém slova smyslu“, pokud není konzumováno ve větším množství).

Často diskutované teze

V této části shrneme zjištění studie, která se váží na nejčastěji diskutované okruhy, jejichž cílem je identifikovat různé dimenze problematiky spojené s konzumací alkoholu nezletilými a mladistvými. Zaměříme se především na ta zjištění, která současnou znalosti doplňují nebo zpřesňují, detailní popis je pak v těle analytické zprávy.

Vysoká tolerance k alkoholu

Zjištění studie v tomto ohledu jednoznačně potvrzují, že míra tolerance ke konzumaci alkoholu je mezi mladými lidmi vysoká. Je ostatně ilustrována již

v pěti základních zjištěních. U mladých lidí je pití alkoholu ve většině skupin vnímáno jako standard, naopak nepít vyžaduje vytváření strategií jeho odmítání.

Nejde tak pouze o toleranci (kterou mají i rodiče mladých lidí, viz samostatné shrnutí), ale i o jemný, ale setrvalý tlak (především) vrstevnických skupin, který ke konzumaci alkoholu mladé lidi přivádí. Tolerance nepítí je v tomto kontextu chápána jako něco výjimečnějšího, něčeho, čeho člověk musí dosáhnout např. výběrem správných kamarádkých skupin. Tolerance je obsažena i ve vyprávěních našich respondentů, když hovoří o tom, že normou je konzumaci limitovat ve smyslu „když to nepřeženu, tak je to v pohodě“. Z širšího kontextu ale vyplývá, že takto jsou problematizovány především takové situace, v nichž konzumace alkoholu má okamžité negativní důsledky jako jsou výpadky paměti, zvracení a ztráta vědomí.

Celková krize kultury a společnosti

Tento argument explicitně zazníval spíše v různých diskusích a odborných panelech, ve formálních dokumentech je upozaděný. Na základě našich zjištění musíme tuto tezi jednoznačně odmítnout. Mladí lidé i jejich rodiče naopak velmi promyšlí normativní i morální aspekty svého jednání v poměrně složitém kontextu a volí netriviální řešení. Nejde tedy o krizi kultury ve smyslu absence norem nebo ztráty určitého „vnitřního kompasu“, ani ve smyslu rozpadu hodnotového systému v celkovém slova smyslu, ani v kontextu diskutovaného problému konzumace alkoholu. Problémem se zdá být především forma, jakou je norma nastavena, která se promítá zejména v již diskutované oblasti tolerance alkoholu.

Dostupnost a standardy distribuce alkoholu

Míra dostupnosti a standardy distribuce alkoholu nezletilým jsou dva do značné míry propojené problémy, proto je chceme diskutovat současně. Dostupnost vnímáme jako obecnější problém toho, kde mohou mladí lidé získat alkohol, standardy distribuce pak jako určité specifické téma spojené s prodejem alkoholu osobám mladším 18 let v maloobchodních sítích a restauračních zařízeních.

Pro mladé lidi představují různá formální omezení překážky, které ovšem díky různým strategiím umí překonávat. Zde je důležité, že tato omezení pak mladí lidé do svých životů prolínají i v jiných podobách: nepijí, protože by mohli zklamat důvěru rodičů (zvláště pokud by se do problému zapojila třetí strana jako škola,

policie atp.), nechtějí být vystaveni „trapné“ situaci, kdy jim je nákup prodávajícím zakázán, jsou si vědomi zvýšeného rizika kontroly, atp.

Zásadním problémem distribuce se však z našeho pohledu jeví fakt, že alkoholické nápoje mladí lidé získávají často od svých kamarádů - vrstevníků, kterým již bylo 18 let. Často jde o členy stejné skupiny, ve kterých síla osobních vazeb jednoznačně převažuje nad formální normou. Pokud shání alkohol sami, kombinují obecnou znalost se znalostí konkrétního prostředí. V prvním případě jde o strategie, jak vypadat dospěle (hovořit u kasy o absolvované maturitě, nalíčit se,...), kde je obecně vyšší pravděpodobnost koupě alkoholu (obecně jsou vnímány jako dobré místo pro koupi večerky, naopak za místa s nízkou dostupností alkoholu mladí lidé označují supermarkety), atp. Lokální znalost pak využívají pro získání alkoholu na předem vytipovaných místech („kde nalijou“, „kde prodaj“), atp.

Při prodeji alkoholu je významná role platícího a to jak v maloobchodu, tak v restauračních zařízeních. V nich někteří respondenti zmiňovali, že dospělý člen skupiny „si bere na triko“ zakoupení alkoholu (v tomto kontextu především piva), což je symbolicky zdůrazněno tím, že platí za zkonsumovaný alkohol obsluze on či ona.

Výchova v rodině a vliv rodičů

Rodiče jsou ke konzumaci alkoholu svými potomky tolerantní, jejich uvažování je však třeba vnímat v širším kontextu a pracovat s ním. Rodiče deklarují, že rodina tvoří základní stavební prvek, ale očekávají také synergii od státu, respektive státních institucí, které se jim z jejich subjektivního pohledu spíše nedostává.

V rodinách se příliš neobjevují promyšlené výchovné strategie zaměřené na konzumaci alkoholu. Ty se zpravidla omezují na poučování o následcích pití alkoholu. Tato problematika je naopak pevnou součástí celkového přístupu k výchově. V tomto kontextu rodiče i jejich děti hovořili především o vzájemné důvěře, která tvoří základní osu jejich vztahu: zklamat důvěru rodičů v oblasti konzumace alkoholu (přijít opilý, zatajovat kam jde) má výrazný dopad na další oblasti vzájemného soužití. Důvěra je zde základním argumentem z jejich pohledu „realistické“ strategie a spojuje se s implicitní rezignovaností v postoji vůči zákazu konzumace alkoholu svými potomky. Rodiče jsou si vědomi, že alkohol je součástí naší společnosti a že není v jejich silách od něj své dítě úplně uchránit, proto volí strategii tolerance omezené konzumace. Dále argumentují tím, že by jejich děti mohly „pít na truc“, že je lepší, když poprvé ochutnají alkohol pod jejich dohledem,

případně dochází k relativizaci škodlivosti alkoholu vůči jiným drogám. Takový postoj (který do značné míry potvrzují i rozhovory s mladými lidmi) vede k vyšší otevřenosti a informovanosti rodičů. Z této otevřenosti jsou však symbolicky vyjmuty situace, kdy mladí lidé přespávají mimo domov a kontrolu rodičů.

Často respondenti zmiňovali také pití s rodinou, která je hraje roli určitého symbolu dospívání nebo dospělosti. Prakticky vždy dochází v rodině k prvnímu ochutnání alkoholu (viz výše). Způsob pití v rodinném prostředí byl specifický v tom, že pití mělo pro respondenty jiný význam, mluvili o něm zejména jako o povinnosti a zpravidla nepřekračoval míru jedné sklenice piva či vína. Ke konzumaci alkoholu v tomto prostředí dochází buď v rámci oslav, případně k tučnému jídlu, ojediněle „v létě na žízeň“ nebo „ke sportu v televizi“. Zejména pivo (a ochucené pivo) není často v rodině vnímáno jako alkohol v pravém slova smyslu. Na vyšší míře konzumace neměli zájem ani adolescenti, považovali konzumaci alkoholu se svými rodiči za nekomfortní. Tato situace se s dosažením dospělosti neměnila.

Epizodické pití nadměrných dávek alkoholu

Epizodické pití nadměrných dávek alkoholu hrálo ve vyprávění mladých lidí poměrně důležitou roli a měli s ním poměrně často osobní zkušenost. Bylo vnímáno jako jejich vlastní exces, který takto reflektovali a vedl k (dočasnému) odmítání alkoholu. V některých případech adolescenti hovoří o době, kdy byly mladší, v kontrastu s tím už „mají rozum“ a „znají míru“. Pokud se pití nadměrných dávek alkoholu opakuje, není dále problematizováno. S těmito událostmi se pojí příběhy, které mají z části varovný a z části anekdotický charakter, ale výrazně vybočují z každodenní praxe.

K těmto situacím dochází prakticky výhradně při přespávání mimo domov, k nimž konzumace alkoholu „samozřejmě patří“. V některých případech jde o institucionálně organizované akce, jejichž součástí je dohled dospělé osoby (např. vodácké tábory, lyžařské kurzy atp.). To se zdá být v dokumentech ne zcela tematizovaná problematika a vnímáme zde prostor pro omezení konzumace alkoholu.

Osobní finance a cena alkoholu

Mezi jednotlivými respondenty se značně liší jak částka, kterou utráceli za alkohol, tak výše a forma finančních prostředků, kterou dostávali od rodičů pro vlastní spotřebu. Přestože tyto prostředky byly nějakým způsobem kontrolovány, další

finance např. v podobě darů od příbuzných k narozeninám nebo z brigád (těch si podle svých slov váží více a více zvažují, jak je investují) nikoliv. Výraznější kontrola osobního hospodaření penězi je jak dětmi, tak rodiči vnímána jako součást narušení vzájemné důvěry.

Finanční náklady na konzumaci alkoholu mladí lidé sice vnímají, řeší je však velmi rozdílnými způsoby: nechávají se na alkohol pozvat, konzumují jej často, pokud se někde vyskytuje a nemusí jej kupovat, pijí levný alkohol (což v případné reflexi vnímají jako „nekvalitní, když byli mladí“), podělí se o náklady, případně se podle aktuálních finančních možností střídají v placení. V souvislosti s financemi se nedomníváme, že by jiné než skokové zvýšení ceny alkoholu v tomto ohledu hrálo významnou roli, stejně jako to, že by mladí lidé disponovali pouze možností bezhotovostních plateb. Plošné zavedení takového stavu je technicky jen složitě představitelné a v každodenní praxi by pravděpodobně upravilo způsob, jakým peníze přesunout do formy hotovosti nebo jejich přesunu k jiným členům vrstevnické skupiny, kteří jí disponují.

Různorodost strategií v různých skupinách

Z našich zjištění se zdá, že u lidí s různým zázemím z pohledu místa bydliště, studované školy nebo lokality nedochází k rozdílnosti strategií v přístupu ke konzumaci alkoholu, respektive se neliší více než uvnitř vlastních skupin.

K rozdílným přístupům dochází pouze z hlediska pohlaví, přestože se dívky i chlapci shodují v těch nejčastějších důvodech, avšak liší se v těch, které jsou uváděny stále relativně často: v případě důvodů, proč alkohol pijí, se jedná o to, že chlapci odkazují na to, že pijí pivo, které jim chutná a že to je jeden z jejich hlavních důvodů, zatímco dívky uvádějí častěji jako důvod, proč ony nebo obecně lidé pijí alkohol, to, že je možné tím (dočasně) řešit osobní - například rodinné - problémy. V případě uvedených důvodů nekonzumace alkoholu se ukazuje rozdíl, kdy dívky uvádějí jako důvody, že mají odpor a nelíbí se jim chování opilých lidí nebo jejich vrstevníků a uvádějí také jako relevantní názor jejich rodičů nebo partnerů, kterým konzumace alkoholu vadí.

Brzká první zkušenost s alkoholem

Viz výše.

Mimo záběr analýzy

Některé aspekty diskutované ve formálních dokumentech tato studie nepokrývá. K těm patří zejména vliv reklamy a její regulace, kdy analýza neukázala žádné specifické výstupy, což je dáno především tím, že její vliv je samozřejmě vědomě nereflektovaný a tím pádem zvolenou metodou výzkumu jen obtížně zachytitelný. Dále jsme se konkrétně nezaměřili na specifické ohrožené populace (rodinná historie, sociálně vyloučené lokality, atp.), kde předpokládáme jiné vzorce chování. Mladí lidé se také nijak strukturovaně nevyjadřovali k vlivu preventivních programů ve školách a jiných institucích.

3. Základní doporučení

Níže uvedená doporučení vycházejí z analýzy dat této studie, jsou tedy zaměřena na způsoby komunikace a další opatření vzhledem k běžné, tedy nikoliv specificky rizikové, populaci. Doporučení mají charakter základních námětů, nicméně hlavní úlohou studie je přispět k detailnějšímu posouzení vhodnosti a formování konkrétní podoby již připravovaných opatření.

Vzhledem k mnohosti strategií a způsobů ne/konzumace alkoholu mezi mladistvými i jejich rodiči doporučujeme diverzifikovat portfolio aktivit a komunikačních kanálů směřujících ke snížení konzumace alkoholu dětmi a mladistvými, skrze snížení tolerance k jeho konzumaci na různých úrovních.

Komunikace

1. Konzumace alkoholu je silně propojena s implicitním sociálním tlakem. Ten je často neuvědomovaný i ze strany toho, kdo alkohol nabízí. Doporučujeme proto cílit komunikaci také na to, že „normální“ je nepít a především úplně respektovat rozhodnutí ostatních, když pít nebudou, tedy na respekt ke svému okolí. To platí jak pro vrstevnické skupiny, tak pro rodiče.
2. V komunikaci propojit vliv a souvislost mezi bezprostředními důvody k nepítí alkoholu (ztráta sebekontroly, nevolnost, ztráta vědomí,...), které spontánně mladí lidé zmiňují a dlouhodobými následky, které naopak považují za problém „těch druhých“.
3. Pro rodiče je problematika alkoholu součástí širší výchovné strategie, kterou zpravidla zakládají na vzájemné důvěře. Téma je podle našeho názoru potřebné komunikovat jako součást výchovy. Sami rodiče ale vnímají alkohol jako přirozenou součást života i v souvislosti s jejich vlastním dospíváním.
4. V komunikaci tematizovat fakt, že ke stavu opilosti dochází dříve než při ztrátě sebekontroly, nevolnosti atp., posílit vnímání piva a ochuceného piva jako alkoholického nápoje a zdůraznit, že „nadměrné pití“ není jen záležitostí „těch druhých“.
5. Pracovat na posílení dojmu vlastní zodpovědnosti za sebe i své okolí.
6. Zvážit, zda nezavést různé typy argumentace pro mladé muže a ženy, protože jejich důvody ne/pití jsou v některých směrech rozdílné.

Distribuce a prevence

1. Problémem v distribuci alkoholu je zejména distribuce ve vrstevnických skupinách, kdy kupujícím je člen skupiny, kterému již bylo 18 let. To představuje častou cestu přístupu k němu. Toto jednání v některých případech podporují i prodejci: klíčovou roli hraje kupující (ten, kdo předává peníze), v případě restauračních zařízení pak i ten, komu obsluha alkohol podá (před koho je sklenice postavena).
2. S ohledem na standardy distribuce doporučujeme zaměřit se spíše na malé prodejny a večerky, protože z analýzy vyplývá, že jsou vnímány obecně jako výrazně dostupnější zdroj alkoholu než například prodejny patřící do větších obchodních řetězců.
3. V oblasti prevence se zaměřit na problematiku konzumace alkoholu na institucionalizovaných akcích (školní, zájmové kroužky, soustředění), jejichž součástí je dohled dospělé osoby. V těchto daných případech se jako součást efektivního řešení ukazuje využívání symbolických bariér (kde hlavní roli hraje obava z možné kontroly) pro konzumaci alkoholu.
4. Nedomníváme se, že by zavedení bezhotovostní platby na individuální úrovni (plošné zavedení zřejmě není technologicky možné) představovalo bariéru pro získání alkoholu.
Kromě kapesného jsou ostatní finance (dary, výdělek) vnímány jako vlastní dítěti, které s nimi může samostatně nakládat. Zároveň jde o typ opatření, které mladé lidi staví do role těch, kteří nejsou hodni důvěry svých rodičů a je třeba je kontrolovat. Taková opatření jsou vnímána rodiči z jako kontraproduktivní. Mladí lidé mají podle nich přijímat zodpovědnost jejich za vlastní jednání.
5. Z analýzy vyplývá, že cena alkoholu nepředstavuje významnější důvod jeho nekonzumace mezi mladými lidmi. Lze se tedy domnívat, že výraznější bariéru by představovalo spíše jen skokové zvýšení cen alkoholu.
6. Dále posilovat informovanost prodávajícího personálu o možnostech kontroly věku a zdůraznit nedostatečnost pouhé vizuální kontroly. Jednou z možností je také možné zavedení doporučení uvádět, že je věk možné kontrolovat, pokud daný člověk vypadá mladší 21 let, jako je tomu v cizině.
7. Funkčním prvkem se také jeví vizuální odlišení zletilých a nezletilých návštěvníků festivalů (například barevnými náramky), klubů nebo

diskoték, a to nejen z hlediska snazší orientace obsluhujícího personálu, ale také vnitřního kolektivu dospívajících.

4. Alkohol u mladých: praxe ne/pití

V této části analýzy se zaměříme na praxi pití a nepití alkoholu u mladistvých. Konkrétně nás bude zajímat to, jaké jsou mezi mladistvými **typy konzumentů** alkoholu, **jakými způsoby** alkohol konzumují, **co mladí pijí** či nepijí a **při jakých příležitostech**, **jak často** pijí, **s kým**, **kde alkohol shání**, co mladistvé v pití alkoholu **omezuje** a jaké mají postavení ti, co alkohol nekonzumují.

Praxe pití

V oblasti praxe pití považujeme za důležité zmínit **typy konzumentů alkoholu**, které se ve výzkumu objevovaly. Jednotlivé typy jsme konstruovali nejen vzhledem k tomu, v jaké míře alkohol konzumují **v současné době**, ale také vzhledem k tomu, jak popisují **vývoj svého přístupu** ke konzumaci alkoholu. V některých případech se vymezují vůči způsobům, které praktikovali dříve. Druhá část kapitoly praxe se zaměří na **způsoby konzumace alkoholu** v závislosti na příležitosti, tj. na odlišnost vzorců konzumace alkoholu v určitých situacích.

Typy mladistvých konzumentů alkoholu

Ve výzkumu jsme identifikovali 5 typů vzhledem ke konzumaci alkoholu. Jednalo se o:

1. nekonzumenty,
2. napravené konzumenty,
3. příležitostné konzumenty,
4. časté konzumenty
5. a dospělé konzumenty.

Vzácně zastoupeným, ale přesto se objevujícím typem ve výzkumu, byli **nekonzumenti**. Tito respondenti v současné době ani v minulosti **nikdy nepili** alkohol, nejvýše ho ochutnali:

Tazatel: Jestli si třeba někdy alkohol už jako ochutnala?

Respondentka: Ne. Maximálně co, tak jsem si čuchla.

T: A k čemu sis čuchla?

R: Třeba, jelikož máme i doma, že byly nějaký sešlosti, tak mi dali čuchnout, což bylo většinou, pivo nebo něco tvrdšího, vesměs vodka nebo whisky.

T: Tak sis čuchla...

R: Jo, a říkám si „jo, tak tohle ne“.

Tamara 16 let

V jednom případě se jednalo o respondenta s negativním vzorem rodiče - alkoholika. Tito respondenti byli **spíše mladší** a pohybovali se ve **společnosti lidí, kteří také nekonzumují alkohol**. Z dat nelze úplně jasně usuzovat, zda je o dlouhodobý postoj, nebo jde spíše o to, že s ohledem na jejich věk respondenti projdou fází, ve které by byli ochotni jej akceptovat, tj. že se nacházejí v jakési předfázi konzumentů alkoholu.

Druhou kategorií, která byla občasně zastoupena ve výzkumu, byli tzv. **napravení konzumenti**. Ve všech případech se jednalo o dívky. V současné době dle svých slov **alkohol konzumovaly jen ve velmi malé míře, v minulosti však alkohol pily**, někdy i ve větším množství. Příkladem je povídání respondentky Giny:

Tazatel: A kolik ti tak teda bylo, když jsi poprvé zkusila alkohol?

Respondentka: Asi, něco málo před patnácti... A vlastně teď je mi sedmnáct a už asi tak rok... jsem s tím přestala. A nelíbí se mi to a nejsem jakoby pyšná na to, co jsem dělala.

Gina 17 let

Povídání těchto respondentek o jejich zvycích dříve bychom mohli zařadit do kategorie častých konzumentů. Napravené konzumentky měly často velmi ostře vymezený názor na alkohol, dokázaly si případně v kolektivu obhájit svůj postoj, že alkohol nepijí. Ne vždy se jednalo o striktní nepití alkoholu, v některých případech občasně pily, ale spíše symbolicky (např. na rodinných oslavách, aby neurazily apod.):

Tazatel: Jo, a řekla bys, že nepiješ vůbec?

Respondentka: Tak jako, jako jestli se počítá jako že když (se smíchem), když já nevím, třeba, spíš jako, jako s rodinou že si takhle připijeme, jako šampaňským, tak jako ne že vysloveně bych byla proti tomu, jakože, alkohol fuj, to ne. Ale ne nějak jakože bysme si napsali „ty hele, jdeme někam pít“, tak to ne, no.

Romana 16 let

Příležitostní konzumenti byli třetím typem, velmi často zastoupeným ve výzkumu. Jednalo se o ty, kteří se s alkoholem setkávali nepravidelně. Jednalo se o jednorázové akce, jako např. oslavy narozenin kamarádů, víkendy trávené na chatě apod.:

Tazatel: Jasně. A, ehm, kdy teda pijete alkohol, jakoby, jaký jsou to většinou příležitosti, třeba?

Respondentka: Většinou to není jakoby, když jedeme třeba někam na nějakou party, co se týče do klubu, takže tam se to většinou z nás..., jako, nebo..., já, třeba, osobně si to prostě netroufnu, nebo takhle. Ale když třeba jsme takhle venku, a je prostě..., třeba v létě, když byla nálada nebo počasí, nebo když někdo slaví třeba ty narozeniny, nebo prostě jenom tak že se SEJDEM, tak jako si dáme, no.

Pavčina 16 let

Tyto akce se odehrávaly přibližně jednou do měsíce. Příležitostní konzumenti byli typičtí tím, že alkohol neodmítali, ale mluvili o něm jako o něčem, **co není zásadní pro danou společenskou akci**. Míra toho, kolik během takovýchto akcí vypili alkoholu, se lišila. Většina z nich ale svoje jednání popisovala tak, „že vlastně moc nepijí“. Byli mezi nimi i tací, kteří pili na základě tlaku skupiny -alkohol jim nechutnal, ale přesto ho pili. Při příležitostném pití ale i právě díky nízké frekvenci takovýchto událostí dochází k případům většího opití se. Výše uvedené rysy můžeme ilustrovat příkladem Šimona:

Respondent: Jo, to jo... Jako to ne, zas tak často... Já tam teda osobně moc nechodím, vím, že se chodí, párkrát jsem i byl, že se dělaj priváty nebo že se jde do klubu třeba někdy jednou do měsíce, někdy třeba vůbec v měsíci. Je to na náladě, na tom, jak se domluvíme, kdo má kdy čas. Hodně to závisí.

Tazatel: Na čem?

R: Hlavně na času, kdo má kdy čas, abysme se sešli, aby nás bylo víc.

T: A pijete při tom alkohol?

R: Jo, pijem při tom alkohol. Jako ne že by bez něj nebyla sranda. My to nepijem, protože se chceme opít, ale protože nám chutná. Mně osobně třeba velmi chutná pivo.

Šimon 17 let

Občas jsme také respondenty klasifikovali jako **časté konzumenty**. Jednalo se o ty, kteří chodili alkohol konzumovat **často, ne příležitostně**. Jednalo se o akce, kde většinou alkohol byl důležitým prvkem, nejednalo se o pití například při sledování filmu apod. Přesto i tito respondenti jen vzácně připouštěli, že by pro ně byl alkohol zásadním. Tato skupina většinou kombinovala **různé typy příležitostí**, kde konzumovat alkohol - mohlo se jednat o periodicky se opakující akce (například pivo po škole) nebo o nárazové akce jako u předchozí skupiny (narozeniny, oslavy apod.). Nejčastěji se však jednalo o kombinaci obojího. Frekvence konzumace byla přibližně jednou až několikrát do týdne. Někteří z nich připouštěli, že pití není moc příležitostné:

Jako já ale tak..., nevím. Já jako moc... nějak... extra moc jako nepiju, takže to je spíš jako takový... nevím, příležitostně. I když poslední dobou to právě NENÍ moc příležitostně, no (se smíchem).

Simona 18 let

Případně, že jim opravdu alkohol chutná a musejí se omezovat, aby ho nepili více. **Stále však vnímali, že jejich konzumace alkoholu je ta „přiměřená“, vymezovali se vůči - z jejich pohledu závažnějším - případům**. Extrémním příkladem je Vendelín, který svoje pití normalizoval následujícím způsobem:

No, jako s alkoholem to zase nepřeháním, abych neměl nějakou otravu krve a tak, to ne ale... Když je možnost tak si dám.

Vendelín 16 let

Můžeme předpokládat, že někteří z častých konzumentů, zvláště z těch mladších, se postupně dostanou do kategorie napravených nebo dospělých konzumentů. Ti totiž popisovali svoje předchozí chování právě jako tuto fázi.

Další občasnou kategorií byla kategorie **dospělých konzumentů**, kterou prakticky ve všech případech reprezentovali muži. Tito respondenti patřili ve vzorku k těm starším. Jednalo se o ty respondenty, kteří mluvili o tom, že si alkohol vybírají, **záleží jim na tom, co pijí**. Často upřednostňovali **dražší alkohol**, u kterého není hlavním cílem opít se, ale chuť, podobně, jak popisuje Řehoř:

Whisky mi chutná. A je to takový řečněme vznešenější nápoj, svým způsobem. A není to levný, takže člověk investuje do něčeho, co si má vychutnat. Že když se koupí flaška vodky za kilo a jde se jakože ožrat... Ale mně to musí chutnat a musím z toho mít takový dobrý pocit, že si dám něco lepšího a stojí to za to, jako kdyby, že ta příležitost... se odměním tím, že půjdu pro whisky.

Řehoř 19 let

Dospělí konzumenti také popisovali **vývoj svého pití** od „mladických nerozvážeností“ až k současnému stavu - „solistikované konzumaci“ alkoholu. Praxe pití těchto respondentů byla taková, že většinou pití nevedlo k opilosti, jednalo se zejména o různá setkávání, u kterých alkohol hrál vedlejší roli:

Během tejdne školního někdy po škole třeba zajdem na... na jedno pivo nebo něco takového, na oblíbený místo. Že jako není to každodennost, ale je to takovej tako zvyk, možná, trochu.

Xaver 19 let

Míra konzumace mezi dospělými konzumenty nebyla podle jejich slov tak velká - např. okolo 2 skleniček za večer. Vzhledem k tomu, že se jednalo o starší respondenty, mluvili o tom, že alkohol už neslouží jako „zakázané ovoce“, proto už pili z jiných důvodů, než se opít. Objevovaly se zde i různé **symbolické způsoby pití** - např. přituknutí si kvalitním alkoholem při úspěchu ve škole apod.

Výzkum ukázal **nejrůznější škálu konzumentů alkoholu**, od absolutních abstinentů po časté konzumenty alkoholu. Je třeba říci, že jednotliví respondenti sice byli zařazeni k výše uvedeným typům, u některých se však určité znaky daného typu míchaly, zejména v případě častých a dospělých konzumentů. Jednotliví respondenti zařazení k určitému typu, samozřejmě neměli úplně totožné přístupy, i když hlavní část měli shodnou.

Používané argumenty

Při popisování praxe pití byly využívány určité argumenty, které se ve výpovědích opakovaly. Tyto argumenty utvářejí představu o tom, jak mladiství svoji konzumaci alkoholu chápou. Ty nejvýraznější shrnujeme v následujících odstavcích. Jsou to:

1. Vývoj praxe a způsobů konzumace alkoholu,
2. argument vedlejší role alkoholu,
3. narativní stanovování „rozumné míry“,
4. význam chuti alkoholu.

Prvním argumentem, který v rozhovorech zazníval velmi často, byl určitý **vývoj praxe a způsobů konzumace alkoholu**. Ve vyprávěních se respondenti vymezovali vůči předchozímu způsobu pití alkoholu jako neúměrnému, nebo nerozumnému. Tento vývoj popisovali i mladší respondenti z našeho výzkumu, příkladem je respondentka Romana:

A jako bylo mi to tak nějak jedno. Přišlo mi, že člověk, co pije prostě, tak já nevím rum nebo vodka, tak že to bylo prostě jedno. A teďko vlastně, když se někam jde, tak třeba někdo, já nevím, něco vezme, tak se ptám jako co to je, a jako tak si řeknu, buď že to nechci, nebo jako že to chci.

Romana 16 let

Jednalo se buď o určité období, kdy pili více, například věk, kdy konzumovali alkohol ve **větší míře nebo častěji** (jako v případě Romany). Nebo se jednalo o návaznost na **situaci, kdy se více opili** a vůči které se nyní vymezovali:

Tazatel: A proč vlastně piješ takhle málo, nebo proč vlastně se kontroluješ?

Respondent: Tak já nevím, no, naposledy v létě, myslím, že někdy v červnu, tak tady vlastně fotbalisté měli „dokopnou“, tak jsem si nějak dal tři panáky, pak jsem to nějak přestal kontrolovat no a dopadlo to špatně. Tak od té doby se nerad o, nerad piju.

Ivo 16 let

Sami respondenti se tak prezentovali, jako ti, kteří jsou již **rozumní**. Tento argument se objevoval **napříč výše uvedenými typy**. Napravení konzumenti tak posilovali svoje vymezení se vůči předchozímu pití, dospělí konzumenti tím zdůrazňovali, že v současné době už pijí rozumně, častí konzumenti tak ospravedlňovali svoje současné pití, že „není tak hrozné“ apod. U častých konzumentů bylo typické, že jejich „rozumné pití“, nebo omezená konzumace netrvala příliš dlouho (např. týdny) a navazovala většinou na jednotlivý případ přehnaného opití se.

Druhým argumentem, který zazněl v rozhovorech také velmi často, byl důraz na to, že **alkohol nehraje v situacích, kdy se konzumuje, hlavní roli**. Tento argument se objevoval nejen u příležitostných konzumentů, či konzumentů dospělých, ale v některých případech i u konzumentů častých. Chtěli tak ukázat to, že jejich pití není problematické a vymezit se vůči lidem, kteří pijí alkohol nadměrně a které definují jako alkoholiky.

Třetím zajímavým argumentem, který se často objevoval u respondentů, bylo popisování **určité míry** v rámci pití alkoholu a její význam. Respondenti popisovali, že u konzumace alkoholu je důležité „mít míru“:

Já tady v tom to mám hodně..., že mám v tomto ty hranice určený pevně, a že nechcu, aby mě někdo někam tahal. A ten alkohol mám do určité míry jako rád, ale nechcu chodit za žádný ty hranice. Protože z toho pak nic nemám, no. Že nic mi to nepřidá.

Norbert 18 let

Tato míra představovala zejména takové pití, kdy člověk zůstával **při vědomí**, druhý den si **všechno pamatoval** a **nebylo mu špatně**. Hranice byla tedy stanovena **poměrně vysoko** - za neproblematické bylo považováno „lehčí“ opití se, kdy byl člověk veselý, obecně se jednalo o situace, kdy byli respondenti schopni sebekontroly:

Tak určitě nechcu nějak, hodně lidí jakože se opijí, aby na něco zapomněli, já spíš to mám takový, jakože si dám, když chcu s těma kamošema a mám chuť a jenom do takové té fáze, když jsem veselej, ale ne když už to de moc, že už přestávám vnímat, to už nemám rád. Spíš jenom takový to na to povesezení trochu.

Norbert 18 let

Naopak konzumaci, která tuto míru překračovala, odsuzovali a to i v případě, že se toto stalo přímo jim. V některých případech pak následovalo omezení pití, jak bylo popsáno výše. Jak bude řečeno ještě dále, **chuť** byla v rozhovorech zmiňovaná velmi často jako důvod, proč alkohol pijí. Pokud se ovšem podíváme hlouběji do praxe konzumace alkoholu, zjišťujeme, že při prvních ochutnáních alkohol respondentům **nechutnal** (více viz níže), museli se „**propít**“ k tomu, aby jim alkohol začal chutnat:

Tazatel: A změnilo se to nějak? Že teďka nejvíc piješ to pivo, jestli se to nějak měnilo, nebo to vždycky bylo to pivo?

Respondent: Pro mě to bylo vždycky to pivo.

T: A už od začátku to bylo, že ti chutnalo?

R: Na začátku mi nechutnalo a potom někdy třeba v patnácti nebo v šestnácti...

Čenda 16 let

Někteří ho pili, přestože jim stále nechutnal. **Oceňování chuti** alkoholu tak mohlo být **relativní** - jmenovaný alkohol jim nemusel chutnat sám o sobě, ale chutnal jim více, než ostatní (jednalo se tedy o „menší zlo“).

Způsoby konzumace alkoholu, příležitosti

V následujícím oddíle představíme, při jakých příležitostech mladiství konzumují alkohol, v jakém množství a jaké frekvenci. Ve výzkumu se objevily následující příležitosti:

1. hospody/restaurace,
2. diskotéky/koncerty/akce,
3. akce na bytě/na chatě/ vodácké či lyžařské kurzy apod.,
4. pití symbolického množství,
5. pití k jídlu/televizi,
6. ostatní.

O konzumaci alkoholu v **hospodě/restauraci** se v rozhovorech mluvilo velmi často. V těchto případech převažovala konzumace **piva**, případně **vína**. Role, kterou hrál alkohol, byla popisována jako vedlejší, konzumace byla v menší míře - pohybovala se **od jedné skleničky, k zhruba 3 pivům/skleničkám za večer**:

No když jdeme do hospody, tak si objednáme pivo, dáme tak dvě, tři, u toho si povídáme, za ten týden, co se stalo, takový, a pak jdeme domů.

Bára 17 let

Tyto akce byly většinou **pravidelné** - jednalo se o sezení v hospodě/restauraci po tanečních, na pokec, po zápase, po škole apod.

Další zmiňovanou příležitostí byly **diskotéky/koncerty/ostatní akce** (např. akce v klubech, párty, zábavy apod.). V tomto případě se jednalo o akce, **na kterých se zpravidla nepřespávalo** - tj. zde mohla fungovat **rodičovská kontrola**, konzumace alkoholu zde byla menší, do veselé nálady ne do stavů nevědomí.

Tazatel: Anebo na nějakých akcích, jako třeba právě nějaký ty diskotéky, nebo tak, to...?

Respondent: No, jako, tam jo. Tam si třeba jako zkusíme, když jako kamarád třeba nějaký starší tam je, nebo když mě třeba někdo pozve na panáka nebo takhle, tak si dám, ale určitě to tam jako nepřeháníme, že bysme fakt nějak se tam úplně... Nevím, že fakt třeba jednoho panáka, dva, víc ne.

Pavčina 16 let

Jak je vidět i na citaci z rozhovoru s Pavčinou, tak byl tento druh akcí většinou spojen s **tvrdým alkoholem**, případně **míchanými nápoji**. V některých případech byl na akcích hlídán vstup nebo konzumace alkoholu pro osoby mladší 18 let. Případně byl alkohol příliš drahý, respondenti tak volili cestu konzumace alkoholu před akcí. Akce tohoto typu byly spojené s volnými dny, proto probíhaly nejčastěji v pátky, případně o víkendech. Návštěvy byly spíše **nepravidelné**, jen málokdo z respondentů navštěvoval akce týdně, frekvence byla spíše **měsíční**. Pokud se respondenti chtěli **více opít, zařídili si spaní u kamarádů**. Tyto akce byly dle slov respondentů „samozřejmě“ spojené s alkoholem:

Tazatel: Jo. Rozumím. A, když teda chodíte třeba do klubu nebo tak, je to spojený i s pitím alkoholu?

Respondentka: Hm, samozřejmě.

Queena 17 let

Ti, kteří alkohol nekonsumovali, se většinou cítí nepatřičně, proto podobné akce nenavštěvovali.

Výraznou kategorií byly akce **na bytě/na chatě/vodácké či lyžařské kurzy** apod. Tyto akce se vyznačovaly tím, že byly mimo domov, tj. respondenti **nepřespávali doma** a tudíž zde **odpadala rodičovská kontrola**:

Někdo to dělá tak, že když se musí vrátit domů, tak nepije a když tam spí, tak úplně do němoty.

Čenda 16 let

Respondenti nevnímali, že by svojí přehnanou konzumací alkoholu zklamali důvěru rodičů. Tuto kategorii jsme rozdělili ještě na dva druhy - první, častěji zmiňovanou, kde se stával **alkohol centrálním**, druhá kategorie byla ta, kde plnil spíše **vedlejší funkci**. V obou případech se jednalo spíše o **nepravidelné akce**. V případě, že byly pravidelnější, tak pořád nebyly až tak časté (cca několikrát do roka). Akce, kde byl **alkohol zásadním**, byly spojovány s **opitím se**. Druhy alkoholu, které se zde pily, většinou pokrývaly širokou škálu - objevoval se zde **tvrdý alkohol, různé míchané nápoje, ale i třeba sudy piva**. Někteří respondenti hovořili o tom, že jednoduše **pili to, co na akci bylo, nevybírali si druh alkoholu**:

Tam se pilo, co bylo, jako v uvozovkách. Že člověk... Když se jako něco... se šlo něco koupit, že jo, a když se to nějak kupovalo, tak vždycky co se jako koupilo, to bylo. Nebylo to jako že by si každéj vybíral, co by chtěl.

Eda 17 let

Jednalo se např. o akce u příležitosti narozenin, oslavy konce školního roku apod. Druhý případ - akce, kde **alkohol nebyl zásadním - nebyly spojovány s opitím se**. Alkohol zde utvářel atmosféru, většinou nebyla překročena hranice dvou skleniček vína/piva. Jak naznačuje předchozí věta, tyto akce byly spíše spojeny s ne tak silnými typy alkoholu, jako je pivo a víno. Příkladem těchto akcí byly filmové večery, kdy se pije víno, nebo hraní her, u kterého si hráči dají pivo:

Tazatel: A ještě jsi říkala, že občas je to, když jdete k někomu spát? Co to je za akce?

Respondentka: Tak to se domluvíme třeba tři kamarádky a dva kluci a pustíme si třeba film, dáme si to víno a povídáme si.

Žaneta 17 let

Ti, co alkohol nepili, zde byli bez problémů tolerováni. Často respondenti zmiňovali také pití v **symbolickém množství**, tj. v množství, které je „jen na ochutnání“. Někdy se jednalo o pití, které bylo motivované tím, aby respondenti „neurazili“, nebo aby **vyhověli společenskému požadavku**, že se konzumuje alkohol. Konzumace však zásadně zůstávala u ochutnání (přípitku), maximálně jedné skleničky. Příležitosti byly dvojího druhu. V prvním případě se jednalo o **konzumaci s kamarády**, v druhém případě **s rodinou**. Mezi kamarády takto řešili situaci ti, kteří **pili alkohol méně**. Symbolickým pitím **vyhověli společenskému požadavku** a zároveň neporušili svoje pravidla:

Tazatel: A mohla bys mi popsat, jak to jako probíhá? Když tam s nima seš a spíš jako jak oni pijou. Třeba co pijou, kolik a jak se jako bavěj?

Respondentka: Tak jak kdy. Někteří jsou spíš na pivo a míchají to s panáky. Někteří teda čistě pivo. Ale zas mám třeba kamarádky, se kterejma jdu prostě jenom na víno, nebo jakože. Občas jakože si dám, ale ne v takové míře, oni prostě toho vypijou víc a já třeba sosám jednu skleničku celý večer.

Ute 19 let

U pití s rodinou se jednalo o nejrůznější **oslavy**, nejčastěji oslavy narozenin a silvestr. Způsob pití v těchto situacích byl specifický v tom, že pití mělo pro respondenty jiný význam, mluvili o něm zejména jako o **povinnosti**. Pro ty, co alkohol běžně nepili, byly rodinné oslavy povinností, často okamžiky vysvětlování, proč ho nechtějí konzumovat, případně případy, kdy svoje nepití byli ochotni porušit:

Tazatel: A když takhle třeba máte nějakou oslavu nebo tak, tak piješ třeba s rodiči? Nebo s maminkou?

Respondentka: Tak to takhle spíš jenom na ten přípitek, protože už mi takhle ani nechutná, tak si opravdu jenom připiju a to je asi tak všechno.

Gina 17 let

Pro ty, co se pití alkoholu nebránili, byla jeho konzumace na rodinných sešlostech také povinností, před rodiči se necítili úplně komfortně. Co se týče druhů alkoholu a množství, jednalo se nejčastěji o **šampaňské** či **víno**, případně nějaký po domácku vyrobený alkohol, většinou se jednalo pouze o **přípitek**, maximálně skleničku.

Často bylo zmiňováno pití alkoholu **k jídlu** či **televizi**. Jednalo se o takové pití, které mělo zahnat žízeň, alkohol se pil k tučným jídlům či sportovním zápasům:

To bylo pivo u fotbálku. Když je člověk schvácenej, jako na žízeň. Anebo když jsme pracovali u nás na poli, tak jako dobrý. To se potom vzalo pivo nahoru, tak to byla taková odměna. Ono to zažene žízeň dobře.

Řehoř 19 let

V drtivé většině případů se jednalo o **jednu skleničku**, nejčastěji piva, případně vína. Tento druh konzumace alkoholu v některých případech provozovali respondenti i sami, nejednalo se o pití, kde by jim záleželo na společnosti. Zároveň o těchto situacích mluvili spolu s **pocitů dospělosti** - někteří říkali, že až budou starší, tak si např. otevrou víno u televize apod. Toto pití bychom mohli nazvat také tzv. statusovým pitím, které bylo kromě pocitů dospělosti spojované také s dražšími značkami např. whisky, koňaků apod. Také pokud nalili rodiče potomkovi alkohol k jídlu, **bylo to pro něj známka toho, že ho již považují za dospělého**.

Příležitosti, které byly v odpovědích respondentů zastoupeny méně a které jsme zařadili do kategorie **ostatní**, bylo pití při **poflakování se** a **pití alkoholu jako řešení problémů**. U pití při poflakování se jednalo o posedávání a pití např. někde po městě. Často byly tyto akce popisované jako nepravdělné a spontánní. V několika

případech byla zmíněna i konzumace alkoholu v okamžiku, kdy respondenti řešili svoje osobní problémy. Toto pití většinou vedlo k opití se, zpětně bylo popisováno negativně:

Tazatel: Jestli jsi někdy pila proto, abys tak jako ztratila zábrany, aby ses jako uvolnila nebo tak.

Respondentka: Jo, jo. Měla jsem hodně problémů dřív, a nechtěla jsem na to myslet, tak jsem se prostě opila. A teď už to jako nedělám, protože se mi to stejně všechno vrátí. Anebo přijdu do takovýho stavu, kdy to řeším ještě víc, a napadaj mně takový blbosti, že...

Bára 17 let

Praxe nepití

Praxi konzumace alkoholu doplňují i situace, kdy respondenti (či jejich kamarádi) odmítají alkohol konzumovat v určité skupině, která ho konzumuje. Jak tato situace vypadá/by vypadala, jsme zjišťovali jak od lidí, kteří alkohol **nekonzumují**, tudíž tyto situace zažívají, tak i u těch, kteří **ho běžně konzumují**, ale někdy se rozhodnou si ho nedat. Zároveň bylo předmětem analýzy, jak sami respondenti ve skupině hodnotí ty, kteří alkohol nepijí. Odpovědi jsme rozřadili do 3 kategorií:

Tabulka 1: Způsoby argumentace u nekonzumace alkoholu

Argument	Frekvence argumentu	Podoba argumentu
Nepití jako norma	Častá	Nepití bráno jako něco přirozeného, normálního.
Nepití jako stigma	Velmi častá	Ten, kdo alkohol nekonzumuje, se ze skupiny nějak vyčleňuje, ostatní jeho nepití považují za nenormální.
Nepití jako výhoda	Občasná	Nepití je chápáno jako něco lepšího, než konzumace alkoholu.

Je třeba říci, že výpovědi respondentů jsme do kategorií zařazovali po přečtení nejen argumentu, ale celého jeho kontextu - tj. pokud řekli, že nepítí je sice normální, ale že pokud by nepili, byli by druhými k pití přesvědčováni, tak byla tato odpověď zařazená do případů, kdy se nekonzument ze skupiny vyčleňuje (nepítí jako stigma).

Tudíž případy, které byly zařazeny do kategorie nepítí jako něčeho přirozeného (**nepítí jako norma**), byly opravdu jen ty případy, kdy **nebyl nekonzument konfrontován a dotazován, proč alkohol odmítá**. Tyto situace však **nebyly úplně samozřejmé**. Někdy byly například podmíněné tím, že se respondenti pohybovali ve skupinách podobně smýšlejících lidí, tj. těch, kteří nepijí, nebo alespoň někteří z nich nepijí:

Tazatel: A nebojíš se, že bys vypadal divně jako před nimi? Že by ti to třeba nějak vyčítali?

Respondent: To si nedovolí (smích). Ne, jako já mám fakt v pohodě partu, a jako že když si někdo nechce dát, tak...

T: Tak ho k tomu nenutí?

R: Ne. S takovými lidmi být nechci, aby ho nutili. Má člověk svoji hlavu.

Eda 17 let

V těchto skupinách bylo více **samozřejmé nepozastavovat se nad nepítím**. Často o tom mluvili jako o štěstí, že se nacházejí v takových skupinách, které je bez problémů tolerují. Takže i tolerance nepítí byla chápána jako něco výjimečnějšího, něčeho, čeho člověk musí dosáhnout např. **výběrem správných kamarádkých skupin**.

Velmi často respondenti zmiňovali, že **nepítí alkoholu není tolerované úplně bez problémů**. V těchto případech se objevoval společenský tlak na to, aby dotyčná osoba alkohol alespoň okusila. Kdo nekonsumoval alkohol, byl považován za svým způsobem nenormálního. Sami nekonzumenti hodnotí v těchto případech akce, kde se alkohol konzumuje, za „nudné“, „nic jim neříkající“ apod. Nepítí alkoholu pro ně znamenalo, že hůře zapadali do party. V některých případech „lákání“ odolávali, v jiných podléhali, protože to pro ně bylo pohodlnější. Pokud alkohol konzumovat nechtěli, museli čelit otázkám, proč ho nepijí, přemlouvání, museli hledat výmluvy. V kamarádké skupině Šimona byl alkohol sice tolerován, ale pokud si někdo alkohol nedal, musel čelit vtipům:

Tazatel: A jak to třeba funguje, kdyby někdo nechtěl pít vůbec?

Respondent: Tak ho nenutíme.

T: Jo?

R: Ne, vůbec, tak ho nenutíme. Je to... Jako je to někdy sranda, když se to objedná, a pak to nevypije, tak z toho máme trošku srandu, ale nenutíme ho, nenutíme ho pít.

Šimon 17 let

Byli přemlouváni mnohdy i ze strany těch, které respektovali, na kterých jim záleželo. Tlak skupiny je částečně skrytý - respondenti mluvili o tom, že nepít je normální, akceptované, následně dodávají „ale“ - podmínky, za kterých to je akceptované. Zajímavé je, že prakticky všichni respondenti se vymezovali vůči excesivnímu pití a alkoholismu (viz dále). Respondentka Romana poskytla srovnání, do jaké míry negativní je alkoholismus vůči odmítání alkoholu:

Jo, no tak myslím si, že když někdo nepije vůbec, takže si ostatní říkají třeba „no, s tím bude nuda“, nebo něco takového. Když někdo pije trochu, tak si myslím, že je to právě takový optimální, že prostě takhle někde když je, tak si dá třeba skleničku nebo něco, občas se teda třeba opije, tak jakože to si myslím, že bere snad jako tak nějak každý. Ale myslím si, že nejhůř se právě kouká na ty, co pijí fakt jako hodně, no.

Romana 16 let

Zde je jasně vidět norma neproblémového pití, velká odchylka od normy v podobě alkoholismu a také - menší, ale přesto - odchylka od normy v podobě abstinence.

Nejméně zastoupenou kategorií byly případy, kdy bylo **nepítí bráno jako přednost**. Někteří z respondentů takto chápali a klasifikovali svůj postoj, jiní mluvili o tom, že ostatní jejich nepítí také oceňují. Opět ale museli vyvíjet strategie, jak dosáhnout ocenění - mnohdy se jednalo o velmi osobité respondenty, často s malým počtem přátel, kteří se akcím, kde by se mohl pít alkohol, vyhýbali. Příkladem může být Dominika:

Tazatel: No a jak se teda cejtíš, když tě ty lidi tak jako popichujou, aby sis dávala?

Respondentka: No já jako to беру tak, ne že bych byla pyšná jakože já si nedám, ale že to беру tak jako, no tak je to moje věc, tak jakože snažím se obklopovat lidma, který to беру stejně, no, že...

Dominika 19 let

5. Důvody ne/konzumace alkoholu

V této kapitole se budeme zabývat důvody, které uváděli naši respondenti jako argumenty pro konzumaci nebo naopak pro nekonzumaci alkoholu. Je zde diskutováno, zda a do jaké míry se důvody liší mezi různými sociálními skupinami (dělení podle pohlaví, místa bydliště, věku či typu školy respondentů). V závěru je provedeno srovnání důvodů mladých lidí a důvodů, které uváděli jejich rodiče jak ve vztahu k jejich zkušenosti v mládí, tak vztažené k jejich současné ne/konzumaci alkoholu a k tomu, jak ji vnímají u mladých lidí.

Důvody konzumace alkoholu mezi mladými

V rámci výpovědi respondentů o tom, co je vede ke konzumaci alkoholu a jaké k tomu mají oni nebo jejich okolí (kamarádi, spolužáci) důvody bylo identifikováno celkem 7 důvodů konzumace alkoholu. Při analýze vyprávění respondentů je nutné zohlednit, jakým způsobem se respondenti vymezují (pozitivně či negativně) vůči určitému způsobu konzumace alkoholu a vůči zdůvodnění daného typu konzumace.

Důvody konzumace alkoholu:

1. **SPOLEČENSKÉ UDÁLOSTI A ZÁBAVA:** Alkohol je konzumován při společenských událostech (př. setkání s přáteli) a funguje na rozprouzení zábavy (zelená barva ve schématu 1).
2. **CHUŤ:** Na alkohol mám chuť, a proto jej konzumuji (žlutá barva ve schématu 1).
3. **ŘEŠENÍ PROBLÉMŮ:** Alkohol funguje jako řešení problémů a případně (dočasný) únik z reality (červená).
4. **TLAK SKUPINY:** Alkohol je konzumován pod tlakem skupiny, do které se chce respondent/ka zařadit (tmavě modrá).
5. **ZAKÁZANÉ OVOCE:** Konzumace alkoholu je chápána jako určité „zakázané ovoce“ a konzumace je motivována symbolickou zakázaností (světle modrá).
6. **PŘIROZENOST:** Alkohol je konzumován „automaticky“, protože všichni ostatní kamarádi jej konzumuji a není jak trávit volný čas jiným způsobem (oranžová).
7. **CENA:** Alkohol (konkrétně pivo) je uváděno, že je nejlevnější nápoj v restauraci, jedná se o jen výjimečně se vyskytující důvod (šedá).

Rozdíly mezi dívkami a chlapci se projevují především u důvodů „CHUŤ“ (žlutá barva ve schématu 1) a „ŘEŠENÍ PROBLÉMŮ“ (červená barva), kdy mezi dívkami je častější odůvodnit konzumaci tím, že může řešit osobní problémy, zatímco chlapci výrazně častěji uvádějí „chut“ jako důvod konzumace alkoholu. Tato skutečnost může být i důsledkem toho, že „chut“ byla často spojena s konzumací piva, která u chlapců, jak se zdá, převažuje.

Tak pro zábavu ani ne. Ale je to prostě to, že když nevím, jak dál, nebo prostě nevím, co mám dělat, nebo prostě jsem v háji smutná tak je to prostě, že na právě a to trápení zapomenu chvíli. Že se aspoň v tu chvíli netrápím. Že jsem zase jako šťastná, že si užívám chvíli života, než zase přijde to trápení. Že se zapomene prostě na to trápení.

Anna 16 let

Alkohol jako řešení problémů figuruje napříč věkovými skupinami a typy škol, které respondentky navštěvují. Nicméně pokud respondentky zmiňují tento důvod jako relevantní pro ně osobně, tak lze v rámci rozhovorů vysledovat **podobný vzorec toho, že respondentka má určité rodinné problémy**. Může se jednat o spory s nevlastním rodičem, hádky ohledně konzumace alkoholu, špatný vztah se sourozencem a podobně. Ukazuje se tak, že rodinné (nebo jiné osobní problémy) zcela určitě mohou figurovat jako rizikové faktory, protože v respondentech spouštějí legitimizaci pití alkoholu jako prostředku řešení problémů. **Na druhou stranu respondentky i respondenti si uvědomují, že řešení problémů je častokrát pouze dočasné a že problémy druhý den neodezní**. Jejich vztah ke konzumaci alkoholu a použití argumentu „řešení problémů“ tudíž není naivní. Tento důvod je častokrát rámován tak, že je jasné, že byt' dočasně alkohol může pomoci na problém zapomenout a navodit příjemný pocit, tak z dlouhodobého hlediska se nejedná o funkční řešení.

Pro chlapce je specifický důraz na důvod „chuti“ a výskyt důvodů „zakázané ovoce“, který se u dívek nevyskytuje. Potvrzuje to tedy do určité míry představu, že pro chlapce může být konzumace alkoholu prostředkem budování určité „dospělé“ identity a součástí hédonistického prožitku („zkouším něco zakázaného“, „konzumuji proto, že mi to chutná“). Pro chlapce jsou zároveň tyto fyzické a emoční prožitky spojeny s jejich prožíváním v určité skupině. Spíše výjimečně alkohol konzumují sami („pivo k hokeji“) a konzumace alkoholu se téměř výhradně odehrává v kontextu určité sociální skupiny kamarádů, spolužáků nebo spoluhráčů ze sportovního týmu.

No, tak celkově to začalo asi jako u většiny pubertáků, je to takový dospělý. A přešlo to v to, že nám to opravdu chutná. Ne, fakt jako... Mně to chutná, já si to dám, proč ne. To jedno pivo mi fakt nic neudělá.

Šimon 17 let

Významná role rodiny a referenčních sociálních skupin vrstevníků jsou sice v souvislosti s konzumací alkoholu obecně známé, nicméně **se ukazuje jejich často komplikovaný charakter**. Přestože mohou být rodinné problémy rizikovým faktorem pro vztah a způsob konzumace alkoholu, v některých případech funguje pro respondenty vztah rodičů k alkoholu jako varování. U některých **respondentů je jejich averze k nadměrné konzumaci alkoholu v období adolescence více či méně explicitně spojena s tím, že jejich rodiče podle názoru respondentů mají či měli s alkoholem problémy** a konzumují jej nadměrně. Respondenti tak mají potřebu se vymežit a naopak ke konzumaci a hodnocení alkoholu přistupovat obezřetně. Z hlediska rozhovorů se jedná o velmi citlivé téma, protože není běžné hovořit s cizím člověkem (výzkumníkem) o tom, že rodiče mají nebo měli problém s alkoholem. Toto zjištění je proto výsledkem analýzy propojení, jak se mladí lidé obecně vyjadřovali k alkoholu a naší znalosti rodinné situace respondentů (které mohlo být vyjádřeno na jiném místě v rozhovoru či mimo rozhovor).

Ambivalentně působí také sociální skupiny a obecně sociální interakce, kdy hraje roli alkohol. Na přímou otázku, zda by si alkohol dali, pokud by je kamarádi přemlouvali, naprostá většina respondentů odpovídala zamítavě. Zároveň nelze opomenout výskyt důvodu „tlak skupiny“ a častý výskytu důvodu konzumace alkoholu jako prostředku umožňující zábavu a často zmiňované „uvolnění“ a „zábavu“ při setkání s přáteli, kde probíhá konzumace alkoholu.

Sociální tlak na konzumaci alkoholu má největší dopad na jednání (tj. vede ke konzumaci alkoholu), **pokud je nepřímý**. Nejedná se o situaci přímého přemlouvání ke konzumaci, ve chvíli kdy je respondent rozhodnutý nepít, ale o situace, která je „automaticky“ nastavena jako „vhodná“ ke konzumaci (př. místo setkání - hospoda). Alkohol je v daném prostředí přirozeně vnímán jako prostředek k lepší zábavě a snadnější komunikaci s přáteli.

Ukazuje se, že „být pod tlakem skupiny“ rozhodně není něco, čím by se respondenti chlubili, naopak se snaží vyjádřit to, že jsou nezávislí a o konzumaci rozhodují sami ze své vlastní svobodné vůle. Z faktického hlediska je to však značně diskutabilní a **role sociálních skupin jako kontextu, ve kterém se konzumace odehrává, je zásadní**. Jinými slovy, pokud je skupina zvyklá se scházet v hospodě a k tomuto

setkávání patří konzumace alkoholu, tak i když respondenty nikdo přímo nepřemlouvá a nenutí k pití, je konzumace brána jako samozřejmá. Konzumace alkoholu se tedy stává normou a právě v takovém nastavení sociální normy spočívá „jemný sociální tlak“.

Tak ono je to potom takové uvolněnější, ta atmosféra mi přijde, že když si člověk dá skleničku nebo tak, tak je to takové, já nevím, míň konzervativní. Takové volnější. I když mám třeba kamarádku, která pije fakt hrozně často a každou chvíli a kdykoliv, tak to taky moc dobře nechápu. Úplně si říkám, no tak, co to má za smysl vlastně.

Marie 18 let

Tak určitě nechcu nějak, hodně lidí jakože se opijí, aby na něco zapomněli, já spíš to mám takový, jakože si dám, když chcu s těma kamošema a mám chuť a jenom do takové té fáze, když jsem veselej, ale ne když už to de moc, že už přestávám vnímat, to už nemám rád. Spíš jenom takový to na to povesezení trochu.

Norbert 18 let

Jestliže je možné identifikovat jasné rozdíly u zdůvodnění konzumace alkoholu mezi chlapci a dívkami, je prakticky nemožné zobecnit rozdíly mezi důvody u respondentů z různých typů středních škol nebo určit rozdíly mezi respondenty z města a venkova. Případy, kdy respondenti odkazovali na určitou „extrémní praxi“ konzumace alkoholu (alkohol ve škole, alkohol na školních akcích) se vyskytovaly u respondentů ze všech typů středních škol a fungovaly častokrát jako prostředek vymezení se vůči této praxi a prostředek formulace vlastního postoje k alkoholu. Dostáváme se zde tedy k další otázce, kde byly tematizovány důvody, kterými respondenti legitimizují, že alkohol obecně či v konkrétních situacích nekonzumují.

Důvody nekonzumace alkoholu mezi mladými

Důvody nekonzumace alkoholu, které respondenti uváděli, jsou více různorodé, co se týče celkového počtu i struktury jejich použití v rozhovorech. Neexistuje tak jeden dominantní důvod jako v předchozím případě legitimizace konzumace alkoholu. Celkem bylo identifikováno 8 hlavních důvodů, které se vyskytly v rozhovorech.

1. **NECHCI ZTRATIT SEBEKONTROLU: Alkohol buď není konzumován vůbec - s obavou před ztrátou sebekontroly** (v některých případech na základě předchozí nepříjemné zkušenosti) nebo si respondent nastaví určitý **limit množství zkonsumovaného alkoholu za večer** (světle zelená barva ve schématu 2).
2. **ODPOR K ALKOHOLU JAKO TAKOVÉMU: Respondenti mají odpor ke (nadměrné) konzumaci alkoholu**, přičemž v některých případech je to absolutní odpor (za všech okolností), zatímco v jiných je to odmítnutí nadměrné konzumace (oranžová barva).
3. **ODPOR K CHOVÁNÍ OPILÝCH LIDÍ NEBO SKUPINĚ KAMARÁDŮ KONZUMUJÍCÍCH ALKOHOL: Konzumace alkoholu je odmítána z toho důvodu, že respondenti negativně hodnotí chování opilých lidí** (odpor jako takový, nepříjemné pocity, agresivita, vyvolání hádek) **a negativně hodnotí skupiny kamarádů preferující podle nich nadměrnou konzumaci alkoholu jako hlavní náplň trávení volného času** (světle modrá).
4. **NEGATIVNÍ NÁSLEDKY PRO ZDRAVÍ: Alkohol není konzumován, protože konzumace přináší negativní důsledky pro zdraví dlouhodobě nebo v podobě nevolnosti a kocovin** (fialová).
5. **KVŮLI RODIČŮM/PARTNEROVI: Respondenti uvádějí jako důvod limitování konzumace alkoholu, že s tím nesouhlasí jejich rodiče nebo jejich partner** (červená).
6. **ALKOHOL MI NECHUTNÁ: Respondentům alkohol ve většině případů nechutná či na něj nemají v dané situaci chuť** (žlutá).
7. **NENÍ TO ZÁBAVA: V daném případě respondenti zdůvodňují to, že nepijí, tím, že konzumace alkoholu pro nepřináší zábavu a nevidí tak důvod, proč by měli pít** (tmavě zelená).
8. **KAMARÁD/KA PŘESTAL/A: Důvodem nekonzumace je návaznost na rozhodnutí (nejlepšího) kamaráda/ky, že už nebudou alkohol konzumovat** (šedá).

Podobně jako u důvodů konzumace alkoholu lze důvody nekonzumace rozdělit do následujících skupin:

- A. **Sociální** (nechci ztratit sebekontrolu, odpor chování opilých lidí nebo skupině konzumující alkohol, rodiče/partner, kamarád/ka přestali),
- B. **fyzické** (negativní důsledky pro zdraví, alkohol nechutná),
- C. **psychické** (není to zábava, nechci ztratit sebekontrolu).

Společné pro důvody sociální a psychické je snaha distancovat se od jednání, při kterém hrozí ztráta (sebe)respektu v souvislosti s přehnanou konzumací alkoholu a sankcionováním daného jednání (opovržení od kamarádů, problémy ve vztazích v rodině a partnery). Dané důvody fungují také pro vykreslování určité identity respondentů - těch, kteří za určitých okolností jsou ochotni alkohol konzumovat, ale zároveň mají určité limity týkající se množství a způsobu konzumace. Z výpovědí a argumentace respondentů se jako významná ukazuje role limitů, které ovlivňují konzumaci alkoholu. Limity jsou v některých případech nastaveny „zvnějšku“ (př. tím, aby rodiče nezjistili nadměrnou konzumaci alkoholu) nebo „zevnitř“ (limit si stanoví sám respondent/ka). To, že jsou tematizované respondenty, poukazuje na normativitu toho, že určitý způsob („limitovaný“ způsob) konzumace je přijatelný.

Konzumace alkoholu a zároveň vztah k němu jako takovému funguje jako symbolická hranice mezi různými skupinami: „ti, co pijí jen kvůli tomu, aby se opili“ oproti těm, kteří jsou schopni konzumaci kontrolovat a kterým se respondenti prakticky ve všech případech počítají. Struktura argumentace ohledně důvodů nekonzumace alkoholu je prezentována ve schématu 2.

Schéma 2: Struktura důvodů nekonzumace

Zdroj: Rozhovory s mladými lidmi. Odpovědi na otázku: „Máš nějaký důvod, proč nepiješ [alkohol]?“ Barevné pole reprezentuje jeden použitý argumentu a každý řádek reprezentuje odpovědi jednoho respondenta/ky. Schéma 2 ukazuje kolik a jaké argumenty jednotliví respondenti využívali, je nutné mít na paměti, že více frekventované zdůvodňování nepití může být výsledek různých faktorů např. „upovídání“ respondenta nebo tím, že se daný tazatel doptával na nepříliš jasně formulované důvody. Schéma tedy poskytuje přehled o (ne)různorodosti zdůvodnění.

Zásadní rozdíly mezi dívkami a chlapci ve zdůvodněních lze vysledovat především u důvodů „kvůli partnerovi a rodině“ a „odpor k chování opilých lidí“, které silně převažují u dívek. Obava před ztrátou sebekontroly jako zdůvodnění averze ke konzumaci je sdílená jak u chlapců, tak dívek.

Hm, že právě, že když piju, tak nepiju zas tolik, abych se za sebe styděla nebo tak, že piju fakt jenom do nějaký nálady, nebo do určité míry.

Quenna 17 let

Já myslím, že určitě to je normální. Tak pak akorát dopadnem špatně tím, že se poblíjeme nebo takhle, tak to nepotřebuju. To se mi stalo jednou a už nechcu takhle dopadnout nikdy. Nepotřebuju to, takhle se tam opít.

Ondřej 17 let

No, třeba. Ono je toho i víc. Ani jako sama nechci bejt nějak přímo opilá, že chci vědět, co dělám. Abych se pak druhej den neptala „ježiš, co se tady stalo“, nebo bych nevěděla nic. Chci vědět. Ve středu dění chci vždycky u všeho.

Klára 19 let

Podobně další argumenty jsou sdílené u všech respondentů, nicméně rozdíl mezi dívkami a chlapci je v celkovém množství použitých argumentů (dívky argumentují častěji). Ukazuje se tedy, že **dívky využívají častěji skupiny argumentů „sociálních“**, jejich sociální okolí (rodiče, partner) a hodnocení jiných lidí s ohledem na jejich konzumaci alkoholu tak hrají významnou roli ve formování jejich celkových postojů.

Tak ty lidi, to úplně nebyla moje skupina lidí. To jako se zdáli bejt milý a všechno, ale potom taklenc tam chlastat nějaký levný víno a mluvit ošklivý věci prostě potom když jsou opilý, tak to úplně nemusím, jakože.

Dominika 19 let

Tak jednak mě nebaví bejt s těma lidma a stejně jako mě taková akce moc nic jako neříká, protože já vyloženě bych tam prostě neměla co dělat, si holky akorát sednou, popijou a nemá to žádnéj význam prostě.

Zora 17 let

Hlavní důvody nekonzumace alkoholu tak podobně jako důvody jeho konzumace **souvisejí se sociálním prostředím** daného respondenta a s tím, jakou identitu si respondent buduje na základě a v důsledku interakce se sociálními skupinami (kamarádi, rodina). Jinými slovy, respondenti se skrze své postoje k alkoholu a jeho ne/konzumaci začleňují do určitých sociálních skupin a vůči jiným se vymezují. Zároveň toto zařazení a vymezení chápou jako prostředek, kterým mohou ukázat, že jsou „ti správní a normální“, tedy ti, co pijí „tak akorát a přijatelně“. V této souvislosti je významné zjištění, že přestože podle samotných respondentů jejich spotřeba alkoholu není vysoká, ani častá, tak přesto je pro ně normální konzumace alkoholu před dovršením 18 let. Normou není pravidelná a extenzivní konzumace alkoholu, ale občasná a „odůvodněná“ konzumace je respondenty brána jako přijatelná či pochopitelná. Proti této normě se respondenti „musí“ vymezit, pokud formulují důvody nekonzumace alkoholu. V některých případech hraje roli i to, že alkohol mladým lidem nechutná nebo na jeho konzumaci nemají chuť při všech příležitostech, kdy se s ním setkávají, což může figurovat jako jeden z důvodů nekonzumace alkoholu.

6. Alkohol pod lupou: přístup, opití, bariéry, normy

Ve třetí kapitole se detailněji zaměříme na jednotlivé aspekty konzumace alkoholu. Budeme diskutovat, jakým způsobem mladí lidé alkohol získávají, jak vypadají jejich první zkušenosti a v závěrečné části kapitoly identifikujeme bariéry, ale také podrobnější motivace. Dále také tematizujeme, jaké sociální normy jsou s konzumací alkoholu spojeny a dále rozpracováváme postoje mladých lidí k ne/konzumaci alkoholu. Pro interpretaci zjištění a porozumění tomu, jaké sociální normy platí v oblasti konzumace alkoholu mladými lidmi, hraje analýza jejich hodnocení zásadní roli vzhledem k tomu, jak během rozhovoru prezentují svoji identitu, tedy představu o sobě samém.

Přístup k alkoholu

Máme tedy již představu o tom, jak vypadá, když mladiství konzumují alkohol a když se naopak alkohol z nejrůznějších důvodů rozhodnou nepít a jaké důvody je k tomu vedou. V následující sekci nás bude zajímat to, jak se k alkoholu dostávají, kde ho shánějí a jaké překážky jakým způsobem překonávají, tj. jaké mají **strategie, jak alkohol sehnat**. Respondenti shánějí alkohol následujícími způsoby:

1. bez žádného problému,
2. díky tomu, že vypadají/snaží se vypadat starší,
3. přes někoho staršího,
4. dostanou se k němu na akcích, kde je přinese někdo jiný,
5. mají vytipovaná místa, kde ho prodají/nalejí i mladším,
6. volí tzv. večerky,
7. nebo ho dostanou ho v rodinném prostředí.

Často zmiňovanou kategorií byly i případy, kdy šlo **alkohol sehnat bez problémů**, většinou na určitých, předem známých, místech. Respondenti zmiňovali, že zejména slabší nápoje, jako například ochucené pivo, nebo frisco vlastně není bráno jako „pořádný“ alkohol, proto nejsou problémy s jeho koupí. Nebo jednoduše zmiňovali, že alkohol seženou bez větších problémů. Speciálním důvodem bylo například v případě **maloměst či vesnic**, že se zde všichni **znají**, nebyl tedy problém alkohol koupit:

Respondentka: Tak tady v naší vesnici mi to prodaj. To mně znaj, že chodim s mamkou často jako nakupovat do obchodu, takže mi tak jako tak mi to prodaj.

Tazatel: To se tě ani neptaj?

R: Neptaj se mně. A když se mně zeptaj, tak řeknu, že jo, že mně je osmnáct, a když musim ukázat občanku, tak jako kejvou, jo, tak mi to prodaj. Jak kdy.

Bára 17 let

Ovšem prostředí maloměsta či vesnice v některých případech fungovalo opačně - respondenti se obávali, že se informace o jejich obstarávání/konzumaci alkoholu dostane rodičům, což bylo ovlivněno právě prostředím, „kde se všichni znali“. V okamžiku, kdy alkohol neměli problém sehnat, hrálo důležitou roli většinou vlastní svědomí, tj. špatný pocit, že dělají něco zakázaného. Pocit zakázaného právě podporují omezení a trestání konzumace alkoholu před 18. rokem. Zazněly například obavy z policie, z postihů ve škole, ze situace, že po respondentovi budou chtít občanku, když mu ještě není 18 let. Roli hraje také to, že důvěra rodičů by byla zklamána o to více, kdyby konzumaci alkoholu mladistvých řešila třetí strana jako policie či škola. Shánění alkoholu bez problémů bylo ovšem spojeno s dalšími strategiemi, které jsou popsány dále. Vnímání dostupnosti alkoholu jako bezproblémové je tedy možná dáno právě tím, že respondenti mají způsoby, jak se k němu dostat v případě, kdy nastane problém.

Středně často popisovaná taktika se týkala vzhledu respondentů. Ti popisovali, že se k alkoholu dostávají, protože **vypadají starší**. V některých případech tomu, aby vypadali starší, pomáhali - dívky se například nalíčily.

Mně všichni říkají, že vypadám hrozně staře (smích)... Takže jako v těch večerkách jsem to koupila, nebo tady v těch samoškách, že to docela prodávali, no. Že to nebyl problém, nebo jako jsme to i různě hráli, když jsme byli na různých akcích a takovýhle s holkama. Přece nám nikomu nebylo osmnáct, nebo něco, tak vim, že jsme i nějak, jsem to prostě nějak... že jsme to tam říkaly, že jsme se prostě bavily u pokladny jako „no a tebe ta maturita čeká, my jsme právě starší“ a to (smích). Že to bylo nějak večer, že to ty prodavačky nějak neřešily, takže jako jsme to dycky nějak...Třeba jako řasenka asi stačí, aby člověk vypadal starší, no.

Bára 17 let

Strategie napovídá, že v těchto případech hraje roli obava prodávajících se ptát lidí, kteří vypadají o něco starší, než 18 let, na věk.

V mnoha případech respondenti hovořili o tom, že alkohol **shánějí přes někoho jiného, staršího**. Jednalo se i o případy, kdy byla skupina složená z lidí starších a mladších. Prodávající pak prodej alkoholu nepovažoval za problematický, právě proto, že ve skupině jsou i osoby starší. Taktikou bylo to, že platili ti starší:

Tazatel: A zkoušel sis to koupit někdy sám?

Respondentka: Ne. Většinou tomu, komu bylo osmnáct, tak ten to platil vlastně ten celý účet a vlastně by to bylo na něj, kdyby se něco stalo, takže.

T: Takže i v hospodě.

R: Jo.

Ondřej 17 let

Tato kategorie poukazuje na to, že mladiství jsou schopni se k alkoholu dostat, i když jim nebude prodán osobně. Respondenti také zmiňovali, že se k alkoholu **dostanou na akcích, kam ho přinesou jiní**, tj. že za něj ani neplatí:

Respondentka: Nebo pak, když jsme byli u toho kamaráda, tak tam bylo pití dost, takže jsem si nemusela nic kupovat a objednávat.

Tazatel: Že to zařídil někdo jiný?

R: No, někdo něco přinesl.

Marie 17 let

Jedná se o zajímavou kategorii respondentů, kteří o sobě mluví, že „vlastně nepijí“. Z toho důvodu si ani sami alkohol nekupují. Příležitostně si ho ale dají (i když třeba ne tak často a v menším množství). Často se jedná o první zkušenosti s pitím mimo rodinu - oni nepočítají, že by alkohol na akci pili, proto ho nekupují. Někdo jim ho však nabídne, přemluví je a oni neodmítnou.

Vzácně zaznělo, že mají respondenti **vytipovaná místa**, kam chodí alkohol konzumovat, či kde jim alkohol prodají. Proto navštěvují tyto podniky, kde se vyhnou nepříjemnostem a mají jistotu, že alkohol dostanou.

Občas také bylo zmiňováno, že se alkohol shání v menších obchodech či večerkách:

Ale v těch večerkách to většinou ani nebyl problém ani pro mě, že tím, že jsem jako nevypadala úplně nejmladší, takže... Mi všichni říkají, že vypadám hrozně staře (smích)... Takže jako i v těch večerkách mi to prodávali, nebo tady v těch samoškách, že to docela prodávali, no.

Dominika 19 let

Obecně to bylo spojené spíše s faktem, že velké řetězce více kontrolovaly věk kupujících alkohol. Jeden respondent ovšem zmiňoval, že i večerky jsou kontrolované, protože právě prodavač, který jim alkohol ve večerce prodal, měl následně problémy s policií.

Respondenti získávali občas alkohol i v rodinném prostředí. Neznamenalo to přímo, že by jim rodiče alkohol dávali, ale spíše to, že si sami alkohol doma nepozorovaně vzali. Jednalo se například o domácí zásoby ve vinařských oblastech, či „krádež“ domácí pálenky:

Tazatel: A jak ten alkohol si obstaráváte? Dopředu, nebo si koupíte až...

Respondent: Většinou dopředu. Se vždycky nakoupí, akce od akce. Záleží. Většinou lidi berou své domácí věci, co mají, slivovici, víno domácí, většina má na jižní Moravě babičky, tedy, strejdy, takže ta zásoba je docela pestrá. Vždycky každý něco vezme.

Řehoř 19 let

Nejednalo se však o strategii příliš častou, jinak by je rodiče odhalili.

Situace, kdy se k alkoholu nedostanou

Výše byly popsány situace, kdy se respondenti k alkoholu dostanou a strategie, jak ho získají. Respondenti ale mluvili také o tom, že v některých případech alkohol nezískají. Omezení je například dáno pravidly klubu, kam jdou (vstup je pro starší 18 let). Strach mají z větších supermarketů, kde je prodej více hlídáný. V některých situacích prostě zkoušejí, zda jim alkohol prodají, pokud neprodají, není pro ně problém nahradit ho nealkoholickým nápojem. Některé v určitých situacích ani nenapadlo alkohol zkusit získat právě kvůli strachu z případného postihu:

Tazatel: A když jste třeba v restauraci, co pijete, dáváte si třeba...?

Respondentka: Ne, to určitě... Nealko normálně, třeba jako Sprite nebo takhle, to prostě, vůbec nezkoušíme ani.

T: Jako mimo restauraci, že byste to zkusili, jestli vám nalejou?

R: NE, ne ne ne. To jsme fakt ani nikdy, ani nás nenapadlo nikdy jako.

T: Jasně, nebo že byste třeba poprosili někoho staršího?

R: NE, ne ne ne. Ne, v restauraci určitě ne.

Pavčina 16 let

První zkušenost s pitím/opitím

První zkušenosti s pitím či opitím se, jsou zajímavé nejen z pohledu praxe konzumace alkoholu - tj. kdy k takovým událostem dochází a za jakých okolností, ale také, jak respondenti tyto situace zpětně vnímali, jak o nich vyprávěli v rozhovorech.

První zkušenost s pitím

V okamžiku, kdy jsme se ve výzkumu respondentů ptali na první zkušenosti s konzumací alkoholu, odpovědi byly dvojího charakteru. První zkušenosti popisovaly zkušenosti s **prvním ochutnáním alkoholu**, druhé s prvním pitím ve smyslu **vypití celého nápoje**. Jeden z respondentů to tematizoval právě v okamžiku, kdy byl dotázán na první ochutnání alkoholu:

Tazatel: A pamatuješ si, kdy jsi ochutnal alkohol poprvý?

Respondent: Jako úplně poprvý, kdy jsem ochutnal alkohol, nebo poprvý, kdy jsem si ho úplně dal?

Šimon 17 let

Toto dvojí chápání první konzumace alkoholu je důležité například pro budoucí konstrukci dotazníků. Pokud se budeme respondentů ptát na první ochutnání alkoholu, můžeme dostat kvalitativně jinou odpověď dle toho, jak oni sami první ochutnání chápou. Jak ukážeme dále, různá chápání prvního ochutnání se mohou lišit v tom, **v jaké době a v jakém prostředí k nim dochází.**

Ochutnání představovalo případy, kdy respondenti vyloženě „usrkli“ alkoholického nápoje, většinou se jednalo například o ochutnání pěny u piva, o lok šampaňského

apod. Tyto případy se odehrávaly prakticky výhradně v rodině. Často se jednalo o nějakého rodinného příbuzného, který dal respondentovi ochutnat ze svého nápoje. Případně to bylo interpretováno jako vtip, když respondentovi schválně vyměnili skleničky, aby místo vody ochutnal vodku apod. Podobně tomu bylo i v případě Vendelína:

Tazatel: A pamatuješ si kdy si alkohol poprvý ochutnal?

R: No to mi můj děda (...) mi dal napít pivo, mně bylo pět let takže děda mi dal takhle jako ze srandy do ruky cigaretu a takhle jakoby do druhé ruky pivo. A já jsem se jako napil a říkám: fůj pivo. A začal jsem to všechno plivat, protože mi to nechutnalo. No a jako to bylo ze srandy, jako v pěti letech, že mi jako do ruky dal cigaretu a to, to pivo, no, takže takhle asi.

Vendelín 16 let

K těmto případům dochází již velmi brzo - zmiňované byly případy, které se odehrály cca v 5 až 10 letech respondenta.

První zkušenost ve smyslu vypití celého nápoje se odlišovala. K této zkušenosti docházelo, spíše než v rodině, mnohem častěji **mezi kamarády**. Mezi kamarády pak první ochutnání mělo v některých případech **rovnou podobu prvního opití se**. V rodině totiž fungovala kontrola, snaha nezklamat důvěru rodičů, konzumace se tedy omezila pouze na jednu skleničku. **Mezi kamarády taková kontrola nebyla**, konzumace dosahovala větších měřítek:

Tazatel: Takže poprvý, když ses třeba jako opila, tak to bylo s touhletou skupinkou?

Respondentka: Hm.

T: A pamatuješ si na to, nebo to už nevíš, která...

R: To si nepamatuju, jenom vím, že jsem spala u kamarádky a asi dvě hodiny jsme se hledaly tady po vesnici, že jsme se nemohly najít, vlastně jsem neměla mobil, jsem ho ztratila.

Bára 17 let

Při první konzumaci alkoholu nebyli respondenti na tento stav zvyklí, snáze se proto opili. První pití v kamarádském kolektivu tak bylo v některých případech popisováno jako první opití se. K této zkušenosti docházelo později, nejčastěji okolo 14 až 15 let.

V rozhovorech bylo zajímavé také to, jak svoje první zkušenosti s napařením se a opitím se respondenti popisovali. Pocity, které v těchto souvislostech zmiňovali, byly prakticky výhradně negativní, výjimečně pozitivně laděné, spojené se zvědavostí či s komičností situace opití se. Negativní pocity odkazovaly nejvíce na chuť, tj. že jim alkohol napoprvé nechutnal. Příkladem je Waldemar:

Tazatel: A pokud jde právě o tu situaci třeba toho prvního ochutnání, tak jak k tomu jakoby třeba došlo? To je třeba v rodině, nebo s kamarády někde?

Respondent: V rodině, kdy je člověk jako u rodičů že jo. A chtěl jsem ochutnat, co to vlastně je. A v té době mi to ani nechutnalo.

Waldemar 17 let

Také jako negativní zmiňovali tlak skupiny - tj. že pít nechtěli, ale byli „donuceni“ skupinou. U jednoho respondenta nastala zajímavá situace, která byla spojená se zvědavostí. Kvůli zvědavosti a alkoholu jako zakázanému ovoci mu první napaření chutnalo, další už ale ne.

Negativní pocity popisované při prvním ochutnání alkoholu je zajímavé dát do kontrastu se současnou situací, kdy jedním z hlavních důvodů konzumace alkoholu je jeho chuť (viz kapitola věnovaná důvodům konzumace alkoholu). Určitou rétorickou figurou, kterou respondenti používali, byl vývoj chuti („propití se“) k tomu, že jim v současné době alkohol chutnal. Jiní mluvili o tom, že jim alkohol stále nechutná a měli nejrůznější taktiky, jak se s tím vypořádat. Jedni ho míchali s nealkoholickými nápoji, aby tyto přebily alkoholovou chutí, jiní ho pili i přes to, že jim nechutnal:

Tazatel: Máš třeba nějaké oblíbené pití, které třeba piješ pravidelně, nebo...?

Respondentka: Ne, právě že mi všechno tak strašně nechutná, ale... Stejně to piju.

Simona 18 let

První zkušenost s opitím

První zkušenost s opitím se v určitých rysech hodně podobala první zkušenosti s konzumací alkoholu jako takového, odehrávala se ale výhradně mezi kamarády, většinou těmi, které dobře znali. Mnohdy se jednalo o tu stejnou situaci - první pití

znamenal první opití se. K prvnímu opití docházelo v situacích, kdy respondenti **nepřespávali u rodičů**, tj. rodiče je nemohli kontrolovat, zda jsou opilí, či nikoliv. Podobný vliv jako rodiče měly i školní internáty a vychovatelé - u nich byla obava, že je v případě opití se budou respondenti z internátu vyloučeni a zklamou důvěru rodičů. Popisovány byly příležitosti jako opití se na vodáckém táboře, při tom, když spí u kamarádů, na lyžařských školních kurzech apod.

Podobně jako v případě prvního okušení alkoholu, vyprávěli o těchto příležitostech **negativně**. Zpětně hodnotili ne příliš příznivě stav, „kdy to přehnali“, kdy došlo k určitému excesu (např. zvracení, ztráta vědomí), kdy jim druhý den bylo špatně. Příkladem je respondentka Queena:

No, tak příjemný moc to nebylo, když to byly ty první stavy takovýdle. To bylo, že se mi motal svět a vlastně jsem z toho nic neměla.

Queena 17 let

Je tedy nutné říci, že **opití se jako takové respondenti chápali jako excesivní pití - tj. pití, kdy dochází ke ztrátě vědomí, zvracení, negativním pocitům druhý den apod.** Prakticky všechny příběhy opití končily **negativním vyústěním**, tím že to „skončilo špatně“. Za svoje chování se zpětně **styděli**. Vymezovali se tak vůči excesivnímu pití (viz také kapitola o praxi pití). Historika prvního opití se také byla ve většině případů popisována jako **odstrašující případ**, který je vedl k tomu, že nějakou dobu alkohol nekonzumovali (viz kapitola o důvodech konzumace a narativní funkci alkoholu). V některých případech se o těchto zkušenostech rodiče dozvěděli. Jejich reakce byly dvojího typu. První byli dle slov respondentů „v pohodě“, pomohli jim vyřešit problematickou situaci (například uklidit pozvracené oblečení). V těchto situacích respondenti cítili ještě větší obavu z toho, že zklamali jejich důvěru a snažili se v budoucnu chovat lépe. V jiných případech rodiče na excesivní chování reagovali negativně, nastolovali různé zákazy apod.

Co pití omezuje, umožňuje (externí omezení)

Respondenti byli v rámci výzkumu také tázáni na to, co je v pití omezuje, případně co jim pití umožňuje. Zajímaly nás **externí faktory, které ovlivňují přístup a míru pití mladistvých**. Osobní důvody a omezení jsou uvedeny v kapitole věnující se důvodům konzumace alkoholu. Obecně respondenti **nemluvili příliš často o externích faktorech, které by je v konzumaci alkoholu omezovaly**. Svým charakterem se také nejednalo o **omezení, která by zamezovala konzumaci alkoholu definitivně**. Spíše ji v jistém smyslu ztěžovala, respondenti museli

vymýšlet strategie, jak daná omezení obejít. Mezi používané omezující faktory patří následující:

1. Alkohol by jim nebyl prodán,
2. omezení věku pro vstup na určité akce,
3. peníze,
4. rodina,
5. omezení nastavovaná školou,
6. argument toho, že by někdo mohl o jejich pití informovat jejich rodiče,
7. omezuje je provozování sportu.

Všechny argumenty byly **zmiňované jen velmi málo často**, jsou tedy spíše ukázkou toho, jak mohou o omezeních mladiství uvažovat.

Mezi hlavní zmiňovaná omezení konzumace alkoholu patřilo to, že by **mladistvým nebyl alkohol prodán**. Jednalo se o případy, kdy si alkohol objednali, nebo chtěli koupit, ale prodávající jim ho **kvůli věku neprodali**. Respondenti však o těchto situacích nemluvili tak, že by je to od konzumace alkoholu odradilo. Většinou si našli jinou provozovnu či jiný obchod, kde jim alkohol prodali. V případech, kdy pro ně nebyl alkohol zásadním, v podniku zůstali a konzumovali nealkoholické nápoje.

Dalším argumentem bylo **omezení věku pro vstup/konzumaci alkoholu na určitých akcích**:

Tazatel: A chodíte takhle s těma kamarádama, kamarádkama, na diskotéky, na party...

Respondentka: Právě že ne. Vůbec ani pomalu není kam, i kdybysme chtěly.

T: V (krajské město) není?

R: Ony jsou většinou, ale že tam chtěj od osmnácti a jelikož nám všem není osmnáct, tak...

Tamara 16 let

Věk byl většinou kontrolován při vstupu na akci, mladiství nebyli vpuštěni, případně byli nějak označeni (například barevným náramkem), aby jim alkohol nebyl prodán. Na tyto akce chodili respondenti ne kvůli konzumaci alkoholu, ale kvůli akci samotné.

Jako omezující faktor byly jmenovány i peníze. Ani peníze nebyly omezením, které by respondenty od alkoholu zrazovalo úplně. V případě krátkodobého nedostatku si půjčovali finance od kamarádů, pokud dlouhodoběji neměli finanční zdroje, volili levnější druhy alkoholu. Ukázal se zde také vliv toho, o jaké peníze se jedná. Někteří z respondentů nechtěli rodiče přímo žádat o peníze na konzumaci alkoholu, častěji tak využívali vlastní finance z příležitostných brigád:

Tazatel: Co je takovým největším negativem?

Respondentka: No, peníze.

T: Peníze?

R: Vždycky musím poprosit mamku, že si chci s holkama zajít třeba na pívko, tak musím říct mamce. Teď jsem začala chodit na brigádu, takže teď mamce moc neříkám, ale většinou to byly ty peníze.

Bára 17 let

Za vnější omezení bychom mohli považovat i rodinu, i když toto omezení je na pomezí vnějších a osobních motivací. Do této kategorie jsme zařazovali příspěvky, kdy respondenti mluvili spíše než o snaze neztratit důvěru, o explicitně vyslovených omezeních ze strany rodiny. Jednalo se o případy, kdy jim rodiče vytýkali například kamarádské skupiny, se kterými se stýkají - zejména proto, že tyto skupiny ve větší míře konzumovaly alkohol. Častějším argumentem byl zákaz alkoholu proto, že respondentům ještě nebylo 18 let. Většinou se jednalo právě o argumentaci věkovou hranicí, nekladl se důraz na např. zdravotní negativa konzumace alkoholu:

Tazatel: Jako že by argumentovala...

Respondent: Že by argumentovala „no, ještě ti nebylo osmnáct“. Až mi bude osmnáct a řeknu „mami, jdu do hospody s kamarádama, přijdu pozdějc“, tak řekne „dobře, ale vrať se nějak normálně“. Už to nebude tak.

Šimon 17 let

Rodina hrála roli i v další kategorii - omezeních nastavovaných školou. Respondenti mluvili většinou s poměrně velkým respektem k nařízením, která omezovala jejich konzumaci alkoholu ve škole. Jednalo se například o využívání alkohol-testerů na školních vícedenních akcích, hrozba sníženým stupněm z chování apod.:

Tazatel: A to mně ještě zajímalo, ze školy, jestli někdy pijete na nějakých školních výletech, nebo lyžácích nebo něco takového...

Respondent: U nás na škole se to řeší celkem, takže tohle bychom si nedovolili.

T: A co znamená, že se to řeší?

R: Vozí s sebou alkohol testery, a když mají nějaký podezření, tak dají dýchnout a potom jsou za to podmínečně vyloučení.

Čenda 16 let

Tato omezení ale hrála roli zejména proto, že byla obava, že skrze problém, který nastane ve školním prostředí, zklamou svoje rodiče.

Velmi blízkou kategorií je i obava, že by nějaká **autorita mohla informovat jejich rodiče o konzumaci alkoholu**. Mimo osoby ze školy se jednalo např. o policisty, starší známé osoby z maloměstského nebo vesnického prostředí. Argument známých osob v maloměstském nebo vesnickém prostředí je zajímavý z toho důvodu, že toto prostředí popisované jako prostředí, kde se „všichni znají“ působilo dvojace. Na jednu stranu v určitých případech zde bylo jednodušší sehnat alkohol, protože prodávající znaly celé rodiny, na druhou stranu zde mohla být obava, že právě protože se všichni znají, tak někdo prozradí jejich excesivní chování.

Provozování sportu řadíme také mezi externí faktory omezující konzumaci alkoholu. Sport omezoval v konzumaci v těch případech, kdy byl pravidelný, často dělaný na profesionálnější úrovni:

Respondent: My chodíme do posilovny hodně všichni. A teď dost lidí nechce pít, když chodí do posilovny...

T: To je docela zajímavá věc, takže ta posilovna byl spouštěč omezení pití toho alkoholu?

R: Jo. Že chtějí větší svaly, tak nesměj pít. A musí to dodržovat.

Johana 18 let

Sportovci si nemohli dovolit opítí se, protože by díky nim nemohli podávat stoprocentní výkony, mnohdy jim na chození s přáteli konzumovat alkohol nezbýval čas.

Při výčtu možných externích omezení, které odrazovaly respondenty od konzumace alkoholu, se ukázalo, že **mnohem větší roli hrají ta omezení, která si respondenti internalizují**. Jednalo se zejména o ty případy, kdy byla skrze někoho dalšího (především autority) **zklamána důvěra rodičů**. O ostatních externích omezeních se mluvilo jako o něčem, **co lze poměrně jednoduše obejít**.

Co konzumací alkoholu získávám a ztrácím

V souvislosti s důvody ne/konzumace alkoholu byla respondentům pokládána explicitně otázka na to, co jim konzumace alkoholu přináší a co konzumací ztrácejí. Odpovědi na otázku, co respondenti konzumací alkoholu získávají, pomáhají rozvinout hlouběji porozumění a interpretaci zjištění ohledně důvodů konzumace alkoholu jako prostředku umožňující rozprouzení zábavy při sociálních interakcích (např. při setkání s přáteli). „Zisky“ spojené se **zábavou a odreagováním** přitom ve výpovědích jasně převládají oproti dalším důvodům, které se vyskytují spíše vzácně. Kategorii „zábava“ lze přitom rozdělit na tři podkategorie:

- A. **Uvolnění zábran a nové zážitky** - respondenti hovoří o tom, jak jim konzumace alkoholu umožňuje určité vytržení z jejich běžné každodenní zkušenosti, přináší nové (zábavné) zážitky, umožňuje poznávat nové lidi a odreagovat se.
- B. **Zábava a lepší nálada** - zde respondenti užívají poměrně jednoduchých a obecnějších formulací, že skrze konzumaci alkoholu mají „prostě“ lepší náladu a že „je to zábava“.
- C. **Zábava a funkce v kolektivu** - respondenti odkazují na to, že skrze alkohol si mohou užívat zábavu v kolektivu, který je tím také utužen a mohou se vytvářet nová přátelství nebo skrze určité prožitky potvrzovat stávající přátelství.

Tato skupina výpovědí související s **definováním alkoholu jako prostředku pro odreagování, zábavu, lepší náladu, uvolnění a dosažení spokojenosti a pohody v rámci kolektivu** ve výpovědích respondentů až pozoruhodně převládá. Do určité míry to může znamenat jistou rizikovost spojenou s touto formou konzumace alkoholu, kdy již v mládí si respondenti spojují alkohol se zábavou a odreagováním (byť často dodávají, že se nebaví *jen* díky alkoholu nebo při konzumaci alkoholu). Zvyšuje se tak šance na vytvoření návyku a spojení: alkohol = zábava.

Někdy lepší náladu. A odškodnění za nějaký stres. Že když je člověk vynervovanej, tak to pomůže ten stres odplavit. Jako že mnohem lepší je sport na stres, ale když člověk takhle jde v nějaký společnosti a má za sebou těžký den, nějaký negativní zážitky a něco se stane, tak ten alkohol většinou pomůže tomu, že člověk se od toho oprostí.

Řehoř 19 let

Rizikové je také spojování konzumace alkoholu s odreagováním a reakcí na stres, který prožívají, byť se nejednalo o velmi často uváděný „zisk“. Na druhou stranu v rozhovorech byl poměrně často patrný odkaz na to, že **pod tlakem (tlak na výkon a úspěch) se ocitají i mladí lidé a není to tedy jen záležitostí dospělých**. Reakce v podobě odbourání stresu konzumací alkoholu může být riziková, pokud je internalizovaná jako normální jednání již v relativně mladém věku. Je otázka, do jaké míry mladí přebírají „dospělé“ uvažování a slovník o daném tématu zprostředkovaný rodinným či veřejným diskurzem (médií) a do jaké míry jsou jejich výpovědi skutečně adekvátní jejich prožitkům.

Podobně se znovu ukazuje, v odpovědích na danou otázku, role alkoholu při určitých sociálních interakcích nebo při interakcích určitých sociálních skupin. Jinými slovy, **v některých partách je běžné, že se konzumuje alkohol a že alkohol k setkání dané skupiny patří a funguje jako prostředek k utužení kolektivu skrze společně sdílené zážitky umocněné konzumací alkoholu**.

Ale většinou je to asi to, že všichni se tam smějou a povídáme si, a prozrazujem na sebe různý tajnosti.

Klára 19 let

Na otázku, **co konzumací alkoholu respondenti ztrácejí, byly odpovědi různorodější a zahrnovaly témata, které lze shrnout do následujících kategorií:**

- A. **Zdraví** - často v této souvislosti respondenti hovořili spíše o krátkodobých efektech, kdy z přílišného pití plyne kocovina nebo nevolnost, v menší míře o dlouhodobém dopadu na jejich zdraví.
- B. **Hodnocení okolí** - tato kategorie zahrnuje poměrně různorodé argumenty, kdy respondenti uvádějí, že kvůli (nadměrné) konzumaci alkoholu cítí, že mohou ztratit kamarády, co nepijí, vyvolat konflikty v rodině nebo ztratit respekt okolí kvůli své opilosti či nadměrné konzumaci.
- C. **Hodnocení sebe samých** - tato kategorie odkazuje na výpovědi, ve kterých respondenti zhodnotili, že konzumací alkoholu mohou ztrácet vlastní seberepekt nebo fakt, že opilost jako taková je jim nepříjemná (například i kvůli výše tematizované ztrátě sebekontroly).
- D. **Výsledky ve škole** - spíše výjimečně respondenti zmínili, že kvůli konzumaci alkoholu se jim mohou zhoršit výsledky ve škole.
- E. **Finance** - výjimečně respondenti odkazovali na finanční náročnost konzumace alkoholu.

Lze pozorovat význam kategorií souvisejících se sociální životem (hodnocení okolí a hodnocení sebe samých, výsledky ve škole). Potvrzuje se zde opět význam okolí (kamarádi a rodiče), které je pro respondenty relevantní v souvislosti s jejich představou o sobě samých. Jinými slovy, respondenti jsou si vědomi, že **(nadměrnou) konzumací alkoholu mohou poškodit obraz sebe samých, jak ve vlastních očích, tak v očích těch, kteří (nadměrnou) konzumaci alkoholu odsuzují (kamarádi, co nekonsumují alkohol nebo rodiče)**. Tato skutečnost je pro ně v některých případech pádným argumentem proti konzumaci alkoholu.

Tak získat se tím nedá nic. To se dá tím maximálně tak získat, kdybych pila víc a víc, tak ztratím kamarády, kteří asi nemají rádi alkohol a nepijí a byli by asi proti, a přitele bych asi ztratila.

Anna 16 let

Někdy to pomůže s tím uvolněním, třeba abych se rozkecal. Ale na druhou stranu někdy to vytváří naopak zábrany, když se to přežene. Komolí se jazyk nebo ty myšlenky už se motají, meleš kraviny.

Ladislav 18 let

Tak v té době jsem to brala, jako že je větší sranda. Neřešíte tolik věcí a jste odvážnější dělat mnohem víc, takže to asi bylo pro mě to plus. A i v té době jsem viděla to mínus, že vám pak bylo dost špatně, tedy alespoň mně. A taky to, že se to třeba spoustu jiným lidem nelíbilo a kvůli tomu vznikaly hádky.

Gina 17 let

Nicméně se ukazuje, že představa respondentů o tom, co mohou ztratit konzumací alkoholu je nejčastěji vztažená k jejich bezprostřední, tělesné zkušenosti: „bylo mi špatně“ a „měl/a jsem kocovinu“, což je určitá bezprostřední ztráta, zatímco sociální efekty jsou dlouhodobějšího charakteru.

Hm, no tak, když nepiju vlastně, tak šetřím svoje zdraví, vůbec nemám třeba na druhý den, jakože, vůbec žádnou bolest hlavy, nic, nezvracím z toho alkoholu, když nepiju (...). Takže to je dobré, jako.

František 17 let

Ale jinak, nevím, no, co by mi to přinášelo. Tak já vidím, co to přináší ostatním, že to přináší jako kocovinu, že tam zvracejí (se smíchem) a podobný věci, no.

Romana 16 let

... Když to přeženem, tak nám je fakt jako špatně.

Simona 18 let

Dostáváme se nyní tematicky k tomu, jak respondenti hodnotí konzumaci alkoholu obecněji, jaké normy (co je „správné“ a „špatné“ v souvislosti s alkoholem) respondenti aplikují při hodnocení a jakou roli hraje alkohol v jejich vyprávěních.

Normativita, hodnocení a funkce alkoholu ve vyprávěních

V předcházejícím textu bylo naznačeno, že konzumace alkoholu mladými lidmi není činností, která by se jen odehrávala a přinášela tím bezprostřední a konkrétní efekty (opilost, zábavu apod.). Je to činnost, která zároveň podléhá normativnímu hodnocení. To, jak mladí lidé konzumují či nekonzumují alkohol, a jak o tom vypráví, slouží k tomu, aby prezentovali vlastní identitu (jejich osobu a představu o vlastní osobě) v určitém světle například jako ti, kteří alkohol zvládají a nenechávají se jím ovládat.

V této podkapitole se ve stručnosti zaměříme na to, **co mladí lidé v souvislosti s alkoholem a jeho konzumací považují za správné nebo špatné**, tedy jaké sociální normy v souvislosti s konzumací mladí lidé aplikují v různých situacích. Zároveň budou v této kapitole prezentovány zjištění vyplývající z narativní analýzy historek, které měli respondenti vyprávět o své osobní zkušenosti s konzumací alkoholu.

Při analýze historek (odpovědi na otázku: „Vzpomínáš si na nějakou zajímavou historku, která se k pití alkoholu váže?“) se ukázalo, že **pointou prakticky všech historek bylo, že konzumace alkoholu způsobila nějaký „problém“** nebo že se konzumace alkoholu nějakým způsobem obrátila proti tomu, kdo jej konzumoval (nevolnost, ztráta věcí apod.), případně, že daná situace nabrala pro respondenta nepříjemných obrátek (zranění, rvačka).

Z hlediska narativní analýzy tak **vyprávění o zkušenosti s konzumací alkoholu funguje jako určité varování nebo výstraha**. Zároveň ovšem respondenti většinou nepopisují běžnou, každodenní zkušenost s konzumací alkoholu - nevyprávějí historky o tom, jak obvykle konzumují alkohol, ale odkazují k nějaké „mimořádné“ zkušenosti.

Noo možná bych měl, že to jak se menuje sme spali pod stanem teda no a tak sme kámoš to trošku přehnal, byli tam tři kámoši a voni to trošku přehnali a ten

jeden byl úplně tuhej a jakoby ten druhej tamty dva tam byl jeden a ten si hrál na toho druhýho jakoby brácha jeho von to prostě nechápal vůbec no a von řekl, jak se menuje co to řekl ee ty si zbil mýho bráchu nebo něco takovýho a von na něj skočil a normálně mu šel dát pěstí do obličeje. Ale nic mu nebylo nic mu neteklo žádný roztrhlý obočí nic no potom a ráno sme koukali sme do jakoby sme šli k vohni a von tam ležel u vohně takhle takhle se klepal byl celej špinavej spálený trička měl my sme to pak spálili pre to se nedalo ani vyprat to bylo všechno vod toho od zvratek a tak takže všechno spálená takže sme mu to všechno spálili no a pak sme potom sme šli domů a prej jako ptali se ho kluci co sem ti včera dělal von šel eště jako bez trička a prej ty vole se na mě podívej jakoby vyhrnul takhle zvednul ruce poškrábaný celý břicho poškrábaný celý záda takže ten byl celej mrtvej jako.

Vendelín 16 let

No, já si to moc většinou nepamatuju, že jo, takže. Akorát ten fotbal, to mě ten jeden, v pátek, jsme prvně chtěli jít akorát na vodárnu, že jo, no, jenže tam byla ta kámoška osmnácti letá. To jsme prvně pili kofolu v pohodě, a potom přišla ta kámoška, prvně nám jakože nechtěli nalít, že nám nebylo osmnáct a pak přišla ta kámoška a tak jsme si řekli, že bysme si něco dali, tak jsem vypil těch šest piv, že jo a v sobotu... a přišel jsem domů nějak ve dvanáct hodin a v sedm hodin jsem vstával na ten zápas a to jsem byl ještě v těch sedm hodin jsem byl jakože trochu ještě, jsem byl ještě opilej, jakože ne moc, takovej divnej stav, prostě, že nevím, prostě. Takový divný to strašně bylo, že jsem nemohl ani pomalu jít, ale že jsem na ten zápas šel, hrál jsem tři čtvrtě, tři čtvrtě hodiny a přišlo mi to, jak kdybych tam byl dva dny na tom hřišti. A pak jsem byl strašně rád, když mě trenér vystřídal, protože já jsem byl tak hroznej, že jsem nemohl, nemohl jsem hodit ani out bez toho, abych prostě něco, nevím, třeba se nezamotal nebo něco. Prostě to bylo hrozný, tohle bych už nechtěl zažít znova tadyto. Nikdy bych tohle už neudělal. Prostě jsem to jednou zkusil tady tohle a nevím, nějak mě to nechytlo, před tím zápasem. Jinak chodili často se opít před zápasem, no, v pohodě, nepřijde mi to normální.

Ondřej 17 let

No, jakoby, teď jednou si vybavuju, že my jsme vlastně pili, to bylo v létě teďkon, a my jsme se dohodli, že prostě půjdeme, to byl první letní den prostě, oslavit, že jo, že nám skončila škola. Tak jsme šli, a my jsme, to šli, šlo nás asi deset, ty lidi, s kterýma jsme se fakt bavili, no a my jsme se s kamarádem fakt jako trochu víc opili, a rozhodli jsme se, že máme prostě hroznej hlad, a že pudeme na benzinku si koupit kebab. Takže jsme jeli na kole, jeli jsme na dvojkole, on řídil a já jsem seděla teda na tom tom. No a jeli jsme, a teďkon jsme si tam vobjednávali ty kebaby, že jo, a tý prodavače to asi muselo bejt

hrozně jasný, protože... Prostě on byl úplně fakt prostě... Vona třeba se ho ptala, jestli tam bude chtít i cibuli, ne, a von se prostě opřel o ten pult, a úplně „Dejte mi tam tu CIBULI“ (napodobení opilé dikce kamaráda). A prostě von byl úplně vyřízenej, a já jsem tam úplně umírala smíchy, že vona, vona nás jakoby znala, takže jí to nebylo nějak jako úplně, že to, že to prostě byla tak snad madam tak jako první den prázdnin, že jo, a to. A ted'kon vlastně oni tam za..., zastavili policajti před tou, před tou benzínkou, a ted' prostě ten kamarád byl úplně vyschízovanej, že prostě je to kvůli nám nebo takhle. Takže my jsme si tam hrozně nenápadně venku sedli, a my jsme tam takhle seděla a prej „ježišmarja, to není kvůli nám“, voni tak zašli, a my jsme rychle brali to kolo a jeli jsme zpátky, prostě, ale jako, vtipný to bylo, no.

Pavčina 16 let

Respondenti jsou si jistě vědomi toho, že konzumace alkoholu mladými lidmi (pod 18 let) je do značné míry v české společnosti tolerovaná, avšak na druhou stranu mezi respondenty existuje určitá sdílená představa o tom, jak vypadá přehnaná či nadměrná spotřeba alkoholu. Představa o tom, jak vypadají excesy, které mohou narušovat identitu mladých lidí jako těch, kteří konzumaci alkoholu zvládají (mají moc nad alkohol, ne alkohol nad nimi).

Forma a obsah historek tak mají určitý edukativní a reprezentativní charakter: „poslouchejte, co je možné, že se stalo - to je hrozné - já se toho ale vlastně umím vyvarovat“. Odstrašující charakter historek je někdy smíšen i s určitým groteskním, až karnevalovým nádechem (pointy historek jsou například: zvracející rodiče, paní sražená ze schodů, rozbitá vajíčka v taxíku apod.). To ukazuje na to, že je to pro respondenty něco, co se skutečně neděje každý den - tj. něco, co je akceptovatelné, protože to právě může fungovat jako varování a zdvižený prst: „ano, zažil jsem něco takového a ted' vím, jak si na alkohol dát pozor - já jej zvládat umím“.

Kromě funkce „varování“ se ve výpovědích respondentů objevují ještě další narativní funkce, které se ke konzumaci alkoholu vztahují: „reflexe (minulého) jednání“, „symbolické hranice“ a „chlubení se“, které jsou blíže popsány v tabulce 2.

Tabulka 2: Narativní funkce alkoholu v rozhovorech

Narativní funkce	Obsah
Varování	Odkaz na mimořádnou událost, kde konzumace alkoholu působí odstrašujícím způsobem. Edukativní charakter („to se může stát, ale mně ne nebo to umím zvládnout“).
Reflexe (minulého) jednání	Odkazy na minulé jednání, které nebylo v souladu s představou respondenta o tom, jak by se měl „správně“ konzumovat alkohol („dříve jsem pil/a moc a to není správné, dnes už jsem rozumný/á“).
Symbolické hranice	Vymezení se vůči určité skupině nebo konkrétním lidem a jejich způsobu konzumace alkoholu: nadměrná konzumace, konzumace jen za účelem opití se, konzumace levného alkoholu („když já piju, tak kvalitní whisky“).
Chlubení se	Konzumace alkoholu představuje způsob jak ukázat, že je někdo nebo daný respondent „frajer“ - ve vyprávěních se vyskytovalo výjimečně.

Zdroj: Rozhovory s mladými lidmi. Odpovědi na otázku: „Vzpomínáš si ještě na nějakou zajímavou historku, která se k pití alkoholu váže?“

Zaměříme-li se na normy, které se váží ke konzumaci alkoholu (mladými pod 18 let i obecně), tak se ukazuje, že v rámci společenských akcí nebo setkání kamarádů je normální tolerovat konzumaci alkoholu. Neznamená to nutně, že by všichni účastníci vždy a za všech okolností alkohol *museli* konzumovat a výpovědi respondentů popisují zkušenosti, kdy řada setkání s přáteli probíhá bez konzumace alkoholu nebo v rámci dané skupiny je normální se zúčastnit a nepít. Zároveň lze vysledovat určitou diferenciaci mezi různými druhy alkoholu: pivo a ochucené pivo je daleko více tolerovatelné například v pravidelnosti spotřeby, zatímco víno a destiláty už jsou více stigmatizované.

Respondent: Spíš no ono je to spíš jakoby jedno, když jako když ostatní pijou, tak se k nim jako dá lehce přidat a člověk je takovej v tom zapadá do toho kolektivu líp.

Tazatel: Jasně, ale kdybys v tom kolektivu byl jako jedinej, kdo nepije, tak asi by to?

Respondent:(vstoupí do řeči) Jako neodmítali by mě.

Waldemar 17 let

Respondent: Já si myslím, že je zase docela dobrá tolerance. Jakože když se opíjejí teenageři nějaký, tak sice na první pohled se může zdát, že to hodně lidí odsuzuje, ale pak z toho spíš vyplyne, že lidi s tím počítaj. Jako že se opíjejí tady ti.

Tazatel: Jasně. Že to přijde normální, že i tady ti teenageři.

Respondent: Že mi přijde, že potom tady ty lidi dospějou, a jsou v pohodě.

Xaver 19 let

Přesto je do určité míry alarmující to, že normou je **tolerance vůči konzumaci alkoholu** i před věkovou hranicí 18 let v rámci skupin kamarádů a za určitých okolností i v rámci rodiny (například rodinné oslavy apod.), byť zde opět narážíme na to, že **normou je konzumaci limitovat („když to nepřezenu, tak je to v pohodě“)**. Tento limit ve spotřebě („nepotřebujeme se opít“) je směřován jak ke konzumaci své vlastní, tak jiných („kamarádka vypije flašku rumu, to už je moc“).

Nebo jedna moje kamarádka, ta teď právě jakoby úplně šíleně pije rum, fakt každé den dává si úplně jednu flašku rumu sama, to už mi jako přijde fakt přehnaný. A nevim... Jako je to špatný, no, je to špatný.

Simona 18 let

Ale jakože prostě jenom tak na ty dvě piva a pak jdeme dom, jakože se nepotřebujem úplně opít.

Ondřej 17 let

Téma, do jaké míry může skupina kamarádů nebo vrstevníků tlačit jedince do konzumace alkoholu, se v rozhovorech vynořuje v různých podobách. Výpovědi respondentů jsou do značné míry ambivalentní: **na jednu stranu někteří vehementně odmítají to, že by je někdo mohl přemluvit ke konzumaci alkoholu,**

pokud sami nechtějí, zároveň na druhou stranu připouštějí, že některé skupiny/party vylučují ty, kteří nejsou ochotní alkohol konzumovat.

Tazatel: A jakou roli při těchto akcích, ať už v té hospodě, nebo na té party na té diskotéce, jakou roli tam ten alkohol hraje?

Respondent: No, pro někoho velkej, že jde a jde se opít. A někdo si to tam jde užít a moc nepije

Tazatel: A pro tebe konkrétně?

Respondent: Pro mě to nemá zas tak velkou roli.

Tazatel: A když říkáš, že to nemá zas tak velkou roli, tak z jakýho důvodu tam vlastně piješ?

Respondent: Já... když si chce někdo připít nebo tak.

Tazatel: Takže kvůli těm druhejm.

Respondent: Jo.

Tazatel: Stalo se ti někdy, že by tě někdo nutil do toho alkoholu, že by říkal „ted' si dej, seš bábovka, když si nedáš“?

Respondent: Ne. No jakože stalo se mi to, ale jsem si nedal.

Tazatel: Nedal sis. Vydržels to.

Respondent: Jo.

Tazatel: To byli zas ti samí kamarádi?

Respondent: Jo. A i nějací jiný lidi, se kterejma už se nebavím ted'ka.

Čenda 16 let

No mně přijde, že v dnešní době, kdo nepije, že už je takový out nebo takhle nějak, že je mimo. Někdo, kdo si za celý večer nic nedá, tak už je takový, že na něj ostatní koukají přes prsty a že „ty si fakt nic nedáš“ a tak. Mně přijde, že to všichni tak vnímají no.

Marie 18 let

Já bych určitě chtěl, aby víc lidí se, nebo prostě, když si řeknou, že nechtěj pít, tak ať se k tomu nenechat přinutit. Třeba právě na té zábavě, když tam vidíte

opilý třináctiletý holky, tak to je fakt hrozný jako. No, hrozný, spíš jako divný.

Ivo 16 let

Zcela jistě tak **existuje sociální tlak na to, aby v některých případech mladí lidé alkohol konzumovali**. Podle jejich výpovědi však většina tento tlak řeší tím, že danou skupinu nakonec opustí (strategie „exit“ spíše než „adaptace“), protože jejich osobní hodnoty se se skupinou neshodují. Na základě rozhovorů lze identifikovat, že existují různé skupiny/party ve kterých hraje alkohol různou roli: 1) party, kde se „pije, aby se pilo“, 2) party, kde se pije, protože to patří k události a alkohol zvyšuje míru zábavy a 3) party, kde se nepije. Mezi respondenty bylo veskrze sdíleno hodnocení, že party 1. typu jsou „nenormální“ a respondenti se od nich distancovali. V partě 2. typu je totiž podle respondentů „vyjednat“ vlastní pozici a být tím, kdo aktivně rozhoduje o tom, že bude konzumovat alkohol nebo ne při konkrétní příležitosti.

Zde se ovšem dostáváme k určité skryté rizikovosti jednání a danému pojetí „normálnosti konzumace alkoholu“, které bylo již zmíněné v předchozím textu. Na jednu stranu respondenti zdůrazňují jejich svobodnou vůli odmítnout konzumaci alkoholu nebo možnost svobodně odmítnout v rámci party, která sankcionuje nekonzumaci alkoholu. Avšak na druhou stranu, jestliže je i u part, kde může respondent odmítnout konzumaci normální konzumovat alkohol za účelem zábavy, odreagování a sociálního propojování (alkohol jako kontext společenské situace a zároveň prostředek „usnadnění“ komunikace), tak **respondenti čelí relativně skrytému a jemnému, ale o to silnějšímu tlaku na to, aby alkohol konzumovali (byť v limitovaném množství)**.

Pro respondenty je zároveň akceptovatelné mimořádně daný limit překročit a opít se. Na druhou stranu toto „přehnutí“ se nesmí stát normou, protože pak by podle respondentů již představovalo ono „špatné pití alkoholu“ vůči kterému se v rozhovorech vymezují.

Rozdíly mezi sociálními skupinami v normách a důvodech ne/konzumace alkoholu

Ukazuje se, že **jediný zásadní rozdíl při hodnocení důvodů ne/konzumace alkoholu je podle pohlaví respondentů**, kdy se dívky i chlapci shodují v těch nejčastějších důvodech, avšak liší se v těch, které jsou uváděny stále relativně

často. V případě důvodů, proč alkohol pijí, se jedná o to, že chlapci odkazují na to, že pijí pivo, které jim chutná a že to je jeden z jejich hlavních důvodů, zatímco dívky uváděly častěji jako důvod, proč ony nebo obecně lidé pijí alkohol, to, že je možné tím (dočasně) řešit osobní - například rodinné problémy. V případě uvedených důvodů nekonsumace alkoholu se ukazuje rozdíl, kdy dívky uvádějí jako důvody, že mají odpor a nelíbí se jim chování opilých lidí nebo jejich vrstevníků a uvádějí také jako relevantní názor jejich rodičů nebo partnerů, kterým konzumace alkoholu vadí. **Tyto rozdíly však nelze zobecnit na celou populaci, protože se nejedná o statisticky reprezentativní výzkum. Je nutné je vnímat ilustračně jako určité možné tendence v argumentaci, které se mohou mezi dívkami a chlapci lišit.**

V odpovědích na další otázky se rozdíly v odpovědích podle pohlaví respondentů nebo jiných ukazatelů (věk, typ školy, velikost a geografická poloha sídla, rodinné zázemí) neukázaly jako relevantní. Jinými slovy, zdá se, že postoje mladých lidí ve vztahu k alkoholu a normy spojené s konzumací alkoholu jsou spíše obecně přijímané napříč různými skupinami.

Porovnání důvodů ne/konzumace alkoholu u mladistvých a jejich rodičů

Pokud porovnáme, jaké důvody uváděli rodiče našich respondentů pro konzumaci alkoholu v mládí (v některých případech hovořili také o současnosti), tak můžeme pozorovat prakticky naprostou shodu v uváděných důvodech. Rodiče, stejně jako jejich děti, uvádějí důvody týkající se významu sociální skupiny a společenských událostí jako kontextu pro konzumaci alkoholu: tlak skupiny a snaha „nevypadnout z party“. Pro další rodiče bylo v době jejich mládí motivem konzumace odreagování, rozproudění zábavy, chuť na alkohol nebo i touha zkusit něco zakázaného, což odpovídá i důvodům, které uvádějí jejich děti.

*Já si myslím, že to bylo spíš tak jako, že **nechtěla jsem úplně tak jako vypadnout z té party, takže jsem si prostě tvrdej alkohol prakticky vůbec, ale pivo. Pivo jsem si teda jakoby kupovala a dávala.***

Kateřina, matka Kláry 19 let

*...když sem měl chuť na to pivo třeba, že **mi chutnalo tak sem si dal pivo a měl sem chuť na něj no tak sem si ho dal.***

Viktor, otec Vendelína 16 let

...třeba chodím do divadla, a tam vždycky skončíme v kavárně, po divadle, a dáme si skleničku a kafe, máme to jako rituál, a je fakt, že člověk se trošku i uvolní...

Radana, matka Romany 16 let

Pokud párujeme rodiče a jejich děti, abychom porovnali, zda uvádějí stejné či odlišné důvody, tak se ukazuje, že zhruba v polovině případů se důvody překrývají a v polovině liší. Na druhou stranu skutečnost, že **paleta důvodů konzumace alkoholu je prakticky totožná pro děti i jejich rodiče, je zásadní zjištění podporující tezi o významu rodinu pro formování představ a postojů k alkoholu.** Jinými slovy, přestože praxe konzumace alkoholu se odehrává častěji mimo rodinu, tak významy s konzumací spojené (př. zábava, odreagování, řešení problému) se mohou formulovat (a často ne nutně v nějaké explicitní debatě, ale v průběhu socializace) už v rodině a jejich naplnění se odehrává s kamarády.

V případě důvodů nekonzumace alkoholu již nelze pozorovat tak výjimečnou shodu mezi rodiči a dětmi. U rodičů se častěji vyskytují argumenty odkazující na to, že v současnosti vnímají, že v jejich mládí byla silnější kontrola ohledně alkoholu a že podle nich byly jasně stanovené hranice a údajně byly časté i kontroly na zábavách.

Přes ten všední den si to nikdo nedovolil, protože by ho určitě sankce ze strany školy a myslím si, že i rodiče na to byli daleko přísnější.

Kateřina, matka Kláry 19 let

Kromě těchto důvodů však byly uváděny také důvody analogické těm, které uváděli mladiství: že jim alkohol nechutnal nebo že ho nekonsumovali s ohledem na svoje zdraví. Důvodem nevyskytujícím se ve vyprávěních mladých pak bylo mateřství, případně příprava na „správný výkon role matky“, se kterou se konzumace alkoholu neslučovala.

Nepotřebovala jsem to, jo jako. Ani jsem nechtěla. A chtěla jsem být zdravá, jakože jsem ani nekouřila, ani nepila, protože jsem chtěla mít velkou rodinu a chtěla jsem se věnovat jako dětem. Jakože být zodpovědná žena, budoucí matka, tak to řeknu, jo, jako, no, tak nějak. Abych nezatěžovala další generaci nějakýma toxickýma látkama. Že jsem chtěl být jako slušná maminka.

Uta, matka Ute 19 let

Jaké důvody konzumace alkoholu u mladých lidí rodiče uvádějí?

Při odpovědi na otázku, jaké důvody mají mladí lidé pro konzumaci alkoholu, se poměrně značně lišily odpovědi u mužů a žen. Muži uváděli jednotně jako důvod tlak okolí a party kamarádů, „frajeřina“ a nemožnost odmítnout konzumaci při nátlaku kamarádů.

... tak asi je to podle mě to samý co to bylo u nás, za prvý chtěj to vyzkoušet, že jo no pak samozřejmě se sejde parta a taky, že jo já si dám frt'ana, tak ty si dej taky.

Viktor, otec Vendelína 16 let

To když vy budete, nebudete pít, a půjdete s kámoškama někam na diskotéku, a budete říkat „já nepiju“, voni budou pít, tak si taky dáte. Takovou vůli nikdo z mladejch nemá, aby řekl „já nepiju“.

Arnošt, otec Anny 16 let

Ženy uváděly důvody různorodější, přičemž **tematizace důvodu tlaku party a kamarádů byla také častá**, nicméně nebyla zmiňována výlučně. Respondentky také hovořily o **problému nižší kontroly prodeje alkoholu a vyšší míře jeho dostupnosti**, což mladé lidi prakticky automaticky vede k tomu, že jeho konzumaci zkoušejí. Kromě toho jsou zmiňovány jako důvody **problémy v rodině**, kdy rozvod a případný nezájem rodičů může působit jako rizikový faktor.

Protože snadno právě se dostanou někam, a i ty, myslím, že ty jako v tomhle věku jsou i citliví na rozvody, na všechno. Daleko víc, než malý děti... A když, pak jako je tam i NEZÁJEM z obou stran, takže si třeba najde jinýho partnera, tak pak to řešej tím, že teda utíkaj někde sami, jako právě za tou partou, a někde se prostě takhle to... (...) dostanou do takový třeba nevhodný společnosti.

Ema, matka Edy 17 let

Kromě těchto důvodů, které se vyskytovaly i ve výpovědích mladistvých nebo v odůvodnění pití v mládí u rodičů, se objevují i **hlubší reflexe důvodů v kontextu současné společnosti**, která odkazuje na funkci alkoholu v usnadnění komunikace u mladých lidí a prostředků vytvoření nebo usnadnění sociálního kontaktu v době, kdy je na mladé lidi vytvářen určitý tlak, jak formuluje jedna z respondentek.

Já si myslím, že to je hodně zapadnout, protože dneska si myslím, že to je hodně o komunikaci, že lidi spolu, mladý lidi spolu neuměj komunikovat life, jako face to face, takže jako, takže spíš jako dokážou vlastně přes počítač, přes sociální sítě dobře komunikovat, ale pak když si vlastně sednou nebo sejdou se jakoby, takže to je hodně velkej problém, já to vidím na těch, vlastně, středních školách, když to, ty lidi, vlastně spoustu těch lidí, nezapojej, že jsou vlastně odstrčený na ten okraj tý společnosti a neumí se s tím srovnat, takže to je takovej velkej problém prostě zapadnout. ... Ta společnost udává nějaký tempo a oni to tempo prostě potřebujou zvládat (...) já si myslim právě že je to ten tlak tý společnosti je takovej, že prostě, jak říkám, ten dospělej člověk prostě má co dělat, aby to ustál, natož potom prostě ten mladej člověk, kterej prostě ještě nemá ty zkušenosti, to moc dobře víme, prostě že se může mladejm říkat, že se to nedělá, nesmí, prostě je to špatný, a dokud si to člověk nevyzkouší, byli jsme takoví i my.

Kateřina, matka Kláry 19 let

Představy rodičů o aktuálních důvodech konzumace jejich dětí tedy situaci popisované mladými lidmi odpovídají. Zároveň však přidávají kritiku snadné dostupnosti alkoholu, která svádí k experimentování a konzumaci alkoholu. Je také kritizováno rozvolnění hranic a pravidel, které byly podle rodičů za jejich mládí přísnější: více kontrol s ohledem na věk a restriktivnější postoj škol k excesům. Na druhou stranu však rodiče nevolají po zavedení přísných explicitních restrikcí a zákazů, spíše po systematictějším vymáhání stávajících pravidel.

Shrnutí postojů mladých lidí ke konzumaci alkoholu

- 1) Pro mladé lidi je normální („správné“, „dobré“, „akceptovatelné“) konzumovat alkohol s rozvahou a kontrolovaně - mít exces v souvislosti s konzumací alkoholu je tolerovatelné pouze pokud se stane výjimečně. Míra normální konzumace se může lišit objektivně (objem vypitého alkoholu), ale subjektivně je měřena tím, že je člověk se schopen ovládat a kontrolovat.
- 2) Alkohol se konzumuje ve společnosti (jen marginální je osamocené pití) a sociální skupiny hrají silnou roli v tom, jak a proč se pije. Respondenti se mohou vymezovat vůči tlaku skupiny na konzumaci alkoholu, ale jejich výpovědi ukazují, že v některých případech je „jemný tlak“ (situační okolnosti - kamarádi se například sejdou v hospodě) silnější než explicitní nátlak na konzumaci alkoholu.
- 3) Důvod konzumace je kromě společenské funkce také zábava a odreagování, kterou podle námi dotazovaných mladých lidí konzumace alkoholu přináší.

V tomto případě buď přebírají slovník, nebo praxi konzumace alkoholu dospělých, když například hovoří o „odbourání stresu“. Je možné, že se mladí lidé cítí pod vyšším tlakem (tlak na výkon ve škole a volném čase, tlak na úspěch) a už od mládí se učí odreagovat tímto způsobem.

- 4) **Rodinné zázemí hraje roli v tom, co je mladými chápáno jako (ne)normální** a rodina (nejvíce rodiče) fungují jako ti, kteří nastavují pravidla a limity toho, co bráno jako „normální konzumace“ a jako „exces“. **Zásadní se ukazuje role důvěry**, kdy je efektivnější, pokud mladí lidé mají pocit, že sami mohou participovat na nastavení pravidel a je jim důvěřováno, že je budou akceptovat a řídit se podle nich. **Restriktivní přístup omezování a zákazů tak nemusí být plně funkční, protože lze vypracovat strategie na obcházení zákazů.**

7. Vliv sociálních skupin

V této závěrečné kapitole se budeme věnovat vlivu okolí, zejména pak rodiny a kamarádů. Část našich rozhovorů byla věnována rodinnému prostředí, které je pro utváření postojů mladistvých velice důležité. Vedle základní skladby rodiny jsme zjišťovali, jak respondenti vnímají konzumaci alkoholu rodičů a situace, kdy alkohol konzumují přímo s rodiči, jaké mají názory na výchovu svých rodičů, jaký je vliv sourozenců a jak nakládají s financemi. Ve stejných oblastech jsme zjišťovali i názory rodičů, kterým se věnujeme v kapitole *Pohled rodičů*.

Zajímat nás bude také to, jak konzumace alkoholu souvisí s **trávením volného času** a **zejména se sociálním okolím**. Vzorce konzumace alkoholu mohou napovídat například o tom, že různé druhy alkoholu mohou mít pro mladé lidi jiný význam v různých situacích, ukazují také, že stejný způsob konzumace alkoholu, mohou jednotliví respondenti chápat jiným způsobem.

Rodiče a rodina

Z rozhovorů vyplynulo, že konzumace alkoholu je často spojena s **rodinným prostředím**, ať už se jedná o nejčastější společné přípitky na oslavách, konzumaci alkoholu se sourozenci či všední společné „popíjení“ (nejčastěji k jídlu), ke kterému dochází častěji až po dovršení plnoletosti. Jednotlivé

výpovědi o konzumaci alkoholu v rodině se lišily v její míře, způsobech a situacích, případné výchovné styly se navíc vzájemně mísily.

Rodiče podle svých dětí zaujímají různé postoje k alkoholu a v některých rodinách se tak objevují jak případy abstinence, tak alkoholismu či nadměrné konzumace alkoholu. Většina zjištěných výpovědí však spadá do kategorie „občasného“ či „příležitostného“ pití v kombinaci s pitím s mírou, tedy bez častého opíjení či excesivní konzumace alkoholu.

V rozhovorech s dětmi je v souvislosti s rodinou možné rozlišit několik základních témat:

1. Výchova a kontrola,
2. důvěra,
3. konzumace alkoholu rodiči / s rodiči
4. sourozenci,
5. finance.

Výchova a kontrola

Ze zjištěných výpovědí se nezdá, že by se v rodinách příliš objevovaly promyšlené výchovné strategie, promyšlené poučování o následcích pití alkoholu apod. Spíše jsou dětem připomínány excesy („nedopadni jako tehdy...“), obecné poučky („a neopij se“...) a rodiče přistupují na tichou dohodu, že potomek konzumaci alkoholu nepřehřene. Zároveň je často kladen rozdíl mezi „měkkým alkoholem“ a „tvrdým“, který zpravidla není tolerován.

Tak mně bylo blbě. Tak mi pak říkala, at' si to vždycky rozmyslím. Abych nedopadl jak předtím, no.

York 16 let

Tak myslím si, že jako pivo by mu ještě taky nevadilo, to jsem mu to sám i říkal, jako, že si jdu, že si jdu třeba s kámošem dát láhve, že si jdu s kámošem na pivo. Táta říkal, at' to nepřeháním, prostě jakože tadyto mu nevadí, ale podle mě by mu vadilo, vadil by mu ten tvrdej, by mu podle mě vadil.

Vendelín 16 let

Ne, právě že se nebavíme. Jako občas prohodíme pár slov, třeba když pijou „ty si nedáš?“ „Ne, nedám“. Nebo třeba se mě ptaj, jakej k tomu mám postoj, nebo co si myslím, když takhle přijede ten sestry přítel, a jak se k tomu stavím, že

se potom chová jak hovado. No ale říkám „no, byl vožralej, tak se to dá pochopit“. Ale minimálně o tom hodíme slovo. Kdybych chtěla, tak se zeptám.

Tamara 16 let

Je časté, že děti rodičům neříkají, že budou někde pít (společné chaty, různé akce), ale sami přitom vědí, že je rodičům jasné, že nějaký alkohol konzumují. To - zdá se - má za efekt, že se mladiství v rámci mezí kontrolují, aby nedošlo k excesu a aby mohli alkohol konzumovat i nadále. Stav po pití alkoholu se někteří snaží skrývat, jak ale vyplývá z odpovědí dětí i rodičů, tento stav rodiče často poznají, proto se ani skrývání z dlouhodobého hlediska nevyplatí. Obě strany se tak spoléhají na to, že existuje určitá míra konzumace alkoholu, která je ještě tolerována.

Ale jako vyloženě, že bych o tom jako informoval o každým, jako, napítí, to zase ne.

Waldemar 17 let

Jako, myslím, že byla jedna situace, kdy jsem se celkem hodně opil, a snažil jsem se to skrejvat, a nevyšlo mi to (se zasmáním). (...) To bylo jednou, a to bylo hodně dávno, nebo ne hodně dávno, bylo to nějak v sedmnácti. A od té doby jsem už to nikdy nepřehnal. Jsem přijel domů a bylo mi špatně, a pak jsem... Mamka to samozřejmě poznala. Jsem se to snažil skrejvat, ale jakoby nebylo to... Není to nikdy, že bych se snažil (...), jakoby, říkat, že jsem nepil, nebo... Vždycky to mamce třeba řeknu, když jsem měl pivo.

Xaver 19 let

Podstatná část mladistvých si je tedy vědomá, že jejich rodiče tuší, že konzumují alkohol mimo rodinu a „vědí, jak to chodí“, pokud ale nedochází k excesům, situace zpravidla není vážně řešena. Tento pohled je na druhé straně **podpořen ze strany rodičů**, jak vyplynulo z rozhovorů s nimi (viz citace níže a kapitola *Pohled rodičů*). V případech, kdy došlo k porušení vzájemné domluvy nebo k excesu, následovala sankce, zejména v podobě omezení chození ven.

Jakože třeba já si myslím, že mu [otci] asi došlo, že jsme tam nebyli jenom tak, tak jako taky má asi nějaký zkušenosti, že ví, jak to chodí, ale jako nebavila jsem se o tom s ním.

Zora 16 let

No tak asi když jde někdy na nějakou zábavu, tak tam si určitě to pivo dá. To jako věřím, že jo. Ale tak jako říkám, když si dá jako jedno pivo, nebo za celý večer dvě piva, tak to neřeším.

Ema, matky Edy 17 let

R: Jsou celkem tolerantní, ale na ten alkohol teda moc ne. Jak v čem. Jako že nedovolím si přijít opilej domů.

T: A co by se stalo, kdybys přišel opilej domů?

R: Nevím, byli by naštvaní a asi by mně nepouštěli častěj.

T: A ty to teda neděláš, že chodíš opilej domů?

R: Ne. Stalo se mi to teda...

T: A jak to vypadalo?

R: Vypadalo to... to jsem se opil hodně, takže jsem se i pozvracel doma.

T: A rodiče o tom věděli?

R: Rodiče o tom věděli. Měl jsem trošku přitaženou uzdu, no, potom.

T: Co ti zakázali?

R: Jako že jsem třeba musel chodit dřív.

T: A máš vyloženě nastavený, v kolik hodin musíš bejt doma?

R: Jo.

Čenda 16 let

Součástí výchovy je také **kontrola** dětí svými rodiči, ta však v našich rozhovorech nevystupovala jako zásadní výchovný faktor, a to také vzhledem k různosti situací, při kterých mladí lidé konzumují alkohol. Spíše se jednalo o situace, ve kterých hrála roli vzájemná domluva a její dodržování. Kontrola tak byla spojena zejména s celkovou starostí o dítě - kde tráví čas, s kým ho tráví a zdali je v pořádku. Funkci kontroly plnilo zejména dodržování doby příchodu domů a případná vzájemná komunikace v průběhu večera či pobytu na akci, za nástroj kontroly lze také považovat finance dítěte. V míře kontroly a benevolence ve výchově jsme nepozorovali výraznější trend - tato míra byla samotnými respondenty nejčastěji hodnocena jako odpovídající. Respondenti ji dokázali posoudit zejména v kontrastu s možnostmi svých vrstevníků, obě skupiny (volnější a striktnější) byly přítom

zastoupeny podobnou měrou. Větší starost častěji projevovaly dle výpovědí dětí rodiče dívek.

Já bych řekla, že jsou ostatní rodiče ještě víc v pohodě, než ty moje. Moje mě sice pustí, ale musím jim volat a kontrolujou mně. Ostatní ani ne.

Johana 18 let

Tak určitě nejsou nějak určitě jako úplně extra přísní. Zním třeba fakt lidi, kteří mají určeno čas a jsou schopný dát svému dítěti, prostě mému kamarádovi, dát mu dejchnout, prostě.

Ivo 16 let

R: Jako je to přísnější než u jinejch lidí. Mám kamarády, který řeknou, sice jim je sedmnáct, ale prostě řeknou „mami, já jdu, je pátek, já se vrátím v sobotu večer nebo v neděli ráno“. A funguje to u nich, těm rodičům to nevadí.

T: Čím myslíš, že to je, že to někomu může vadit, nebo nemůže. Že ty rodiče víc věřej, nebo je jim to jedno?

R: Tak ono to závisí, jakože, na tý výchově, kterou měli ty rodiče od svejch rodičů. Nebo jim to prostě jenom nevadí, že vědí, že jdou pít alkohol. Nevadí jim to. Že prostě věřej, že se nestřískaj tak, že prostě by je vezli policajti.

Šimon 17 let

Zároveň se ukázalo, že kontrola nemusí nutně směřovat od přísnější v mladém věku k volnější ve vyšším věku. Tento zdánlivý „protipohyb“ ve vývoji výchovy někteří respondenti vysvětlovali tak, že jejich rodiče začali vnímat jejich vyšší věk blížící se 18. roku jako rizikovější, a tedy nepředpokládali, že by děti v mladším věku konzumovali alkohol. Zároveň se mohlo jednat o reakci na zkušenost s excesy či jinou událost, jako např. problematické pití staršího sourozence.

Důvěra

Důvěra hraje ve výchově a kontrole konzumace alkoholu ze strany rodičů důležitou roli. Ve výpovědích se objevovaly situace dvojího typu:

- 1) Situace **přímo vyjadřované důvěry**, kdy mladistvý zmínil, že mu rodič přímo vyjádřil důvěru, a upozornil ho, že porušení důvěry a domluvených pravidel (zatajování, opíjení se potají, nepřiznání pití) by vztah nevratně porušilo.
- 2) Situace **nepřímo vyjadřované důvěry**, tedy situace, kdy důvěra stojí na principu, že dítě samo ví, že by svého rodiče mohlo zklamat a poté nést určité důsledky, takže raději konzumaci alkoholu přiznává a vědomě ji omezuje.

V souvislosti s tématem důvěry byla velmi častá **sebekontrola**, jejímž prostřednictvím mladiství sledovali svůj cíl **nezneužít důvěry, případně nezklamat své rodiče**. Důvěra byla spojována zejména se situacemi, kdy je mladému člověku určitá míra konzumace alkoholu ze strany rodičů tolerována. Z výpovědí tak vyplynula například **výhodnost upřímnosti** při komunikaci s rodiči. Zde je možné připomenout, že přístup k alkoholu nelze vyjmout jako svébytnou složku z celkové výchovy.

Že mi dá jako třeba tři stovky, at' se snažím ještě něco přinést domů. Většinou donesu. Že platím jenom sobě. Takže jí to vrátím. Tím si získávám důvěru. A když se na něčem domluvíme, tak že to platí. Takže s tím nemá žádnéj problém.

Bára 17 let

Já si myslím, že moje mamka celkově, my prostě máme hrozně dobrej vztah mezi sebou, takže si fakt strašně moc věříme, a že ona mi to řekla už kolikrát, že stačí, když jednou zklamou tu její důvěru, takže prostě už je konec, že všechno končí, tady z toho, že můžu na ty diskotéky, za což já si jí hrozně vážím, že jo, že prostě takhle to každý dítě nemá, a že prostě mi fakt věří, co se týče tédletěch věcí.

Pavčina 16 let

Jo, povím jim, že jsem něco měla. Když to nepřezenu, když nepřijdu úplně, že o sobě nevím, tak (...) Jakoby ví, že si občas sem tam něco dám, ale už ví, že jsem v tomhle tak nějak rozumná.

Marie 17 let

Téma důvěry se implicitně objevovalo také v odpovědích dotazovaných rodičů. Jednalo se zpravidla o popis situací, ve kterých děti věděly, co si mohou dovolit a co jim rodiče tolerují. Tuto hranici se tak děti snažily nepřekračovat i z toho důvodu, že obnovení důvěry bylo mnohem obtížnější než její ztráta. Téma důvěry je zmíněno také v kapitole *Pohled rodičů*.

Konzumace alkoholu rodiči / s rodiči

Mladiství často konstatovali, že rodiče pravidelně pijí menší množství alkoholu, na příležitostných akcích více (tradičně oslavy a Silvestr). Ke zvláštním příležitostem alkohol v rodinách až na výjimky patřil - v některých případech se našli členové rodiny, kteří alkohol nevívali a odmítali, ve velké většině případů byl ale Silvestr či různé rodinné oslavy spojené s doprovodnou konzumací alkoholu. To bylo považováno za přijatelné, „normální“. Mladiství na těchto rodinných akcích alkohol také konzumovali, v určité (nižší) míře, a to ve všech zkoumaných věkových kategoriích (16-19 let) bez ohledu na pohlaví. Iniči v pití v rodinném prostředí potvrzovali i dotazovaní rodiče, hodnotili ji jako lepší variantu, než aby alkohol dítě zkoušelo samo/s kamarády.

Jinak si dám víno s kolou a ochutnám jako něco. Táta minule dostal k narozeninám, tak to jsem taky ochutnala.

Anna 16 let

Dřív by mi to neprošlo, ale teď ten poslední rok i to šampaňské (...) si dáme příležitostně. Ale není to teda tak, že bych řekla „mami, já mám chut' na víno, nalej mi“. (smích) To ne. Když třeba přijde babička s dědou něco slavit.

Marie 17 let

Se mnou tady, když je nějaká oslava, dejme tomu někdo slaví narozeniny, takže si dám skleničku, já nevím, vína, že si t'ukneme. Na zdraví. A jinak spolu nepijeme.

Eda 17 let

Podle mě je dobrý si vyzkoušet jako kdyby doma, když ty rodiče to děcko přivedou, když ty rodiče dávaj tomu děcku doma vzor, jak by to mělo fungovat. Což třeba, první cigaretu jsem měl snad ve třetí třídě, to mi koupili naši, abych si to teda vyzkoušel, já jsem se z toho málem zblil. Takže to je taková negativní zkušenost.

Řehoř 19 let

Hranice 18 let byla často mladistvými vnímána jako **hranice dospělosti**, po které už jsou za sebe **zodpovědní**. Přestože už mohli konzumovat alkohol zákonně, situace v rodinách se sice zpravidla měnila směrem k větší toleranci, konzumace však vycházela spíše z dřívější praxe - pokud je to například mladistvému nepříjemné konzumovat alkohol před rodiči nebo příbuznými, oslavení 18. narozenin pro něj není

radikálním přelomem. Z rozhovorů nevyplývalo, že by mladiství získávali nově od svých rodičů podporu a byli povzbuzováni ke konzumaci, spíše je považováno za samozřejmé, že plnoleté dítě může konzumovat alkohol, pokud se k tomu rozhodne.

Tak třeba, když něco slavíme, tak mi nalijou skleničku vína, nebo že si namíchám víno se spritem nebo takhle, ale jakoby nedávaj mi „na, teď si nalej, ještě si nalej, ještě si nalej“. To ne. Jakože „jestli chceš, tak si něco nalej“. Ale já sama asi vím, že nebudu tady zrovna... Když tam mám rodiče...

Klára 19 let

Já si nepamatuju, že bych s nima někdy pila. Nějak nevím, asi se před rodinou stydím, nebo nevím proč, ale nějak si nepamatuju, že bych s nima vůbec někdy něco pila.

Ute 19 let

Hlavně mně to tam nebaví, protože si s nima nemám co říct, takže tak. To je asi tak všechno.

Gina 17 let

Mladiství v některých případech nesnášeli dobře, pokud jejich rodiče konzumovali alkoholu více a docházelo při tom ke změně v jejich chování. Měli naopak pochopení a toleranci pro příležitostné oslavy, „běžné pivo u televize“, „skleničku po obědě“ nebo že si „táta zajde někdy na pivo“.

Často se ve vztahu ke konzumaci alkoholu objevují výrazy jako „to je normální“, „pije normálně“ apod. Dalo by se soudit, že jako norma je vnímána „neexcesivní“ konzumace alkoholu, i kdyby se jednalo o častější konzumaci - tuto normu ve většině případů dotazovaní vztahovali nejen na sebe, ale také na své rodiče. To se mimochodem odráží i v obtíži, kterou tazatelé zakoušeli při pořizování rozhovorů, a sice když se mluvilo o „pití“ („piješ někdy?“, „piješ s rodiči?“), což působilo nepřiměřeně silně, jako bychom se ptali, zdali konzumovali tvrdý alkohol, nebo jestli šli s rodiči „na tah“. Tento výraz tak bylo někdy třeba v dialogu lépe vyjasnit.

Z rozhovorů není patrné, že by na konzumaci alkoholu obecně měla zásadní vliv konkrétní skladba rodiny. Problematická konzumace některého z rodičů může působit jako odrazující příklad, nemůžeme však vytvářet jednoznačné závěry ohledně sklonů k ne/konzumaci alkoholu na tomto základě. V tomto ohledu lze usuzovat, že vliv má spíše kvalita individuální výchovy, kterou v některých případech zastává i neúplná rodina. Jako významnější zde působí vliv a dynamika

vztahu mezi rodičem a dítětem, ačkoliv v tomto ohledu je náš výzkum limitován a nemůže poskytnout přímou a úplnou odpověď.

Sourozenci

Realizované rozhovory na roli sourozenců cíleně nezaměřovaly, ze získaných výpovědí však vyplývá, že pokud dotazovaní **respondenti mají se sourozencem dobrý vztah**, zaujímají pak v praxi pití alkoholu **roli podpůrnou** (společné pití) či **pečující** (vzájemná kontrola a starost o druhého, hlídání). Zazněl výrok, který hodnotil pití u mladších sourozenců jako negativní jev. Také zaznělo, že by se neměl mladší sourozenec dostat do špatné situace (např. exces s účastí policie). U starších sourozenců, pokud se nejednalo o problémové pití alkoholu, byla vnímána hranice plnoletosti jako symbol zodpovědnosti, takže respondenti považovali za osobní věc sourozence, zdali pije.

Finance

V části rozhovorů jsme se také zabývali způsoby, kterými si mladiství **obstarávají finanční prostředky ke koupi alkoholu**, který konzumují mimo rodinu. Finance lze totiž chápat jako jeden z důležitých nástrojů, jímž je praktikována **kontrola konzumace alkoholu ze strany rodičů**, a to zejména v případech, kdy jsou mladiství finančně plně závislí na svých rodičích. Přesto i zde **existují strategie, kterými lze tuto kontrolu kontrolovat „obcházet“**.

Pro základní představu, mladiství uváděli **velmi rozdílné částky, které utratí, nebo jsou ochotni utratit za alkohol**. Tyto sumy se pohybovaly od 100 Kč měsíčně, po 500 Kč za akci, byly také případy, kdy neutratili žádné peníze. Není totiž výjimkou skládání se na alkohol ve skupině přátel, případně sdílení nákladů formou „já koupím dnes pro všechny, příště koupí někdo další“. Vyskytly se také případy, kdy byli mladiství (typicky dívky) svými kamarády pozváni.

R: ...potom jsem měla o víkendu, jsem u sebe neměla peníze, tak jsem jim řekla zase, jestli by mi nemohli dát dřív kapesný, a pak už si říkali, jako kam to prostě míří, tak jsem jim to už musela říct.

T: Že jsi musela říct, za cos to utratila, jako že za ten alkohol?

R: Že jsem musela říct. Jako že chtěla jsem to furt schovávat, že to utracím za svačinu, ale už mi to nešlo lhát jim, tak jsem jim to řekla.

T: A jak se tvářili, teda?

R: No, tat'ka špatně, ten to moc nepobíral. No a mamka, ta si se mnou popovídala, at' už to prostě nedělám, nebo at' si změním... já nevím, jak to mám říct. No, naučila mě vlastně říkat ne.

Bára 17 let

No tak vono se to tak odvíjí, že jo. Ono nejlepší je, vždycky tam jít fakt bez peněz, protože to tě všichni pozvou, všechno ti zaplatěj, ale potom když to je jednou za čas, tak si vezmu víc peněz, tak podle mě jako utratím... Jako, asi to není zas tak hodně, ale prostě pro mě to přijde hodně. Prostě jakoby za nic. I když vlastně neplatím třeba ani ten alkohol a nic, a tak utratím určitě třeba jen 500 než tisíc.

Simona 18 let

Skladba „příjmů“ mladistvých je následující:

- 1) Většina dotazovaných dostávala **kapesné**, které je často zároveň určené na nutné výdaje (cestovné, na svačinu apod.). Výše kapesného se liší a v některých případech příliš neumožňuje významné šetření. Kontrola financí ze strany rodičů probíhá zpravidla tak, že sledují, zdali jejich potomci s kapesným dlouhodobě vychází - pokud ano, nevzniká problém ani závažnější podezření.
- 2) Velice často byla popisována situace, kdy jsou **peníze od rodičů získávány na konkrétní potřeby** nad rámec kapesného. Tyto prostředky jsou využívány ke koupi „hodnotnějších“ věcí, jako jsou například elektronika nebo oblečení.
- 3) Dalším zdrojem příjmů jsou **peněžní dary od příbuzných** při různých příležitostech, jako jsou narozeniny, svátky, Vánoce apod. S těmito penězi mladí zpravidla volně disponují a „jsou jejich“, takže nepodléhají zvláštní kontrole.
- 4) Až na výjimky měli všichni dotazovaní někdy **brigádu**. Někteří jich měli více a dlouhodoběji. Nejčastěji pracují v létě, v době prázdnin. Z těchto prostředků si většinou šetří na hodnotnější potřeby, viz výše. Většinou ze strany rodičů nedochází k přímé kontrole výdajů z takto vydělaných prostředků.

Maximálně se jí zeptám, když přijela, kolik jí zůstalo. (...) Ted' třeba taky dostane peníze od vás, tak ty budou její, a jestli si je utratí za tohle nebo za tohle, to je její problém, ne můj.

Arnošt, otec Anny 16 let

...takhle ke mně přistupovali moji rodiče, že jsem měla fakt jakoby minimum. Když jsem potřebovala něco koupit, nebo jsem něco chtěla, tak buďto mi řekli „najdi si brigádu, vydělej si na to“, nebo mi ty peníze dali. Takže tam nebyl problém prostě. A měla jsem, (...) fakt akorát, že mi moc nezbejvalo. Takže na nějaký to zbytečný utrácení moc nezbejvalo. Tak si myslím, že to má nastavený i moje dcera. Já vím, kolik ona utratí za obědy, kolik utratí za autobus, vím, kolik utratí za tohle a za tohle, to mám spočítaný, má tam nějakou stovku navíc, aby prostě když by náhodou... no a nedávám jí nic navíc. A ona vlastně tím, aby si mohla něco navíc koupit, co třeba nechce, až tak abych já věděla, nebo mi nechce říkat, a ona si našla brigádu a ty peníze jsou její.

Kateřina, matka Kláry 19 let

Kapesné jim nedáváme nikomu a dáváme jim podle potřeby. A jedna mají svoje peníze, co dostanou třeba od příbuzných, že jo. Já nevím, k svátku nebo za vysvědčení, dostanou od babičky nebo od tet, takže to mají, s tím si hospodaří. Potom podle toho, co chtějí. Když něco chtějí pro sebe, tak řeknu „máš svoje peníze“.

Martin, otec Marie 17 let

Hmm, nekontroluju. On většinou mi vždycky řekne „potřebuju tolik a tolik, jdu si koupit tohle, tohle“, tak mu to dám.

Yves, otec Yorka 16 let

Přestože může být kontrola výdajů využita také ke kontrole konzumace alkoholu, **rodiče se spíše spoléhají na schopnost dítěte hospodařit s penězi a vnímají finance jako určitý indikátor, který jim má napovědět, pokud něco není v pořádku.** Vzhledem ke strategiím, kterými je možné se k alkoholu dostat, a k různorodým způsobům obstarávání peněz mladistvými, nepovažujeme finance za zásadní překážku v přístupu mladistvých ke konzumaci alkoholu.

Pohled rodičů

Rodiče a alkohol v mládí

V průběhu rozhovorů s deseti rodiči jsme se také zaměřili na retrospektivní pohled na konzumaci alkoholu. Ptali jsme se, **jak byli rodiče vychováni svými vlastními**

rodiči či jaký měli přístup k alkoholu v době, kdy byli ve věku svých dětí. Bavíme se tedy o poměrně širokém rozpětí, přibližně o 70. a 80. letech minulého století.

Z odpovědí nejčastěji vyplynulo, že alkohol v dřívější době byl podobně jako v současnosti něčím, co mělo své místo ve společnosti. Pojil se zejména se situacemi, jako byly oslavy či různé společenské akce, nebylo ovšem výjimkou ani všední popíjení či „sklenka po nedělním obědě“. Také lze říct, že situace někdejšího přístupu k alkoholu v rodině nebyla od té dnešní příliš kvalitativně odlišná - rodiče dnešních rodičů nezdědka konzumovali alkohol také, zejména ve zmíněných situacích, a jejich děti, tj. dnešní rodiče, se do těchto situací také dostávaly. V rozhovorech s rodiči se podobně jako v případě rozhovorů s mladistvými objevovaly zmínky o přijatelnosti mírné konzumace alkoholu, která nezpůsobovala problémy.

No tak, říkám, tak jako pilo se, ale ne že by byl někdo, jako že by tam spal, jako že by prostě tam vyváděl, nebo dělal nějaký scény, prostě vyloženě tak jako, třeba měl někdo nějakou, tak jako drobek nálady, když bylo co slavit, ale jako v nějaký míře.

Ema, matka Edy 17 let

...máma nás, jako, nekontrolovala, že by nás kontrolovala, ale dycky přesně jako říkala: Jestli jednou mě přitáhnete vodněkad' já nevím vožralý, tak vás vyhodím z bytu, seřežu a takový. Ale jako že by nás někdy kontrolovala a chtěla vždycky vidět, kde jsme, v kolik přijdem domů..., nebo jsme řekli, nebo jsme měli řečeno, do kolika musíme bejt doma, že jo...

Arnošt, otec Anny 16 let

Určitě jsme věděli, že by byl průšvih nějaký, určitě by byl nějaký trest, by následoval.

Kateřina, matka Kláry 19 let

Z výše zmíněného vyplývá, že lze hovořit o možném mezigeneračním přenosu zkušeností a výchovných stylů. Konzumace alkoholu rodičů dnešních rodičů byla totiž těmito zpravidla reflektována a promítána do jejich vlastních praxí - od občasné „sváteční“ konzumace či zapití nedělního oběda skleničkou piva, či pijáctví/alkoholismus některého z rodičů/příbuzných jako odrazujícího příkladu a důvodu pro omezení konzumace ve vlastní dospělosti. Zazněl například výrok, že děti jsou odrazem svých rodičů, lze tedy předpokládat, že si rodiče uvědomují, že

svým vlastním chováním působí na své děti a na jejich přístup ke konzumaci alkoholu.

Nepiju pivo, protože táta byl alkoholik, a viděl jsem ho, jak pije pivo. Dodneška třeba já nesnáším takový ty, protože táta byl alkoholik, než se rozvedli s mámou, a byl to pak takovej ten santusák, co se potkávají někde na silnicích, na ulicích, takže já dokážu se i dneska opít tak, že jsem schopnej spadnout tak, že mám hotovo, že usnu, ale vaděj mi takový ty lidi, který přijdou, tydlency santusáci, chtějí se seznamovat.

Arnošt, otec Anny 16 let

Pokud asi to dítě vidí v tom rodiči, že pije denně, tak to je asi špatné. Jestli se ví, že tatínek automaticky chodí na pivo, takže děti jsou obrazem svých rodičů trošku. Ono to přijde později určitě. Ale já se tak hodnotím, že tenkrát, kdy ten můj tat'ka třeba též kouřil dost hodně, pak byl na tom zdravotně, asi v těch 35 přestal. Sice měl velký problém s těmi bonbóny žvýkacími, ale nakonec přestal. A tím chováním jeho mi dal taky vzor, že jsem asi do toho nepřišel.

Ferdinand, otec Františka 17 let

Pokud se zaměříme na **mezigenerační srovnání**, z odpovědí jednoznačně nevyplývá, že by byl přístup rodičů k alkoholu v jejich mládí natolik odlišný od přístupu dnešních dětí. Rodiče se spíše často zmiňovali o snazším přístupu k alkoholu v současnosti ve smyslu jeho dostupnosti oproti době, kdy byli sami ve věku svých dětí. Dnešní dobu hodnotili v některých případech jako „**volnější**“ například ve **vztahu k autoritám** (např. respekt k policii) a zejména pak v **kontrole dostupnosti alkoholu**. Tím odkazovali na vnější faktory, které oproti dřívějšímu usnadňují dnešním mladistvým konzumaci alkoholu. Ty jsou v tomto případě za hranicemi toho, co sami mohou ovlivnit, proto bylo možné tento kritický přístup očekávat, zejména jedná-li se o starost o vlastní děti.

Já bych řekla, že je to hroší, ale není to horší o tolik, abych si toho nějak výrazně všimla a viděla to jako obrovské problém společenské, to ne. Ale určitě je to ve větší míře, než to bejvalo, když jsem byla já mladá. Ale myslím si, že je to přesně tím, že my jsme prostě ten přístup neměli k tomu alkoholu až takovej a nebylo ho tolik a ani těch starostí, to vypadá, nebylo jich... to vypadá, všechno bylo daný, jo, prostě ty hranice byly fakt daný. Teď jsou ty hranice prostě takový hrozně veliký a široký a je strašně těžký se v tom orientovat, prostě si myslím, že v tom má dospělej člověk co dělat se orientovat, natož potom mladej člověk.

Kateřina, matka Kláry 19 let

Tak jako ta sebekontrola, když jsme mladý, tak co si budeme povídat, člověk se moc nekontroluje, že jo. Ale spíš jako zvenku. Zvenku prostě je ta možnost daleko jakoby větší. A jejich jako i víc, jakoby víc je toho alkoholu a i větší příležitost.

Kateřina, matka Kláry 19 let

Já myslím, že tam asi není rozdíl... Samozřejmě, pak už když je člověk starší, tak si říká, my jsme byli jiný, ale když se pak nad tím zamyslí, tak by řekl, že asi jinej nebyl. Já bych řekl, že jsme byli stejný, ale v bleděmodrým, že jo, ty naši rodiče říkali to samý nám a my jsme říkali „né, prostě to děláme jinak“, ale asi to je, bych řekl, nastejno.

Viktor, otec Vendelína 16 let

Byla víc taková přísnost, dneska si myslím, že je tak jako každému to celkem jedno.

Ema, matka Edy 17 let

V 16 letech (...) jsem ještě hrával házenou. A jako dělal jsem stejný blbosti, jako dělají dneska mladý. Jako my jsme taky chodili do hospod, já nevím, jako u nás to bylo trošičku jiný, protože to byla jiná doba trošku. Ale když to vezmu, tak za nás bylo toho, já nevím, toho sportování strašně moc. Dneska to není. Dneska, dneska ty děcka ani nemají, nemají na to, kde by mohly, jako i kdyby chtěly sportovat, tak mají málo příležitostí, jo. To je... My jsme taky chodili na diskotéky, chodili jsme já nevím na zábavy, popíjeli jsme taky. Jo, ale my jsme hlavně měli co dělat, že jo. Bylo, já nevím, plno kroužků, plno sportovních těch, já nevím, fotbal, tady třeba v [městě A] se hrál fotbal nebo házená, tady v [městě A] byly tři, tři týmy, nebo tři, tři kde se dalo trénovat. No a pak v sedmnácti, v osmnácti jsem už začal dělat trenéra, holcám, dorostenkám, házenou. Takže jsme taky dělali, já nevím, taky jsme blbli stejně, no jenomže dneska si mladí myslí, že nad ně není, no. Že objevili Ameriku.

Arnošt, otec Anny 16 let

Kontrola pití v rodině a výchova

Důležitou součástí problematiky pití alkoholu mladistvými je přístup rodičů - jejich výchova a kontrola konzumace alkoholu. Přestože byl počet dotázaných rodičů poměrně malý, objevily se zde některé trendy, které stojí za to zmínit.

Za velmi častou metodu výchovy lze označit metodu volné ruky spojenou s určitou mírou důvěry mezi rodičem a dítětem. Zde je důležité uvést, co si pod tímto pojmem představují jednotliví rodiče. Za poměrně běžný model lze považovat situaci, při které platí **vzájemná domluva**, zejména při povolování vycházek a trávení času s kamarády. Jinými slovy, pokud dítě neporušuje domluvu, jsou rodiče ochotní se domluvit i na pozdějších příchodech či občasném posunutí času příchodu. **Nastolení důvěry se některým rodičů jeví jako silnější nástroj než nadměrné zákazy.** V souvislosti se zákazy zaznělo, že se **zákaz může projevit přesným opakem, či že zakázané chutná nejlépe.**

... protože já si myslím, že zakazováním se moc jak když nezpraví, když to člověk chce dělat, tak to dělá stejně, jo, že si to musí uvědomit sám, že to dělat nechce.

Uta, matka Ute 19 let

Ve vztahu ke konzumaci alkoholu tedy lze mluvit o určité míře tolerance, která se odvíjí od zmíněné důvěry.

Ale tak samozřejmě, že když tam jsou s klukama nebo tudleto, a jdou třeba na nějaký party, tak že tam nebude pít vodu, ale musí přijít v pořádku. Musí prostě teda jako mít nějakou hranici, co si může dát a dál to nepřekračovat. Kdyby zklamal, no tak by samozřejmě měl nějaký to opatření.

Ema, matka Edy 17 let

V praxi se jedná o takový stav, ve kterém rodiče tolerují nižší míru konzumace, která neuvádí jejich děti do stavů opilosti. Jsou si často vědomi, že v kolektivech mladých lidí dochází ke konzumaci alkoholu, spoléhají se ovšem často na své děti a jejich schopnost poznat míru a vyhnout se případným problémům, zejména pokud je vzájemný vztah založený na důvěře. **V rozhovorech bylo možné pozorovat určitou implicitní rezignovanost v postojích rodičů - rodiče jsou si vědomi, že alkohol je součástí naší společnosti a že není v jejich silách před ním své dítě úplně uchránit.** Přestože nehodnotí konzumaci alkoholu svými dětmi pozitivně, pokud jejich děti nechodí domů opilé, nedochází k excesům nebo konzumace alkoholu není hlavním zdrojem jejich zájmů a zábavy, tento stav tolerují. Pokud dojde k excesu (návrat domů v opilosti, lež, výtržnost apod.), potom jsou rodiče připraveni zakročít a své dítě potrestat např. zákazem.

Já ji nekontroluju, říkám, asi by to bylo trošku jiný, kdybych měl nějaký ty problémy s tím, že by třeba někdo chodil, a ona támhle se opíjela, támhle

bordel nebo támhle parta, jo, tak bych asi zakročil. Ona to ví, že už jsem zakročil, nebo jsme jako rodiče zakročili v devátý třídě, když byli...

Arnošt, otec Anny 16 let

Já si myslím, že ona, za prvé mě nezklamala, takže já jí dávám důvěru absolutně ve všem, zatím. Ale byl by problém, kdybych přišla na to, že mi lže, nebo kdyby udělala něco, co jako by bylo jinak, než jsme se domluvily, tak potom bych prostě zakročila.

Kateřina, matka Kláry 19 let

S tímto souvisí okruh otázek, kterými jsme se ptali na konzumaci alkoholu v rámci samotné rodiny. V případech, kde byla položena přímá otázka, zdali je lepší, aby dítě ochutnalo alkohol doma, nebo mimo rodinu s někým jiným, **panovalo přesvědčení, že je lepší, když alkohol v malé míře dítě ochutná v rodinném kruhu, kde může být podřízeno kontrole, než např. s kamarády, kterými může být dále povzbuzováno.** Zpravidla se jednalo o přípitky na společných oslavách či „sklenička po nedělním obědě“, mluvíme přitom zejména o „měkkém alkoholu“, tedy pivu, ochuceném pivu či malém množství vína. Zároveň se jednalo o „pití na chut“, nikoliv pro dosažení opilosti. Nalévání „tvrdého alkoholu“ nebylo dotazovanými rodiči tolerováno a bylo vnímáno jako zapovězené.

Mluvíme-li o výchovných stylech, **nezdá se, že by alkohol častěji figuroval jako samostatné téma vyčleněné z celkového rámce výchovy, což odpovídá také výpovědím mladistvých.**

V dalších výrocích například zaznělo, že zodpovědnost za konzumaci alkoholu v restauracích, hospodách či obchodech by měla nést zodpovědnost policie (provádět více kontrol), základem by ale měla být výchova v rodině, kdy děti „mají rozum a vědí“ a „znají hranice“. Byla také zmíněna výchovná role školy, ne však v kontextu, kdy by byla vnímána jako řešení, aby nedocházelo k pití mladých lidí.

Trávení volného času

Způsoby trávení volného času jednoznačně nedeterminují to, jakým způsobem a v jaké míře respondenti alkohol konzumují. Tj. nemůžeme tvrdit, že by například všichni, co sportují, méně pili alkohol. Nuance jsou většinou jemnější a nacházíme zde spíše určité trendy či vzorce, které nám mnohé napovídají o konzumaci alkoholu mezi mladistvými. Tyto vzorce jsme shrnuli do následujících bodů:

1. Sociální okolí
  - Kamarádi jako referenční skupina
  - Školní prostředí
  - Partner/ka
  - Rodiče
2. Typy konzumentů alkoholu a trávení volného času

Sociální okolí

Respondenti trávili volný čas velmi často s osobami ze svého sociálního okolí. Respondenti velmi často odkazovali na trávení volného času s **kamarády, partnerem/kou, rodinou** či **spolužáky**. Kromě kamarádského prostředí tak upozorňovali na roli prostředí školního, které se mnohdy s kamarádským prostředím překrývalo. Školní prostředí hrálo specificky roli vzhledem k tomu, že se respondenti nacházeli ve věku přechodu ze základní školy na gymnázium či školu střední, skupiny kamarádů a spolužáků se jim tak často měnily.

Kamarádi jako referenční skupina

Konkrétní způsoby trávení volného času s kamarády byly různorodé - někteří se se svými kamarády scházeli pravidelně po škole, jiní s nimi jezdili na chaty, výlety apod. Lišily se i druhy přátel (spolužáci, kamarádi z kroužků apod.) a jejich množství.

Kamarádské skupiny se v rozhovorech ukázaly jako zásadní faktor ovlivňující spotřebu alkoholu, kamarádi sloužili jako referenční skupina vzhledem k pití alkoholu. Respondenti mluvili o sobě a svých přátelích jako „my“, s danou skupinou se identifikovali a také se symbolicky vymezovali oproti skupinám ostatním. Kamarádská skupina byla popisovaná jako ta, která má stejný přístup k alkoholu:

Tazatel: V rámci té skupiny jsou třeba ty lidi, kteří alkohol pijí nějak víc, nebo všichni tak jako podobně.

Respondent: No většinou tak jako podobně. Že třeba kdyby jeden byl střízlivej a druhej úplně... No moc se to nestává. Jako když tam jdete se stejným záměrem a máte úmysl odejít třeba stejně domů, takže třeba jeden tam zůstane a opije se...

Ivo 16 let

Mohli se v ní nacházet i členové, kteří pijí trochu jinak. Spíše to byli ti, kteří pili méně, než ostatní. **Menší konzumace alkoholu byla tolerovaná** (i když často na ni okolí odkazovalo a tematizovalo), konzumace větší, než má zbytek skupiny, provázená **excesy**, byla naopak **odsuzovaná**:

Respondent: Vždycky se najde nějaký hovado, co to do sebe lije, ale jako většina těch mých kamarádů, těch dobrých, nemají potřebu se ožírat a je to spíš na tu pohodu.

Tazatel: A jak ho potom ti ostatní vnímají? Toho, co to přehnal?

R: Je to blbec, no... Jako co s ním? Nikdo nikomu nekecá do života... Ale člověk, který jede na akci, která má být pohodová a potom se nějak moc opije a dělá tam problémy, tak už na další nepojede. Takže ty lidi si to většinou ohlírají.

Řehoř 19 let

Tolerance skupiny k (dočasné) abstinenci či malé konzumaci byla popisovaná jako důsledek toho, že respondenti mají „rozumné kamarády“, tj. jako určitý benefit skupiny, ve které se pohybují:

Respondentka: Tak jako zkouší to třeba na mě, jako „tak si s námi pojd' dát aspoň jednoho“. Já vždycky „né“. Tak to pak už nechají bejt, kdybych fakt jako nechtěla.

Tazatel: Takže máš silnou vůli

R: A mám chytrý kamarády.

T: Který to nezkouší.

R: Jo, přesně tak.

Klára 19 let

Nepití alkoholu bylo bráno jako přijatelné v případě, když respondenti skupině explicitně sdělili nějaký **relevantní důvod** (jako například sport, nebo řízení automobilu). Pokud relevantní důvod neměli, museli přizpůsobit své chování, museli s ostatními sdílet zábavu, „nezkazit srandu“:

Takže jsou lidi, co se bez problémů baví s lidma, a jsou výřeční, tak ani když, ani když nepijou, tak nejsou jakoby mimo tu skupinu, že v pohodě jsou.

Xaver 19 let

Omezení konzumace či úplná **nekonzumace** byla jednodušší v případech, kdy se ve skupině objevovalo **více osob**, které na tom byly **podobně**. Příkladem je případ Ondřeje:

No, tak to ne. Tak buďto, někteří si dají buďto jenom kofolu, jakože třeba nás jde víc, třeba, já nevím, osm lidí a někdo si dá buďto pivo nebo někdo si dá kofolu. Jak kdo na co má chuť, to je prostě...

Ondřej 17 let

V předchozích kapitolách jsme zmiňovali, že někteří respondenti mluvili o určitém vývoji ve své konzumaci alkoholu. Zmiňovali, že dříve alkohol konzumovali více, v současné době, že jsou „rozumnější“, že z přehnané konzumace alkoholu „vyrostli“. Tito respondenti se lišili v tom, zda v současné době alkohol nekonzumovali vůbec či velmi málo, nebo alkohol konzumovali, ale již se jednalo o „dospělejší“ pití alkoholu (tj. neexcesivní, alkohol již nebyl na akcích tím hlavním aktérem). Tento vývoj byl jednoznačně spojen také s kamarádkými skupinami. Právě v souvislosti s kamarádkými skupinami nastávaly dva druhy situací. Buď došlo k **výměně kamarádkých skupin**, nebo došlo k **vývoji celé referenční kamarádké skupiny**. V prvním případě respondenti mluvili o tom, že v současné době se již s původní skupinou nestýkají či se stýkají méně, ale hlavně, že s ní nesdílejí hodnoty týkající se konzumace alkoholu:

Respondent: Ale z mého okolí kamarádi, s kterými jsem vyrůstal, tak s těma se musím scházet jedině v hospodě teda.

Tazatel: Jako že už jste tak zvyklí nebo by nikam jinam nešli?

R: Jinam nechodí. Řeknou, že venku je zima nebo že jinde nechtějí sedět. Takže většinou musím do hospody, pokud je chci vidět. (smích)

...

R: Já s nimi chodím občas, ale oni se scházejí určitě jednou týdně. Chodí normálně po škole už, pořád tam jsou.

Ladislav 18 let

V Ladislavově případě tak jde o distanci od praktik této skupiny („nenajdu je jinde, než v hospodě“), ale ne úplné omezení styku s ní. Právě přístup k pití alkoholu byl jmenován jako jeden z důvodů, proč se s danou skupinou již nestýkali, nebo s ní omezili styk. Tuto původní „zkaženou“ skupinu popisovali negativně, zejména oproti svojí současné skupině. Mimo alkoholu jí někteří připisovali další nešvary, jako

například nesmyslné trávení volného času, nebo kouření a další. K podobné distanci docházelo i v případě, že dříve s původní skupinou alkohol nekonzumovali, stejně se vymezovali k jejich současnému pití alkoholu:

Tazatel: Jak je na tom tvoje okolí? Jestli ty lidi to mají většinou spíš podobně, nebo jsou skupinky, se kterými se bavíš, už jsi mluvila o těch na vesnici, teda...

Respondentka: Tak hlavně ty děcka z toho gymnázia, ty jsou slušní, nepijou, nekouřej, nic. To je jedna skupina, ve který jsem. A ty druhý, to jsou ty vesničani, tam se pije celkem hodně, jako maj nějaký asi srazy, já se už do toho moc nezapojuju, protože mám za prvé závody, zadruhé mě to nějak neláká. A tam je alkohol i tvrdej, co vím z vyprávění.

Žaneta 17 let

Právě přehnaná konzumace byl jedním z hlavních důvodů, proč s nimi dále nekomunikovat. Průběh odpoutání se od skupiny probíhal **několika mechanismy**. Za prvé se tak dělo kvůli **změně školy**. Respondenti díky přechodu na střední školu nebo víceleté gymnázium opustili původní skupinu. V případech kdy přesun nebyl dán změnou prostředí, bylo odpoutání od skupiny popisováno jako postupná identifikace s novou kamarádkou skupinou, mnohdy menší než byla skupina původní.

V případě druhém docházelo k **vývoji celé kamarádké skupiny**, všichni v ní procházeli fází „experimentování“ s alkoholem a fází „prozření“. Stejně se to stalo i Edovi a jeho přátelům. Explicitním důvodem omezení konzumace alkoholu jednoho jeho kamaráda byl sice sport, ale zbytek skupiny nesportoval, přesto u ní došlo k následující proměně:

Respondent: Ale čím jsme starší, tak to naopak jako ještě omezujeme. Že když jsme byli mladí, teda jako mladší, tak všichni byli strašně, jako jó, ted' jako můžeme, tak sehnali jsme někde nějaký pití.

Tazatel: A jak dlouho je to tak, jestli umíš říct?

R: Tak šestnáct nám bylo. A no prostě pak... Ted' jako že člověk pak už nemá problémy, když jde do hospody, tak to prodaj. A jako že už není o to takovej zájem. Že člověk už si hlavně ty koníčky. Nejlepší kamarád začal profesionálně dělat atletiku, že jo, takže jakoby. Že my jsme chodili spolu jako hodně, a ted' jak už dělá tu profesionálně. Takže jakoby se to hodně omezilo.

Eda 17 let

Edův případ ukazuje ještě dvě zajímavé věci. První je ta, že považuje věk 17 let za úplně bezproblémový pro konzumaci a shánění alkoholu - i ostatní (prodávající apod.) považují 17 leté za dospělé. Zároveň úryvek poukazuje na to, že k proměně může dojít i velmi rychle - během jednoho roku - Eda mluví o tom, že před rokem byli *mladí*.

Ti, kteří konzumovali v době rozhovoru alkohol v **malé míře**, nebo vůbec, také popisovali svoje kamarády jako ty, kteří jsou na tom **podobně jako oni** (*To jsou takový kluci stejný jako já. York 16 let*) Velmi často to také byli respondenti, kteří měli jen **malý okruh bližších přátel**. Bylo tak pro ně jednodušší svoje postoje k alkoholu obhájit. Bližší přátele si také vybírali dle postoje k alkoholu. K vyšší míře konzumace alkoholu docházelo právě v okamžiku, kdy se ocitli mezi jinou skupinou kamarádů, nebo ve skupině kamarádů, kterou nevidali příliš často.

Školní prostředí

V tomto bodě je nutné říci, že **změna školního prostředí** hrála v **míře a způsobu konzumace alkoholu** roli velkou. Mohla ale působit **oběma směry** - díky nové referenční skupině **někteří** respondenti **konzumovali alkohol více**, jiní naopak **méně**. Ne vždy se jednalo pouze o referenční skupinu spolužáků, mohlo se jednat i o kamarádskou skupinu, například z nějakého kroužku. Omezení styků s kamarády z kroužku bylo dané nejčastěji právě novým školním prostředím, které mohlo znamenat více práce, méně času, či časově náročné dojíždění. **Větší konzumace alkoholu** byla motivovaná tím, že na nové škole byli **noví spolužáci**, kteří alkohol **konzumovali více**, respondenti tudíž „chtěli zapadnout“ a vzorcům konzumace se přizpůsobili. Vliv mělo také to, že přestup na novou školu znamenal to, že se začali pohybovat mezi staršími skupinami lidí z vyšších tříd, kteří také alkohol konzumovali více. Svoje pocity na nové škole a konzumační vzorce popisuje i Dominika:

Jako dřív jsem pila víc, třeba v prváku, když jsem nastoupila, tak jsem byla taková entuziastická jako k tý škole - nový lidi, nový prostředí, tak to jsem byla hodně... Každý víkend jsme prostě někam chodili nebo něco takového, ale teď už od toho prváku už jako vůbec, no.

Dominika 19 let

Naopak mohl **vstup na novou školu** působit i **opačným způsobem**. Bylo tomu tak tehdy, když respondenti v novém prostředí nacházeli **obtížněji nové kamarády**.

Častěji se identifikovali se svojí původní skupinou, která alkohol konzumovala více. V takovýchto případech se ale velmi často stávalo, že svoji konzumaci alkoholu omezili (ve smyslu frekvence), protože mnohdy nebyly příležitosti, kdy se s bývalými spolužáky potkat:

Respondent: No, ale už je to těžký, už se nestýkáme tak často, jako dřív. Že v tom prváku, ten... celej prvák byl, že jsme se sešli v té bageterii, pak jsme třeba pokračovali někam dál

Tazatel: Jakože to bylo takový pravidlo, že v pátek.

R: No, pravidlo... Většinou tam vždycky v pátek někdo seděl.

Šimon 17 let

Roli hrálo v obou případech (tj. ne/identifikace s novým školním kolektivem) i to, že nová škola pro některé znamenala **stěhování se** (například na internát), nebo dojíždění do vzdálenější školy. Několik respondentů také **změnilo školu v průběhu studia**, spolužáci tak byli **jinak staří**, často měli **jiný způsob trávení volného času** a přístup k alkoholu. Bára tuto situaci popisuje, zároveň ukázka ilustruje její distanc od zmiňovaných spolužáků:

No, tak ve škole jako já alkohol určitě nepiju, ale právě tam (v nové škole) děcka ze třídy pijou, berou si tam pivo nebo něco do čajů - rum a takový. Proto se s nima nebavím, protože jsou s nima jenom problémy.

Bára 17 let

To vše byly důvody, díky kterým se nemohli se současnými spolužáky tolik stýkat a mnohdy i sblížit. **Menší kontakt s původní skupinou spolužáků/kamarádů** měl za důsledek ještě jednu věc. Menší frekvence setkávání s touto skupinou vedla zejména k **příležitostné konzumaci alkoholu**, která ale v některých případech vedla k **většímu objemu vypitého alkoholu**. Extrémním případem je Vendelín, jehož setkání s bývalými kamarády ze školy vypadala následovně:

No tak většinou mě táhnou většinou, buď někoho táhnem dycky na zádech. Že je totálně prostě úplně mrtvej, úplně vybitej, takže většinou buď voni táhnou mě, nebo já táhnu je.

Vendelín 16 let

Respondenti neměli příležitost se pravidelně vidět, scházeli se u výjimečných příležitostí (jako např. oslavy narozenin, konce školního roku apod.), setkání bylo potřeba pořádně oslavit.

Zároveň **není možné posuzovat spolužáky respondentů jako jeden celek**. Většinou se hovořilo o tom, že mají partu spolužáků, se kterou si rozumí více. **Vymezovali se tak i vůči jiným partám**, které měly jiný přístup k alkoholu, ať už větší, nebo menší. Distance od těch, kteří alkohol nekonzumují, je vidět na případu Šimona, který popisuje skupinu, se kterou chodí pravidelněji mimo jiné konzumovat alkohol. Zároveň se vymezuje vůči „šprtům“, těm, kteří se nedokáží pořádně bavit:

Je to namíchaný, vlastně už na tý základce, že vlastně byli lidi, co nebyli úplní šprti, v uvozovkách. Že to prostě byli lidi, který se rádi sešli, někam šli, povídali si spolu. Že to nebyli lidi, který by hnedka ze školy šli domů. Že prostě měli rádi tu společnost těch lidí z tý školy.

Šimon 17 let

Partner/ka

Velkou roli hráli také **partneři/ky respondentů**. Byli vnitřní **motivací**, proč alkohol **nepít**. Roli ale hráli také v případě přechodu k „**rozumnějším**“ pití. Byli jmenováni jako ti, kteří respondentovi pomohli pochopit, že původní konzumace alkoholu byla nepřiměřená:

No právě že když jsem začala chodit s tím mým přítelem, tak jemu se to nelíbilo (že piju). A já jsem mu... Vlastně já jsem ho nechápala proč, takže on mi vlastně pomohl s tím přestat, takže kvůli tomu vznikaly nějaké ty hádky.

Gina 17 let

Ti, kteří alkohol běžně konzumovali, se vyjadřovali k tomu, zda by jim **vadilo (vadí)**, že **by jejich partner pil či zda pije**. Uplatňovali zde opět argument „**rozumné míry**“. Většinou hovořili o tom, že by jim partnerova konzumace alkoholu **nevadila**, ale nesmělo by docházet příliš často k **excesivnímu pití**, nesměl by být alkoholik apod. Hranice je zde, podobně jako v případě samotných respondentů, nastavena **poměrně vysoko**. Vysoko ji má nastavenou i Simona:

R: Jako asi, kdyby prostě každý den jako přicházel ke mně opilej, tak asi, to asi... (smích). Jako asi by mi to vadilo, no, ale... No, vadilo by mi to. Kdyby fakt jako každéj den se nějak opíjel, přehnaně, tak by to asi nebylo úplně fajn.

T: Jasně. Ale kdyby nějak příležitostně, tak bys to asi... Řešila bys to nějak?

R: Ne. Ne.

Simona 18 let

Rodiče

Ve spojitosti se sociálními skupinami, je třeba ještě zmínit rodiče. S nimi respondenti nejen trávili svůj volný čas, ale tito především měli vliv na to, s kterými dalšími lidmi svůj čas tráví. Rodiče, jak ještě bude řečeno, nejčastěji tolerují takovou konzumaci alkoholu u svých dětí, při které **nedochází k opíjení se**. Podobně hodnotí i **přátele svých dětí** - negativně na ně nahlízejí, pokud tyto **vidí opilé**. Negativně hodnotí také to, že se jejich děti **opíjí v přítomnosti těchto přátel**. Můžeme to ilustrovat na příkladu Báry, jejíž otec hodnotí negativně jejího přítele právě proto, že s ním jednou byla Bára a vrátila se domů opilá:

Já mám přítele a on ho nemá v lásce. Jakože tat'ka toho přítele a on jako že pije. Ale ne že by to přeháněl. A já jsem jednou byla s tím přítelem a opila jsem se a přišla jsem domů a bylo mi špatně a tat'ka to poznal a od té doby nějak nemůžu.

Bára 17 let

Bára ale považuje jeho negativní postoj za neoprávněný, argumentovala, že šlo o výjimečnou situaci, že obvykle pijí s mírou. „Mírou“ je opět myšleno to, že se při konzumaci alkoholu neopíjejí.

Typy konzumentů alkoholu a trávení volného času

Mohli bychom vysledovat i určité trendy, co se týče **spojení typů konzumentů alkoholu** výše popsaných (častí, příležitostní, napravení a dospělí konzumenti a nekonzumenti) se **způsoby trávení volného času**. Ne všichni respondenti ale ovšem odpovídali těmto trendům a ne ve všech skupinách bychom mohli najít jasnou vazbu mezi trávením volného času a typem konzumenta. To lze interpretovat tak, že **způsob trávení volného času nedeterminuje způsob konzumace alkoholu**. Tudiž i dva lidé, kteří mají podobné zájmy, mohou k alkoholu přistupovat různě. Vysvětlujeme to zejména právě významem kamarádských skupin, který byl popsán výše. Například při vykonávání toho shodného sportu mohou dva jedinci narazit na

diametrálně odlišné skupiny vzhledem k přístupu k alkoholu, které se jim stanou referenčními. Ve výzkumu se objevovaly tyto trendy u následujících skupin:

1. sofistikované trávení volného času u **dospělých konzumentů**
2. vyhýbání se velkým skupinám přátel a individualizované aktivity u **napravených konzumentů**
3. ambivalentnost trávení volného času u skupiny **častých konzumentů**

Respondenty zařazené do skupiny **dospělých konzumentů** nespojovaly přímo shodné aktivity, které dělali ve svém volném čase, tj. například že by všichni sportovali. Spojoval je **charakter těchto aktivit**. Jednalo se o **sofistikované trávení volného času**. Tito respondenti měli nějaké **dlouhodobější koníčky**, které dělali **cílevědomě**. Tj. nejednalo se o příležitostné sportování, když měli čas, ale o pravidelné sportovní tréninky, navštěvování uměleckých kroužků, soustavnou přípravu na vysokou školu, respondenti byli vedoucími zájmových kroužků, byli občansky aktivní apod. podobně jako Marie:

Jo, tak chodím tady na gympl, už třetím rokem. No a jinak většinu čas trávím v ZUŠce, kde hraju na housle, zpívám ve sboru, tancuju, hraju ve dvou souborech, takže jsem docela aktivní člověk.

Marie 17 let

Dospělejší přístup se tedy projevoval jak v oblasti konzumace alkoholu, tak v oblasti trávení volného času.

Napravené konzumenty spojovala orientace na **individualizované aktivity** a **vyhýbání se velkým skupinám přátel**. Jako **individualizované aktivity** chápeme nejrůznější činnosti, které vykonávali respondenti **bez přítomnosti druhých**. Jednalo se například o čtení, sledování televize, individuální sport a další:

Tak v poslední době spíš zůstávám doma a dívám se na televizi, ale když je léto nebo tak, tak to na kole, nejvíc, a teďka jak mám řidičák, tak hodně ráda řídím, takže cestování takhle autem někam.

Ute 19 let

Tito respondenti měli většinou **užší skupiny blízkých přátel**, **nevyhledávali větší společnost**, případně se s přáteli prakticky nestýkali:

Tazatel: No a jak často trávíš nějaký volný čas s kamarádama nebo s kamarádkama?

Respondentka: Skoro vůbec (smích). Tak jako jednou do měsíce maximálně, nebo něco když jako se něco. Protože já fakt ty lidi fakt moc nemusím (nesrozumitelně)

T: Prosím?

R: Že mi vždycky dost lezou na nervy, když objevím nějakou jejich špatnou vlastnost, tak už je pak nechci vidět

Dominika 19 let

Toto zjištění je velmi logické vzhledem k tomu, že napravení konzumenti dříve alkohol konzumovali ve větší míře, v současné době se od něj distancovali. Jednodušší pro ně bylo mít tento postoj, pokud s ním nebyli konfrontováni ve větší skupině lidí.

Kategorie **častých konzumentů** měla asi **dva nejvýraznější** (a ambivalentní) **způsoby trávení volného času**. Jedni měli **velký počet zájmových aktivit**, v některých případech podobných jako u skupiny dospělých konzumentů. Jednalo se o lidi s **velkým počtem přátel**, často to byli extroverti, kteří konzumovali alkohol právě při setkávání s těmito přáteli. Různé typy trávení volného času jim přinášely více příležitostí kdy a s kým alkohol konzumovat. Norbert popisuje různé příležitosti, kde alkohol pije, sám však nevnímá alkohol jako zásadní věc:

Tak jak kdy, protože teďka jak jsme většinou měli oslavy osmnáctin, tak to bylo jako středem, když to tak řeknu. Různý hry s tím. Ale jinak není to středem úplně, máme tam spíš ty, já nevím, snažíme se výlety, různý hry, a takhle, takže je to spíš taková vedlejší věc ten alkohol.

Norbert 18 let

Oproti tomu **druhá skupina častých konzumentů** byli ti, kteří měli jen málo volnočasových aktivit, případně měli jednu izolovanou:

Tazatel: Začneme poměrně volně, mě by zajímalo, jak vlastně trávíš obecně svůj volný čas?

Respondent: No, více víceméně je to doma, na internetu, popřípadě nějaká televize, seriály, ale žádné sport.

Waldemar 17 let

Konzumace alkoholu s kamarády pro ně byla výplní prázdného volného času.

Skupina **příležitostných konzumentů** byla různorodá, i co se týče způsobů trávení volného času, nelze jí charakterizovat žádným společným vzorcem. Skupina **nekonzumentů** byla tak **málo zastoupená**, že také nelze s určitostí stanovit nějaké spojující kritérium.

8. Metodologie projektu

Sběr dat byl realizován formou narativních rozhovorů, tedy formou kvalitativního výzkumu. V narativních rozhovorech je kladen důraz na vyprávění a příběhy, jsou realizované podle scénáře (stejně okruhy témat a otázky zaměřené na téma výzkumu relevantní otázky). Zároveň jsou účastníci výzkumu (vypravěči) aktivně výzkumníky povzbuzováni ke sdělování konkrétních osobních/biografických zkušeností. Příběhy odkazují na jejich každodenní praxi (tedy na to, co dělají ve svém běžném životě). Vyprávění obsahují zároveň i explicitní nebo implicitní hodnocení situací, událostí a aktérů (spolužáků, rodinných příslušníků, učitelů). Tento typ rozhovoru je vhodný, když hrozí stigmatizace vypravěče nebo naopak přílišná stylizace („přehánění“) v odpovědích na přímé, strukturované otázky. V dlouhém vyprávění o svých životních zážitcích často vypravěči odhalí více, než plánují a je vyšší pravděpodobnost, že vystoupí ze své stylizované role

Výzkum tak pomáhá zjistit nejenom to, jak se zkoumaná skupina chová, ale také proč se tak chová, cílem je porozumění tomuto chování v souvislostech. Tento druh výzkumu umožňuje hlouběji porozumět souvislostem načrtnutým kvantitativními reprezentativními šetřeními a může přinášet originální výsledky nepředjímané výzkumníky. Jeho omezením je, že není reprezentativní (tj. statisticky zobecnitelný na celou populaci), naopak ale do hloubky ukazuje rozmanitost podob zkoumaného problému.

Analýza proběhla na základě úplných prepisů provedených rozhovorů a výpovědi respondentů/ek byly ve výzkumné zprávě anonymizovány, v citacích je uvádíme pod pseudonymy. Shodná začáteční písmena u mladistvých a rodičů znamenají rodinnou vazbu (tj. jedná se o rodiče a jeho/jejího syna/dceru).

Cílová skupina

Respondenti byli vybráni metodou **stratifikovaného záměrného výběru**. Jedná se o výběr, který se snaží zachytit předpokládané odlišnosti ve zkušenostech respondentů z různých skupin dle pohlaví, místa bydliště, vzdělání a regionu.

a) Mladiství (30 dotázaných)

- Věk: 16-19 let
- Výběrový soubor zachycuje i starší 18 let, protože mohou zpětně nejlépe hodnotit období „nedospělé“ konzumace alkoholu.

- Muži a ženy (1:1).
- Vycházíme z předpokladu odlišných vzorců konzumace alkoholu u mladých žen a mužů.
- Ve výzkumu byl kladen důraz na diverzitu respondentů/ek z hlediska místa bydliště, velikosti sídla a socioekonomického statusu rodiny
- Byl zde předpoklad odlišných stylů konzumace alkoholu ve městě, na vesnici apod.
- Respondenti/ky nebyli vybíráni dle zkušenosti s alkoholem.
- Příběhy těch, kteří konzumují alkohol v menší míře (anebo vůbec) odhalují například to, zda závisí konzumace alkoholu na stylu výchovy, nebo vrstevnických skupinách.

b) Jejich rodiče (10 dotázaných)

- Jednalo se o rodiče deseti z dotazovaných dětí.
- Výpovědi rodičů mohou odhalovat vliv výchovných stylů na konzumaci alkoholu, prevalenci užívání alkoholu v rodině apod.

9. Příloha č. 1: Scénáře rozhovorů

INFORMACE KE SCÉNÁŘŮM

Rozhovory s mladými lidmi

Témata probíraná v rozhovoru budou mít v případě mladých lidí (16 - 19 let) následující posloupnost:

1. trávení volného času obecně

V první části chceme zjistit zejména to, jakou roli hraje u respondentů alkohol v rámci každodenního života. Zajímá nás, zda a případně jak je navázaný na určité typy trávení volného času. Předpokládaným zjištěním je, že alkohol se konzumuje ve větší míře, když mají mladiství příliš volného času a nevědí, jak ho vyplnit. Můžeme také odhalit určité pravidelnosti a rituály, které se v souvislosti s alkoholem vytvářejí a udržují (např. chůze na pivo po fotbale, na diskotéku v pátek večer, kde se konzumuje tvrdý alkohol).

2. sociální kontext a praxe pití

Ve druhé části se zaměříme na vliv sociálního okolí na respondenty, tj. zda například pijí, aby vyhověli svým přátelům, zařadili se do kolektivu, zda je pití alkoholu v jejich okolí normou apod. Zajímá nás také kde, jak, co a s kým respondenti pijí a zejména proč a jak to dělají. Chceme tak zjistit například to, zda je pití alkoholu mezi mladistvými rozšířené díky jeho široké dostupnosti. Zjistíme také pocity a zážitky spojené s ochutnáním alkoholu a opilostí. Skrze tyto otázky je možné blíže pochopit, jakou roli může hrát opilost u mladých lidí a v rámci jejich kolektivu. Při rozhovorech s mladými lidmi, kteří alkohol nepijí, nás zajímá, jestli je opravdu norma pití alkoholu v české společnosti silná a jak jí čelí ti, kteří alkohol nepijí.

3. význam a hodnocení pití alkoholu

Část třetí se zaměřuje na význam alkoholu v životě mladých. Skrze navrhované otázky budeme zjišťovat, jak mladiství posuzují nejen svoje motivace k pití alkoholu, ale jak se tyto motivace shodují (u abstinujících rozcházejí) s tím, co od nich očekává okolí. Blíže také můžeme zjistit, zda se mladiství nepijící alkohol pohybují v jiném prostředí (než konzumenti alkoholu), kde je vztah k alkoholu jiný.

4. vztah k alkoholu v rodině respondenta.

Díky čtvrté části můžeme srovnat vliv prostředí přátel s vlivem rodinným. Věnujeme se tomu, jaká norma se v souvislosti s alkoholem utváří v rodinném prostředí.

Můžeme zjistit, zda konzumaci alkoholu ovlivňuje nadměrná nebo naopak příliš volná výchova. Zajímat nás bude i finanční stránka věci - jak získávají děti peníze na alkohol, zda je v tomto ohledu rodiče kontrolují nebo zda si mladiství sami hledají cesty, jak peníze získat jinak než přes rodiče. Tato část bude sloužit také ke srovnání s výpověďmi rodičů - například se mohou objevit různé představy o přísnosti výchovy mezi rodiči a dětmi, různé vnímání normality pití alkoholu v rodinném prostředí atp.

Rozhovory s rodiči

Témata probíraná v rozhovorech s rodiči jsou vedena v následující posloupnosti

1. vzpomínky na mládí

Tato část má dvě funkce. Zaprvé má zjistit, jaký vztah měli k alkoholu rodiče dotazovaných dětí. Můžeme tak zjistit nejen opakující se, případně rebelující typy chování. Pravděpodobně se nám podaří zjistit, jak rodiče srovnávají míru své konzumace alkoholu s tím, co dělají jejich děti. Druhým cílem první části je snaha „zbořit bariéry“ u rodičů, bavit se s nimi o jiné, než rodičovské roli. Tím, že se s nimi budeme bavit o jejich vlastním přístupu k alkoholu v dětství, budou pravděpodobně ochotnější hovořit o tom, co dělají jejich děti. Můžeme se tak vyhnout stylizacím, kdy by rodiče měli obavu, že budou nahlíženi negativně, když připustí, že jejich děti alkohol pijí.

2. zkušenost a praxe v rodině

Tato část směřuje k zjištění toho, jak rodič vnímá vliv rodiny na pití alkoholu dítěte. Díky odpovědím v této části můžeme srovnat, jak rodiče vnímají vliv své původní rodiny a srovnat to s tím, jak si myslí, že působí na své děti. Bude nás také zajímat, jaká je míra tolerance v rodině. Zkoumán bude i vliv ostatních rodinných příslušníků.

3. kontrola v rodině obecně

Poslední část rozhovoru se zaměřuje na rodiče a jejich vnímání svých výchovných stylů, tj. zda vidí souvislost mezi skutečností, že jejich dítě alkohol ne/konzumuje, a uplatňovanou výchovou. Bude nás zajímat i vliv mají rodiče na volný čas dětí a jejich finanční zdroje, které případně mohou utrácet za alkohol. Bude se také možné dozvědět, jestli je alkohol určitým rituálem a zda rodiče s dětmi konzumují alkohol (např. na rodinných oslavách), protože chtějí mít nad jejich pitím dohled.

Formulace otázek jsou cíleně spíše neformální a mají tazatelům naznačit, že je žádoucí snažit se bavit s mladými lidmi srozumitelným (tj. neakademickým) jazykem.

V rámci dotazování je pravděpodobné, že se respondenti rozdělí na ty, kteří alkohol pijí a ty, kteří nepijí - tato skutečnost je zohledněna ve scénáři (tzv. linie pijí alkohol vs. nepijí alkohol).

Během dotazování je možné, že bude probíhat určitá sebe-stylizace respondentů ve smyslu nadhodnocení/podhodnocení vlastního pití nebo v případě rodičů stylizace do role „správného rodiče“. Tomu nelze z podstaty věci zabránit, nicméně lze snížit riziko nesprávné interpretace výpovědí tím, že určitá témata budou probrána v rámci několika otázek, ve kterých se budou řešit daná témata z různých perspektiv. K tomuto účelu slouží i srovnání výpovědi rodičů a dětí. Zvyšuje se tak šance na odhalení nekonzistence ve vyprávěních, a případného doptávání se výzkumníky během rozhovoru na dané nesrovnalosti. Odhalené stylizace (případně jejich různé typy) mohou být jedním ze závěrů výzkumu.

Kurzívou uváděné informace se nepředčítají doslova respondentům, ale slouží jako podklady pro otázky nebo jako informace pro výzkumníky/výzkumnice.

SCÉNÁŘE ROZHovorŮ

Scénář rozhovoru s mladými lidmi

Úvod: slovo výzkumníka (*rozhovor s mladými lidmi*)

V našich rozhovorech se zaměřujeme na životní styl mladých lidí v souvislosti s pitím alkoholu. Alkohol hraje větší či menší roli v životě mladých lidí a nás zajímají Vaše osobní zkušenosti. Výzkum realizuje Sociologický ústav Akademie věd pro Potravinářskou komoru České Republiky, přičemž výstupem tohoto výzkumu bude studie, která umožní lépe pochopit, jakou roli hraje v každodenním životě mladých alkohol, a jak jeho užívání hodnotí u sebe, svých vrstevníků a ve společnosti.

Zajímají nás Vaše zkušenosti a zážitky, nechceme slyšet obecné postoje, s jakými se setkáváte ve Vašem okolí (pokud se na to cíleně nezeptáme). Nebojte se říci vlastní názor. S odpověďmi bude nakládáno jako s důvěrnými a rozhodně nebudou spojovány s Vaším jménem a prozrazeny Vaším rodičům nebo někomu dalšímu. Rádi bychom si rozhovor nahráli, abychom jej mohli spolu s ostatními rozhovory analyzovat. Proto uzavíráme souhlas o zpracování osobních údajů, ve kterém se zavazujeme anonymizovat výpovědi a skladovat nahrávky tak, aby nebylo možné bezprostředně spojit nahrávku s konkrétním respondentem.

1. Volný čas

Rozhovor by se měl začít, pokud možno, v uvolněném duchu a nepřecházet ihned přímo k hlavnímu tématu, ideální by bylo začít obecným tématem a na něj následně navázat s otázkami, které nás zajímají. Bylo by dobré hned na úvod nabídnout mladistvým tykání a bavit se s nimi jako s kamarády/kamarádkami.

Pokyny pro tazatele: Během rozhovoru nemluvte o svých zkušenostech s alkoholem, neříkejte, co pijete za alkohol (a jestli ho pijete), pokuste se nevytvářet normu, co je správné (zda pít, nebo nepít). Ideální je také používat podobné termíny, jako respondenti - pokud mluví o "hospodě", "chození na pivko", tak dané termíny používat, pokud to nebude působit křečovitě.

Je vhodné se doptávat zvláště na výrazy subjektivního hodnocení, jako „pijeme normálně“, „pije se moc“, „nepiju skoro nikdy“. Vždy je vhodné zjišťovat, co respondent tímto vyjádřením myslí. Může se stát, že jednou bude „skoro nikdy“ jednou za týden, jindy skoro denně.

1.1. Mohl/a bys mi na úvod říci, jak trávíš svůj **volný čas**? (Co Tě baví a jaké jsou Tvé zájmy?)

1.2. Trávíš často svůj volný čas s kamarády/kamarádkami? Můžeš popsat, jak to setkání s kamarády probíhá? Co děláte, kam chodíte?

1.3. Kam chodíš do školy/na školu? Trávíš čas se spolužáky?

1.4. Chodíš s kamarády/spolužáky třeba na diskotéky, párty nebo do hospody? Jak často tam popřípadě chodíte a jak to probíhá? Pijete při tom alkohol?

(pokud ANO tak klást otázky 2.1. až 2.7., pokud NE tak otázky 2.8. v případě, že je někde mezi - odpovědi například jako „moc nepiji“. tak u respondenta zkusit obě linie - pije i nepije, zjistit, na kterých akcích pije/nepije, proč apod.)

2. Sociální kontext a praxe pití (“*Jak (ne)piješ?*”)

2.1. Pokud ANO - linie alkohol piji *(zde využijete konkrétních situací, které respondenti zmíní, abyste podle nich přizpůsobili otázky)*

- Jakou roli během té akce s kamarády hraje alkohol? Kupuje se předem nebo se konzumuje během akce? Jak významný je pro zábavu alkohol? Je tam důležitý, aby byla zábava nebo je spíše vedlejší? *(zde je možné mluvit konkrétně - tj. když respondenti zmíní hospodu - je možné referovat přímo k “hospodě”)*
- Jsou ty akce opakované nebo je to spíš nárazové? *(zjistit, jak často - zda například vícekrát do týdne, případně jaké dny týdnu)*
- Při jakých jiných příležitostech/akcích alkohol piješ? Máš nějaké jiné skupiny, se kterými jdete “na pivo”/”na víno”/”na akci”? *(tj. škola, mimo-školní, z okolí bydliště)*
- Máš pocit, že bys před kamarády vypadal divně, kdybys šel s nimi „na akci“ *(zde konkrétně podle toho kam chodí)* a nedal si alkohol?
- Piješ někdy sám/sama alkohol? Co je to za příležitosti?

2.2. Vzpomínáš si ještě na nějakou zajímavou historku, která se k pití alkoholu váže?

2.3. Máš nějaké hranice, kdy si říkáš, že už nebudeš v dané situaci pít? Nebo nejen v dané situaci ale obecně? Z jakého důvodu?

2.4. Piješ někdy dál alkohol proto, že Tě někdo přesvědčuje? Jak se při tom cítíš?

2.5. Pamatuješ si, při jaké příležitosti jsi alkohol ochutnal/a poprvé? Pamatuješ si situaci, kdy ses poprvé opil/a a jaké to bylo? *(s kým, od koho alkohol, jak to hodnotí, nechat ho popsat, jak situace probíhala.)*

2.6. Máš nějaké oblíbené pití - pivo, víno, tvrdý alkohol? Proč zrovna tento druh alkoholu? Piješ to, co nyní už od začátku nebo se to nějak změnilo?

2.7. Jak se k alkoholu dostáváš? Měl jsi někdy problém s tím ho koupit? Jak podobné situace řešíš? *(pro respondenty pod 18 let)*

2.8. **Pokud NE: linie alkohol nepiji** *(zde bude možné, že pokud nepijí nyní, tak v minulosti měli zkušenost s alkoholem - je nutné přizpůsobit otázky konkrétní situaci!)*

- Jak je to s alkoholem ve Tvém okolí? Jsou v Tvém okolí spíše lidé, kteří také nepijí alkohol nebo ti, kteří spíše pijí?
- Chodíš na místa a akce, kde Tvoji kamarádi pijí?
- Baví se Tvoji kamarádi, spolužáci nebo vrstevníci o tom, jak pijí alkohol? Zapojuješ se do diskuse? Jak se cítíš?
- Nevzpomínáš si na nějakou historku z Tvého okolí, která by se k tomu vázala?
- Víš, jak to jejich pití alkoholu probíhá? *(s kým, kde, od koho alkohol)*
- Co si o tom myslíš?

2.9. *(společná otázka)* Pamatuješ si nějakou reklamu na alkohol? Co Tě na ní zaujalo? Bavíte se o reklamách na alkohol s kamarády?

3. Význam pití (“Proč (ne)piješ?”)

3.1. Linie pijí alkohol:

- Proč vlastně s kamarády pijete? *(zde myšleno spíše na to proč celá skupina, další otázka přímo osobní)*
- Co pro Tebe pití alkoholu znamená osobně, co Ti pití alkoholu přináší? *(případně je možné vyzkoušet se respondentů ptát, pokud sami od sebe nebudou vědět: zábava, hec, ztráta zábran, únik z reality, je to zakázané ovoce, je mi to jedno - беру to automaticky)*
- Piješ někdy, abys ztratil zábrany? Nebo máš spíše pocit, že se musíš kontrolovat? Jaké máš pocity z toho, jak na Tebe alkohol působí?
- Co bys řekl, že pitím alkoholu získáváš *(je možnost se doptávat: Pozornost ostatních, oblíbenost v kolektivu...)?*

- Mělo pití alkoholu pro Tebe nějaké negativní důsledky/negativa? *(je možnost se doptávat: Kouříš, když piješ alkohol? Zameškal jsi někdy školu, kvůli tomu, že jsi pil? Rušíš jiné věci, abys mohl/a jít na párty/diskotéku/do hospody?)*
- Jak myslíš, že je alkohol vnímáný ve společnosti? Jsou nějaké rozdíly v tom vnímání (situace, sociální skupiny apod.)?

3.2. Linie vůbec nepiji:

- Máš nějaký důvod, proč nepiješ? *(nebo Ti to tak přijde přirozené)*
- Jak na to reaguje Tvoje okolí? Řeší to někdo? Přemlouvají mě kamarádi při nějaké příležitosti, abys s nimi pil/a? A co rodina, jak ta se na to dívá?
- Máš se svými spolužáky/kamarády nějaký problém, kvůli tomu, že alkohol nepiješ? Dokážeš se s nimi bavit, když oni pijí a ty ne?
- Jsi ve svém okolí jediný/á, kdo nepije alkohol nebo znáš/přátelíš se ještě s dalšími takovými lidmi?
- Co tím, že nepiješ, získáváš, ztrácíš tím něco (nebo má to nějaká pozitiva, negativa)?
- Jak myslíš, že je alkohol vnímáný ve společnosti? Jsou nějaké rozdíly ve vnímání alkoholu v různých situacích nebo různými skupinami?

4. Vztah k alkoholu v rodině

4.1. Mohl bys mi prosím blíže **popsat svou rodinu a domácnost**, ve které žiješ? *(rodiče - zda žije s jedním/s oběma - zda se s nimi vídá pravidelně, sourozenci, zda bydlí na internátu, ve městě, na vesnici, zda dojíždí...)*

4.2. **Pijí tvoji rodiče alkohol?** Při jakých příležitostech? Je to spíše pravidelné nebo nárazové? Co pijí? Co si myslíš o tom, jak pijí? *(například s ohledem na druh alkoholu)*

4.3. Je mezi členy rodiny **nějaký rozdíl** v postoji k alkoholu? (někdo více/méně tolerantní ke konzumaci)

4.3. **Pijí rodiče** při nějakých příležitostech také s Tebou? O jaké příležitosti se jedná?

4.4. Pamatuješ si na nějakou zajímavou situaci, kdy jsi pil s rodiči? (jak ses cítil, co jste pili, kdo všechno tam byl, jak se rodiče tvářili apod.) *Pokud si na tuto situaci nevzpomenou, je možné se jich také ptát na poslední situaci, kdy spolu pili. Co jsou to za situace, kdy ti alkohol také dají? Jak se při tom cítíš, když piješ s rodiči? Mohl/a bys srovnat pití s rodiči a pití jindy (například s kamarády)?*

4.5. **Měnilo se nějak pití s rodiči?** (*pijete spolu více, méně*)

4.6. A co tvoji **sourozenci**? Máš nějaké? Jak staré? Pijí také alkohol? Pijete někdy všichni v rodině? Nebo chodíte někam pít alkohol se sourozenci (a třeba dalšími lidmi)? Ví o tom rodiče?

4.7. Jak bys **popsal výchovu svých rodičů** (*např. přísní, pohodáři, jiní, než ostatní rodiče, apod.*) Jak se to projevuje v přístupu k alkoholu? (*např. jsou také přísní, také pohodáři, stejní/jiní, než všichni ostatní rodiče apod.*)

4.8. Jak to **funguje s penězi** - Dostáváš peníze od rodičů? Pravidelně, nějaké kapesné?

- Jak to vypadá (různé modely vyplácení kapesného - jestli rodiče „proplácejí“, co utratí, nebo mu dávají větší obnos peněz a oni si s tím mohou dělat to, co chtějí apod.).
- Máš vlastní brigády, vyděláváš si nějak peníze sám/sama? Za co peníze utrácíš? Kolik peněz utrácíš za alkohol?
- Hlídejí rodiče, za co utrácíš peníze?

4.9. **Vědí rodiče** o tom, že piješ alkohol mimo rodinu?

- Musíš to před nimi nějak skrývat?
- Jak to skrýváš (např. když přijdeš domů opilý/á, nebo skrýše na alkohol, aby ho nenašli)?

5. Závěr

5.1 Napadá Tě ještě něco, o čem jsme se nebavili, a souvisí s tématem a chtěl bys to zmínit?

Scénář rozhovoru s rodiči

Úvod: slovo výzkumníka (*rozhovor s rodiči*)

V našich rozhovorech se zaměřujeme na životní styl mladých lidí v souvislosti s požíváním alkoholu. Alkohol hraje větší či menší roli v životě mladých lidí a nás zajímají Vaše zkušenosti, jak z Vašeho mládí, tak ty současné. Výzkum realizuje Sociologický ústav Akademie věd pro Potravinářskou komoru České republiky, přičemž výstupem tohoto výzkumu bude studie, která umožní lépe pochopit, jakou roli hraje v každodenním životě mladých alkohol a jak jeho užívání hodnotí u sebe, svých vrstevníků a ve společnosti.

Zajímají nás Vaše zkušenosti a zážitky, nechceme slyšet obecné postoje, s jakými se setkáváte ve Vašem okolí (pokud se na to cíleně nezeptáme). Nebojte se říci vlastní názor. S odpověďmi bude nakládáno jako s důvěrnými a rozhodně nebudou spojovány s Vaším jménem a prozrazeny Vaším dětem nebo někomu dalšímu. Rádi bychom si rozhovor nahráli, abychom jej mohli spolu s ostatními rozhovory analyzovat. Proto uzavíráme souhlas o zpracování osobních údajů, ve kterém se zavazujeme anonymizovat výpovědi a skládovat nahrávky tak, aby nebylo možné bezprostředně spojit nahrávku s konkrétním respondentem

1. Vzpomínky na mládí

Pro rozhovor s rodiči platí stejná pravidla jako pro rozhovory s dětmi, akorát je třeba je vést formálněji (netykat). Opět tazatelé nemluví o vlastních zkušenostech s pitím alkoholu, neutvářejí normu, zda je dobré pít, nebo ne. Tazatelé by se měli pokusit vést rozhovor tak, aby rodiče neměli dojem, že zpochybňujeme jejich výchovné metody (např. že nedostatečně děti hlídají apod.).

Je vhodné se doptávat zvláště na výrazy subjektivního hodnocení, jako „pijeme normálně“, „pije se moc“, „nepiju skoro nikdy“. Vždy je vhodné zjišťovat, co respondent tímto vyjádřením myslí. Může se stát, že jednou bude „skoro nikdy“ jednou za týden, jindy skoro denně.

- Poprosil bych Vás, jestli můžete zavzpomínat na dobu, když jste byli ve věku Vašeho syna/dcery (*možné zmínit konkrétní věk syna/dcery*). Jak jste trávili volný čas s kamarády? Chodili jste s kamarády na nějaké společenské akce, kde se pil alkohol? (*chmelová brigáda, taneční, maturitní ples ...*) Jakou roli tam hrál? Pili jste také?

- Máte nějakou zajímavou historku nebo příhodu, která by se k tomu vztahovala? Bylo v té době běžné pít v tomto věku alkohol nebo to bylo něco nepřipustného? Vymykal/a jste se nějak tomuto postoji?
- Při jakých příležitostech to bylo běžné a ke kterým ten alkohol „patřil“? Pokud jste nepil, jak jste se cítil v situacích, kde byl alkohol „běžný“?
- Proč jste tehdy alkohol (ne)pili? (zábava, odstranění bariér, bylo to společensky „normální“ apod.)
- Myslíte si, že se od té doby něco změnilo? Jaký je vztah společnosti k alkoholu v současnosti? Jak tento vztah hodnotíte (*dobrý, špatný, je mi to jedno*)?
- Z jakého důvodu podle Vás případně dnes mladí lidé pijí alkohol? Myslíte, že se to nějak změnilo od doby Vašeho mládí?
- Jaký postoj k alkoholu si myslíte, že je ideální? (*pokud by nevěděli, jak odpovědět, je možné se doptávat: Je lepší striktní omezení, větší tolerance, vyvážený postoj - zjistit, co to znamená „vyvážený postoj“*) Kdo by měl nést hlavní odpovědnost u kontroly pití mladých - rodiče, stát, policie, školy?

2. Zkušenost a praxe v rodině

- Vzpomínáte si, jak to fungovalo ve Vaší původní rodině, jaký byl vztah Vašich rodičů k alkoholu?
- Jak přenášíte tyto zkušenosti na Vaše děti?
- Jaké jsou Vaše zkušenosti z rodinných oslav a setkání, je alkohol součástí nebo ne? Jak to vypadá? Popište, prosím, nějakou poslední situaci (*pokud nezmíní, jak pijí děti na rodinných oslavách, doptat se na to*).
- Dovolujete svým dětem pít alkohol na rodinných oslavách nebo jim to dovolují spíše ostatní příbuzní?
- Máte nějaký zážitek, kdy Váš syn/dcera pil alkohol a Vy jste na to přišli? Jak jste na to reagovali?

3. Kontrola v rodině obecně

- Jak si myslíte, že má smysl vychovávat děti v tomto ohledu? Je lepší být více direktivní nebo dát více svobody a spíše je jen informovat o rizicích?
- Tolerujete dětem za určitých okolností (například mimo rodinných oslav) konzumaci alkoholu? Je lepší, když jej vyzkouší ve „chráněném“ rodinném prostředí, než sami „pokoutně“?

- Dáváte svým dětem kapesné nebo řešíte jejich finance jiným způsobem?
- Jak se s nimi domlouváte, když chtějí jít někam večer „ven“? Jak se určuje, kdy mohou dorazit domů? Jak případně řešíte porušení doby příchodu?

4. Závěr

- Napadá Vás ještě něco, o čem jsme se nebavili, souvisí to s tématem a chtěl byste to zmínit?